

Statisztikai Szemle

A KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL
TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

DR. BAGÓ ESZTER, DR. BELYÓ PÁL, DR. FAZEKAS KÁROLY, DR. HARCZA ISTVÁN,
DR. JÓZAN PÉTER, DR. KARSAI GÁBOR, DR. LAKATOS MIKLÓS (főszerkesztő), NYITRAI FERENCNÉ DR.,
DR. OBLATH GÁBOR, DR. PUKLI PÉTER (a Szerkesztőbizottság elnöke), DR. RAPPAI GÁBOR,
DR. ROÓZ JÓZSEF, DR. SPÉDER ZSOLT, DR. SZÉP KATALIN, DR. SZILÁGYI GYÖRGY

85. ÉVFOLYAM 7. SZÁM

2007. JÚLIUS

*A Statisztikai Szemlében megjelenő tanulmányok
kutatói véleményeket tükröznek, amelyek nem esnek szükségképp egybe
a KSH vagy a szerzők által képviselt intézmények hivatalos álláspontjával.*

Utánnnyomás csak a forrás megjelölésével!

ISSN 0039 0690

Megjelenik havonta egyszer
Főszerkesztő: dr. Lakatos Miklós
Osztályvezető: Dobokayné Szabó Orsolya
Kiadja: a Központi Statisztikai Hivatal
A kiadásért felel: dr. Pukli Péter
2007.206 – Xerox Magyarország Kft.

Szakreferensek: Farkas János (társadalomstatisztika),
dr. Hajdu Ottó (módszertan), Laczka Sándorné dr. (gazdaságstatisztika)
Szerkesztők: Polyák Andrea, Visi Lakatos Mária
Tördelőszerkesztők: Bartha Éva, Simonné Káli Ágnes

Szerkesztőség: Budapest II., Keleti Károly utca 5–7. Postacím: Budapest, 1525. Postafiók 51.
Telefon: 345-6908, 345-6546 Telefax: 345-6594

Internet: www.ksh.hu/statszemle

E-mail: statszemle@ksh.hu

Kiadóhivatal: Központi Statisztikai Hivatal, Budapest II., Keleti Károly utca 5–7.

Postacím: Postafiók 51. Budapest, 1525. Telefon: 345-6000

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág (1008 Budapest, Orczy tér 1).

Előfizethető közvetlen a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján,
valamint e-mailen (hirlapelofizetes@posta.hu) és faxon (303-3440).

További információ: 06-80-444-444

Előfizetési díj: fél évre 3000 Ft, egy évre 5400 Ft

Beszerezhető a KSH Könyvesboltban. Budapest II., Fényes Elek u. 14-18. Telefon: 345-6789

Tartalom

Tanulmányok

Hazautalások Közép- és Kelet-Európába – <i>L. Rédei Mária</i>	581
A fenntartható energiagazdálkodás mutatószámai környezetvédelmi programok tükrében – <i>Mészáros Andrea</i>	602
A foglalkoztatáspolitikai követelményei az információrendszerrel szemben – <i>Kutas János</i>	623

Fórum

Hírek, események	653
------------------------	-----

Szakirodalom

Könyvszemle

Pintér József – Ács Pongrác: Bevezetés a sportstatistikába – <i>Hunyadi László</i>	656
--	-----

Folyóiratszemle

Frericks, P. – Maier, R. – de Graaf, W.: A nyugdíjforrások a nők szemszögéből Hollandiában és Dániában – <i>(Tűű Lászlóné)</i>	659
Johansson, U.: Gépek és berendezések gyártása Európában – <i>(Nádudvari Zoltán)</i>	662
Presser, H. B. – Gornick, J. C.: A nők aránya a hétfői foglalkoztatásban – <i>(Dévai Péter)</i>	664
Kiadók ajánlata	667
Társfolyóiratok	668

Hazautalások Kelet- és Közép-Európába

L. Rédei Mária

PhD, az Eötvös Loránd
Tudományegyetem docense

E-mail: maryredei@ludens.elte.hu

A hazautalások statisztikai áttekintése a hazai szakirodalomban kevésbé tárgyalt témakör. A nemzetközi népességmozgás egyik lényeges gazdasági hatása a külföldön dolgozók banki úton történő rendszeres pénzutalása, ami nemcsak az ott maradt családoknak, de a nemzetgazdaságnak is a külföldi tőkebefektetést követően a legnagyobb pénzügyi forrása. A cikk áttekinti a hazautalás fogalmát, statisztikai szempontú értelmezését és a világ régióinak trendjeit. Ezen belül a Kelet- és Közép-európai régió országait részletesen értékeli. Az elemzés során megismerhetjük a hazautalás értelmezéséhez alkalmazott viszonyszámokat. A téma a nemzetközi migráció haszonelvű stratégiájának a része, amely lehetőséget teremthet a küldő és a fogadó országok közötti párbeszédre.

TÁRGYSZÓ:

Társadalmi rétegződés, mobilitás.

Nemzetközi elemzések, összehasonlítások.

A határokat átlépő migráció kapcsán napjainkban elsősorban a népesség mozgással elérhető előnye, vagy zavaró hatása kerül előtérbe. A biztonság, a gazdasági haszon és a beilleszkedés megvalósítása, felveti a befogadók és küldők párbeszédének igényét. Ha a migráció folyamata irányítható módon valósul meg, és nem „egyirányú utcaként” működik, a fogadóknál növelhető a haszon, a küldőknél mérsékelhető a veszteség (Rédei [2005]). „A munkaerő vándorlásának logikus következményeként megfigyelhető a hazaküldött pénzek ellentétes irányú áramlása, amelyből a munkavállalók támogatják családtagjaikat, fizetik a hiteleket, befektetéseket finanszíroznak és más terveket valósítanak meg.” (Niedrich–Sharma–Wedell [2001]).

A nemzetközi migráció globális folyamatában résztvevők köre az 1990-es évek elején bővült Kínával és a kelet-közép-európai országokkal. Ennek kapcsán tekintjük át a migráció egyik következményének, a hazautalásnak alakulását, hatását. A cikk a kelet-európai folyamatokat elemzi részletesen, de mivel a hazai irodalomban a téma újnak tekinthető, ezért a régiót elhelyezi a világ folyamataiban.

A fejlődő országok gazdasági életében a hazautalások, a pénzügyi áramlásokon belül, kiemelt fontosságú forrássá váltak. A hazautalás kérdését a nemzetközi migrációs irodalom a haszonelvű stratégiával összefüggésben tárgyalja. A hazai szakirodalomban a kérdéssel a biztonsági stratégia részeként találkoztam, mint a pénzmosás elleni harc egyik eleme került említésre. A téma iránti figyelem fokozódása részben a volumenértékek növekedésével, részben a pénzmosással és a pénzügyi terrorral hozható összefüggésbe (Schiopu–Siegfried [2007]). Tény, hogy a hazautalás Kelet-Közép-Európában a külföldi tőkebefektetést követően a második legnagyobb külső pénzügyi forrást jelenti (IMF [2007]).

Jelen cikk áttekintést ad a hazautalás statisztikai szemléletű értelmezéséről, nemzetközi trendjeiről, s ezen belül részletesen a kelet-közép-európai folyamatokról. Foglalkozik a hazautalt pénz nemzeti, regionális, háztartásra, megtakarításra és a beruházásra, foglalkoztatásra és a migrációra gyakorolt hatásával.

1. A hazautalás fogalma, statisztikai szempontú értelmezése

A hazautalás három fajtáját különböztetjük meg: 1. a külföldön dolgozó keresetnek rendszeres banki átutalása; 2. az átutalást a munkáltató végzi (ami egyúttal alkalmas arra is, hogy a keresetek mértékét az egyes országokban reprezentálja); 3.

a migráns pénzének egyedi hazaküldése, ami változó összeget és gyakoriságot jelent. A becslést ez utóbbi lehetőség nagymértékben nehezíti, mert a már véglegesen kivándoroltak is küldhetnek állandó vagy időszakos összeget otthon maradottáiknak.

Az IMF adatai az említett lehetséges hazautalási fajták összegén alapul (*Bilsborrow et al.* [1997]). Mint minden nemzetközi adatgyűjtés kapcsán, itt is gondot okoz az országok közötti összehasonlíthatóság megteremtése. Sok a becsült adat, amely a valósághoz képest sokszor kevésnek bizonyul vagy éppen túlzó. Ezen kívül vannak olyan pénzmozgások és pénzügyi utalások – ideértve a jogtalan módszereket is –, amelyek nem mindig ismerhetők meg, illetve tárhatók fel, nem beszélve arról, hogy számtalan esetben nem lehet megkülönböztetni az adott utalási formát a hazautalástól.

A külföldről az otthon maradottaknak banki úton történt hazautalásairól, évente az IMF Balance of Payments Yearbook (Fizetési Mérlegek Évkönyve) közöl részletes adatokat. Az IMF éves kimutatásaiban átfogóbb jelentések szerepelnek, amelyek a jellemző hazautalásokat a következő statisztikai kategóriákba sorolják:

1. „Dolgozók bérének hazautalása”: a munkavállaló országába történő rendszeres banki úton történő készpénzátutalásokra vonatkozik. Ezek folyamatosan, többnyire havi rendszerességgel, a családtagok részére küldött utalások. Ilyen típusú hazautalási forma egyértelműen akkor jellemző, ha a más országban tartósan dolgozó személy egy évnél hosszabb ideig dolgozik és akár a munkaadó, akár a munkavállaló rendelkezik arról, hogy keresményének mekkora hányadát utalják rendszeresen haza.

2. Vannak akik más országban jutnak bérhez, pénz- vagy természetbeni juttatáshoz, mint ahol valójában tartózkodnak. Például telephelyen dolgozik, de a székhely utalja át az összeget. Idesorolhatók a szezonális munkások, vagy a rövid tartózkodási idejű (egy évnél rövidebb) migránsok, illetve akik külföldön dolgoznak, de nem kötelezettek tartózkodási engedélyre az adott országban. Ebbe a csoportba tartoznak azok, akik hazájukban, de külföldön bejegyzett cégeknél, vagy intézményeknél dolgoznak. Vagy a katonai, diplomáciai területen munkát vállalók egyedi esetei. Itt gyakorta fordul elő az, hogy egy harmadik országon át, jutnak haza az összegek.

3. Vitatható kategóriát jelentenek azok az utalt pénzek, amelyek találmányi, szerzői jogdíjakból, tőkerészesedésből kerülnek folyósításra. Mert ezek nem közvetlenül a munkavégzéshez kapcsolódnak. Ezek elkülönítésének egyik ismérve az, hogy az utalások, nem rendszerezsek.

A hazautalásokat különböző ismérvek szerint csoportosíthatjuk. Attól függően, hogy kitől származik a pénzösszeg beszélünk a *dolgozó vagy/és a foglalkoztató* általi utalásról; lehet *határokon átlépő és határon belüli* (például külföldi tulajdonú cégek esetében). *Egyéni* hazautalásnak tekintjük azt az esetet, amikor a személy vagy a háztartás banki úton küld másik személynek vagy a háztartás számára. A *közösségi vagy kollektív* hazautalásokat a kivándorlók szervezetei, vagy vallási szervezetek küldik az anyaországban élő partnerek számára. Ezek az átutalások különböznek az egyének, háztartások átutalásaitól mind felhasználásukban, mind volumenükben. A hazautalások általános csatornáit:

- bankok (elektronikus átutalás számláról számlára),¹
- pénz átutalást végző (Money Transfer Operators – MTO) szervezetek (például Western Union, MoneyGram),
- valutairodák (önálló szolgáltatók, vagy gyakran valamelyik MTO tagjai),
- postahivatalok (önálló szolgáltatás, vagy postabank-hálózat részei),
- nem hivatalos szervezeteken keresztül (például Hawala-, Hundi-ügynökségek),²
- bolttulajdonosok, üzletemberek (például export-importkereskedők) révén, vagy magánszemélyek tesznek szívességet.

Ha a migráns maga, családtagja, barátja viszi haza a pénzt, terméket a folyamat már nem követhető. A rendhagyó módokat az emberek leginkább abban az esetben választják, hogyha a célország pénzügyi szektora hiányos, gyenge vagy megbízhatatlan (például a gyakori banki összeomlások miatt). A hagyományos csatornákat általában a liberalizált, erős gazdaságú országokban veszik igénybe. Az egyes szolgáltatások elfogadottsága nagyban függ annak megbízhatóságától, közelségétől, és színvonalától. Számos kis pénzügyi szervezet sikerének kulcsa, hogy az ügyfeleikre (azaz a migránsokra) szabott szolgáltatásokat biztosítanak.

A bizonytalanságok ellenére, megállapítható, hogy a munkavállalási célú migráció egyik követhető rendszeres eleme a hazautalás. A hazautalási folyamatok statisztikai értékelése több vonatkozásban lehetséges, amelyek eredményei a hazautalás el-

¹ A számlanyitás a legtöbb országban megköveteli a tartózkodás jogszerű állapotát.

² Az ún. földalatti bankrendszerek elsősorban azért jöttek létre, hogy az emigráns munkások haza tudják küldeni fizetésüket rokonaiknak. Rendszerint bizalmi és/vagy családi kapcsolatokon alapul, működésének lényege, hogy a készpénz nem hagyja el az országot. Az ügyfél által elhelyezett összegről telefonon vagy faxon értesítik a másik országbeli bankot, vagy egy elismervényt kap a befizető, így a célországban hozzá tudnak jutni a pénzhez. Ilyen módon a nyereséget vagy a megtakarítást olyan országokból is ki lehet vinni, amelyekben devizakorlátozás van érvényben. Ezeknek a rendszereknek különböző elnevezése ismeretes (például hawala, hundi, chop, fei ch'ien), az érintett etnikai csoportoktól függően. Kínában olyan széles körben elfogadott ez a rendszer, hogy a fei ch'ien (jelentése: repülő pénz) tulajdonképpen szerves eleme a nemzeti kultúrának (Koloszvári [2003]).

térő hatásait, szerepét mutatják be. A hazautalt pénz volumene és egy főre vetített mértéke, valamint a nettó hazautalás³ GDP-hez viszonyított aránya szemlélteti, a fogadó gazdaságban betöltött szerepét. A bruttó hazautalás importhoz viszonyított aránya a fizetési egyenlegben betöltött szerepére utal. A közvetlen külföldi tőkebefektetéshez (Foreign Direct Investment – FDI) viszonyított arány bemutatja a hosszú távú fenntarthatóságot és utal a bejövő összeg multiplikátor hatására. Az irodalomban említést tesznek ún. társadalmi hazautalásról is, ami a más országban megismert eljárások, szokások, újdonságok átvitelét jelenti. Társadalmi hazautalásnak hívjuk azon ötleteket, szokásokat, identitásokat összességét, ami a migráns közvetítésével a befogadó országból az anyaországba kerül át. Ez történhet a migránsok, vagy kommunikációs csatorna segítségével (levelezés, telefon, fax, internet, videó). Mindez hatással lehet a családi kapcsolatokra, a nemi szerepekre, osztály- és faji öntudatra, politikai, gazdasági, vallási szemléletmódra. A társadalmi hazautalás máig elhanyagolt területe a helyi szintű kapcsolatoknak és a makroszintű pénzügyi, kulturális áramlásoknak, habár ez jelenti a kulcsot ahhoz, hogy megértsük, mekkora hatással van a migráció az otthon maradtokra (Levitt [2001]).

Az országok a hazautalással közvetetten értesülnek arról is, hogy hány állampolgárunk, mely országban él tartósan. Az azonban nem állítható, hogy honnan hová adatok állnak rendelkezésre. A külföldön szerzett jövedelmek banki hazautalása erre közvetett csatornát jelentenek.⁴ A más országban szerzett jövedelmeket, a legtöbb ország adófizetési kötelezettségében az otthon szerzett jövedelemhez képest kedvezményezik, ezzel is erősítik az adófizetési hajlandóságot.⁵

Említettük, hogy nehézségekbe ütközik a hazautalt pénz valós követése, a határon átlépő szolgáltatásokhoz kapcsolódó utalások kérdése még ennél is nehezebbnek bizonyul. Ez a határokon átlépő, többnyire személyek, szolgáltatások fizetését jelenti. Például a gyermekek külföldi oktatási költségei, más ország számára biztosított szolgáltatás ellenértéke, e-kereskedelem. A szolgáltatásokhoz kapcsolódó, és árukkal történő fizetés terjedőben van, de ezekre nem lehet megfelelő adatgyűjtést kialakítani. Sürgős feladat a fizetési rendszerhez kapcsolódó számviteli értelmezés, adózás és a monitoring kiépítése (Schiopu–Siegfried [2007]).

Beszélhetünk a hazautalt pénz bruttó összegéről, valamint a befolyó és a kimenő összeg egyenlegéről. Adatok azonban csak arról állnak rendelkezésre, amit banki átutalási szolgáltatással vesznek igénybe. A Kelet-európai régióban a banki szolgálta-

³ Az átutalás banki szolgáltatás költségével csökkentett érték.

⁴ Nagy városokban az ún. telecenterekben megjelenő telefonálási árkinálat jelzi azt, hogy kik találhatók ott és kinek a telefonálási szándékára alapulva adnak üzleti ajánlatot.

⁵ Megfigyelhető, az adózás jellemző időszakában – március-április az angolszász számvitel szerint –, hogy a nagybevándorló országok követségein sokan kérnek arról igazolást, hogy helyben szereztek jövedelmüket. Az a tapasztalat, hogy az adókedvezmények segítik a reális statisztikai gyűjtést. Azonban, addig, amíg erre nincs kedvezmény vagy kényszer, addig nem tudnak a hatóságok eredményt elérni.

tások, az ATM-ek fejletlensége okozza a nagyarányú készpénzforgalmat. Ez táplálja a feketegazdaságot, növeli a bizonytalanságot. Jelenleg folynak a tagállamok között azok a harmonizációs tárgyalások, amelyek engedményeket akarnak tenni abban a szabályozásban, hogy ki és milyen feltétellel nyithat bankszámlát egy másik országban és kérheti oda keresetének, ösztöndíjának, járadékának vagy javadalmazásának átutalását. Mindez a hazautalás jobb követését és a pénzmosás elleni harcot teheti hatékonyabbá.

A hazautalásnak léteznek nem hivatalos formái, amikor készpénzt és árucikkeket visznek haza vagy küldenek hazatérő társaikkal.⁶ Éppen ezért több okból nehéz megbecsülni a hazautalások pontos mértékét. A pénzügyi transzferek más formáit – beleértve az illegálisat – sem mindig lehet megkülönböztetni a hazautalásoktól. Továbbá a hazautalások egy harmadik országon keresztül is lebonyolíthatók, ez még jobban megnehezíti a kiindulási- és a célországra vonatkozó becsléseket.

Az átutalási szolgáltatás mind a küldő, mind a fogadó oldaláról kockázatos tényező. Sokan olyan helyekre kénytelenek küldeni hazautalásaikat, ahol gyenge a pénzügyi infrastruktúra, a bankok pedig elégtelen üzleti kapcsolatokkal rendelkeznek. A fővárosok és a nagyobb települések megfelelően vannak ellátva ilyen típusú szolgáltatásokkal, a falusi régiók ellenben rendkívül elmaradottak lehetnek, ami azért is kiemelendő, mert a jelentések szerint a hazautalás nagyobbik hányada rurális térségekbe kerül. Az alkalmas szolgáltatás kiválasztását korlátozhatja az is, hogy a fogadó helyen nincs megfelelő pénzfelvételi lehetőség, nem ismerik az adott átutalási formát, vagy például a banknál visszautasítják a leendő ügyfél kérelmét az átutalás végrehajtására.⁷ A bankok célja inkább az, hogy gazdagabb személyekkel, vállalatokkal kössenek üzletet, ezért hátráltatják az embereket abban, hogy kis összeg esetén ügyfeleik legyenek. Ez alapján alakítják ki profiljukat, minimum korlátokat szabnak az alacsonyabb társadalmi státusú, rosszabb pénzügyi helyzetű emberek távoltartására.⁸

A nemzetközi hazautalások az 1980-as években jelentek meg mérhető szinten és azóta jelentőségük folyamatosan növekszik. A nagymértékű növekedés azonban nem volt egyenletes az elmúlt tizenöt év alatt. Az 1990-es évek végén a növekedés megtorpant, 1998-ban nagysága az előző évhez képest még csökkent is az ázsiai pénzügyi válsággal összefüggésben. 2000-ben ismét növekedési pályára állt a hazautalá-

⁶ A Világbank egy kérdőíves felvétele azt erősíti meg, hogy nagyarányú a más úton érkező pénzek aránya. (Például Bulgáriában 80, Hercegovinába 37, Romániába 62 százaléka nem banki úton küldi haza a pénzt.)

⁷ A hazautalási csatornák egy bizonyos pont után megszakadhatnak a migráns anyaországában. Ennek oka, hogy a nemzetközi pénzügyi szolgáltatások lebonyolítását egyes pénzintézetek kisajátították maguknak. Jó példa erre Kenya, ahol a külföldi átutalásokat csak Western Union ügynökségeknek lehet címezni. ATM-hálózatok esetén is felmerülhet hasonló probléma, a hálózat sokszor valamely bank tulajdona és csak a megfelelő kártyákkal lehet azt használni vagy csak korlátozott összekekötetés van más hálózatokkal.

⁸ Az átutalások jellemző összege egy-két száz dollár. Több tanulmány is foglalkozik azzal, hogy ezen a pénzintézetek mekkora nyereséget érnek el.

sok nagyságának változása. A növekedés mértéke 2000 és 2002 között megegyezik az 1995 és 1997 közöttivel, ami közel 30 százalék volt.

2. A nemzetközi migráció és a hazautalás a világban

A világban növekszik a migrációba bekapcsolódó országok száma és nő azon országoknak az aránya, ahol a biztonság dilemmája mellett kibontakozik a nemzetközi migrációval járó haszon kérdése is.

A világ migránsainak négyötöde képzetlen munkaerő. A képzetlenek arra kényeszerülnek, hogy rövid távú megélhetési célokat tűzzenek ki. Elért, jobb életminőségükben érzik az otthon maradtak iránti felelősséget, amit a támogatásukra hazaküldött pénzzel fejeznek ki, vagy éppen az útjukra felvett hiteleket fizetik vissza. A képzetek tágabb választási teret kapnak, még sem látjuk jelét annak, hogy az oktatásukra költött pénz visszakerüljön a képzési helyükre, amivel a küldő országok oktatási veszteségüket tudnák kompenzálni. A migráció a veszteségek ellenére számos lehetőséget teremt az országok közötti párbeszédre (tőkeérdeklődés, a hazautalás, társadalmi hazautalás). Az új ismeretek továbbadásában a migráló embernek és az általa közvetített példának meghatározó szerepe van. A hatás nemcsak a szűken vett és jobban monitorozott munkaerőpiacra, de az oktatás, a tudomány és technológia területére is hatással van. Mindez lehetőséget teremt arra, hogy a migrációval ellentétes irányú technológia alkalmazásához felhasználják a már gyakorlatot, bizalmat szerzett emberek, expatok⁹ tudását, akik képesek a nemzetközi üzletmenet fogadására, alkalmazására. Az 1. táblázat részletezi a migrációval megvalósuló gazdasági hatásokat a küldő és a befogadó országok oldalán.

Az előrejelzések szerint a globális hazautalások összértéke 2005-ben már meghaladhatja a 240 milliárd dollárt, melynek 60 százaléka a fejlődő világba irányul. Ez az összeg messze magasabb a harmadik világ számára folyósított hivatalos segélyeknél, és közel áll a nemzetközi tőkebefektetésekhez. És miközben a tőke magas szintű érdekegyeztetéssel valósul meg, addig a migránsok dollárjai szerteágazó, egyedi és helyi érdekek alapján kerülnek felhasználásra. A küldők és a fogadók között így kialakuló dialógus már túlmutat a migráció kérdésén. A lakosság és a pénzek, az áruk mozgása enyhíti a kereskedelmi akadályokat, támogatja a közös célok kijelölését, irányt ad külföldi befektetésekhez. Ez az út vezet el a négy termelési tényező – a tőke, a munkaerő, az áru és a szolgáltatás – harmonizációjához és szabadáramlásához.

⁹ Az expat (expatriated) szó jelentése azokat a személyeket jelöli, akik tartósan, akár generációk óta is távol élnek szülőföldjüktől, a nemzetközi üzletmenet földrajzi terjedésében fontos közvetítő szerepük van.

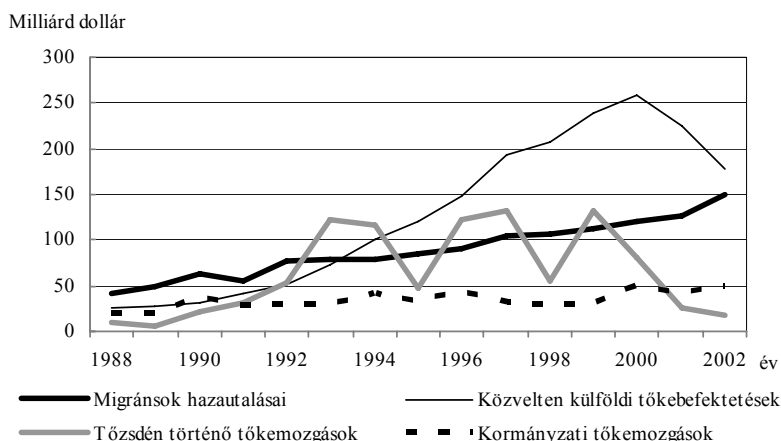
1. táblázat

A kvalifikált munkaerő migrációjának gazdasági hatásai a küldő, és fogadó országokra

Küldő ország	Fogadó ország
Pozitív hatás	
<i>a tudomány és technológia területén</i>	
<ul style="list-style-type: none"> – tudásátvitel és együttműködés, humán tőkenöve- lés külföldi tapasztalatok révén, kapcsolatépítés a más országbeli kutatói hálózatokkal, – technológiai exportlehetőség-bővülés, – hazautalások, kockázati tőkeérdeklődés különö- sen a diaszpórában erős, – sikeres távoli vállalkozások jönnek létre. 	<ul style="list-style-type: none"> – a magasan képzettek beépülése a gazdaságba gyors, nő a K+F tevékenység, – több vállalkozási kedv és az üzleti K+F nő, – az együttműködés a küldő országokkal a tudás átadá- sán keresztül is nő, – a bevándorlás növeli a kreativitást, – a technológiai export anyag, tudás és know-how alap- ján nőhet.
<i>a szellemi tőkére</i>	<i>a felsőfokú oktatási rendszerre</i>
<ul style="list-style-type: none"> – a sikeres példa, ösztönzően hat az otthon mar- adottakra, – megjelennek a képzés exportlehetőségei, a tapaszt- alt oktatók nemzetközi jártasságra tesznek szert, ami az otthoni képzésben is hasznosítható, a hazai gazdaságban a kapcsolatai tőkenövekedése. – expatok, hazatérési programok. 	<ul style="list-style-type: none"> – nagyobb jelentkezés és többirányú program indítható, – az egyetemi oktatók frissítése válik lehetővé.
	<i>a munkaerő piacra</i>
	<ul style="list-style-type: none"> – a nagy növekedést mutató gazdasági ágazatokban a munkaerőhiány és a keresetek moderálása, – munkalehetőség teremtése és bevándorlással a vállal- kozások növelése, – bevándorlással a munkaerőpiac kiegyensúlyozottabbá válhat. – a munkaerő kölcsönzése válhat jobbá.
Negatív hatás	
<i>a szellemi erőforrásra</i>	<i>a felsőfokú oktatásra</i>
<ul style="list-style-type: none"> – agyelszívás és a hatékonyság átmeneti vagy vég- leges romlása, a magasan képzett munkaerő las- sú pótlása, – a felsőfokú oktatásban az állami beruházás csak lassan kerül pótlásra, korlátozott források. 	<ul style="list-style-type: none"> – a hazaiak mérsékelt érdeklődést mutatnak a képzés iránt, a kiválóak nem látják kifutási lehetőséget,
	<i>a tudományra és technológiára</i>
	<ul style="list-style-type: none"> – technológiai átvitel a külföldi versenyhelyzetben levők felé.
Lehetséges globális hatás	
<ul style="list-style-type: none"> – a tudás, a nemzetközi technológia és a kutatás eredményeinek jobb átvitele válik valóra, – jobb helyzetek alakíthatók ki a foglalkoztatás területén, a kutatói képességek fejlesztése, érdekes új specializáció jöhet létre, – nemzetközi versenyhelyzet lehetséges mind az együttműködés, mind az egyes emberek esetében. 	

Forrás: OECD [2002] és saját szerkesztés.

1. ábra. A migránsok hazautalásai és egyéb tőkeáramlások alakulása a fejlődő országokba, 1988–2003*

* A fejlődő országok az OECD-nomenklatúra szerinti országokat foglalják magukban.

Forrás: OECD [2006].

Megállapítható tehát, hogy a munkavállalási célú migráció egyik jól követhető rendszeres eleme a hazautalás. A tapasztalatok azt mutatják, hogy azok az országok, ahol jellemzően magas a női munkaerő aránya a külföldön munkát vállalók között, ott meghatározó a rendszeres hazautalás mértéke. A világ egészét vizsgálva az mondható, hogy az összes hazautalás közel fele ered a női munkavállalók rendszeres hazautalásából, itt Sri Lanka, Fülöp-szigetek és Marokkó emelhető ki (OECD [2005]).

2.1. Hazautalás a nagy régiók szintjén

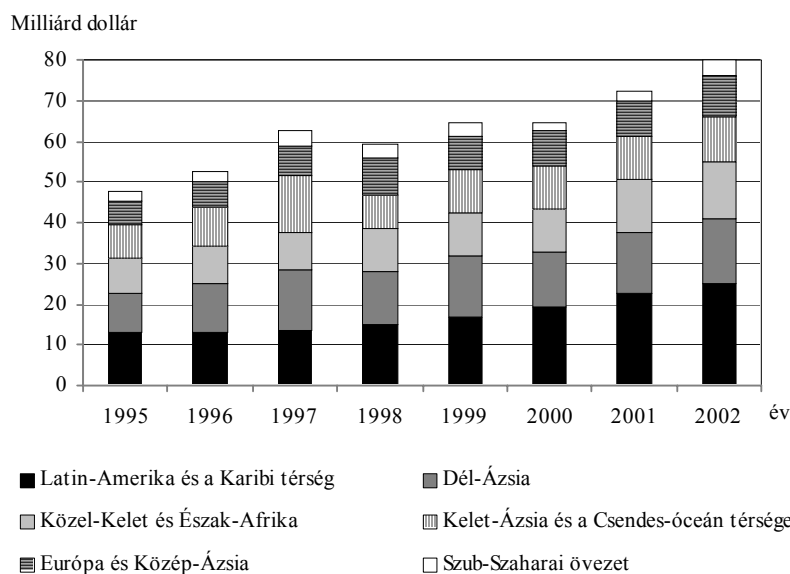
A hazautalások a fejlődő országok jelentős pénzügyi forrását adják, a világ átlagában 2002-ben átlagosan az összes GDP-jük 2,4 százalékát tették ki. Még többet mond a hazautalásokról, ha az export (8,2%) és a befektetések (10,4%) százalékában vizsgáljuk. A makroregionális elemzés 6 nagy régióval számol; Európa és Közép-Ázsia, Dél-Ázsia, Kelet-Ázsia, Arab-világ, Fekete-Afrika és Latin-Amerika.¹⁰ (Lásd a 2. ábrát.)

A világ egyes térségei ebben a folyamatban eltérő mértékben vesznek részt. Megállapítható a Migration Policy Institute (MPI – migrációs politikával foglalkozó intézet Washingtonban) adatai alapján, hogy a pénzáramlásban fokozott mértékben vesz részt a fejlődő világ, Ázsia és Dél-Amerika jelenti ebben a fő szereplőt. Európát las-

¹⁰ Ázsia esetében elgondolkodtató, hogy célszerű-e együtt kezelni például a Távols-Keletet az Arab országokkal. Ezért például az Arab-világba beletartozik Észak-Afrika is. Fontos megemlíteni továbbá, hogy kizárólag a fejlődő országok szerepelnek a vizsgálatban, ezért hiányzik például Észak-Amerika.

sú aránynövekedés jellemzi. (Lásd a 3. ábrát.) Minden ötödik hazautalás, a fejlett világban megkeresett jövedelmet transzformálja a fejletlenbe. A hazautalás mennyiségét tekintve Mexikó, Franciaország és India vezet, ezekben az országokban 2-300 dollár az egy főre jutó rendszeres havi átutalás.

2. ábra A hazautalások alakulása nagy régiók szerint, 1995–2002

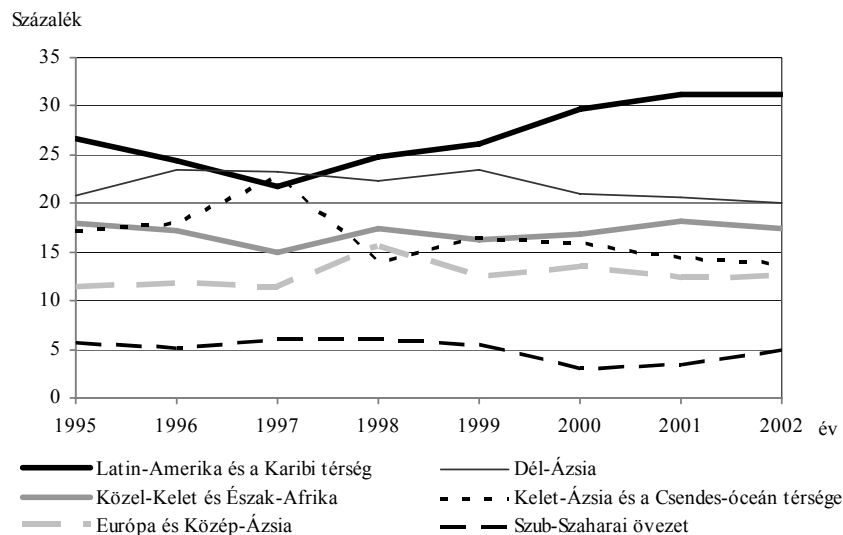
Megjegyzés. 2002. évi becslült adat.

Forrás: World Bank [2003] www.migrationinformation.org.

A nagytérségi és országos szinten jelentős különbségek tapasztalhatók a hazautalásokban. Abszolút adatokat tekintve Latin-Amerikába és a Karibi-térségbe érkezik a pénzek jelentős része, körülbelül 25 milliárd dollár, e régió részesedése a fejlődő világba irányuló összes hazautalásból 30 százalék. Latin-Amerikát Dél-Ázsia követi 16 milliárd dollárral és 20 százalékos részesedéssel, amelytől mindössze két százalékpontnyira marad el Észak-Afrika és a Közel-Kelet, vagyis az Arab-világ (18%). A legrosszabb helyzetben Fekete-Afrika van, ahová az átutalások mindössze 5 százaléka érkezik. Tehát mind nagyságban, mind a növekedés ütemében Fekete-Afrika kedvezőtlen helyen áll a vizsgált területek rangsorában, 6 százalékos részesedésével (2,7 milliárd dollár). Az innen elvándoroltak alacsony képzettségűek, ez korlátozza a megkereshető pénzt és nem teszi lehetővé a megtakarítást. Az ott élőknek alig van esélye, hogy a világ fejlett országaiban vállalhassanak munkát, jövedelmükkel segítve országukat. Az Európai Unió és új tagállamai és a csatlakozásra várók, nominálisan 20 milliárd dollárhoz jutnak ezen a módon. A legtöbb hazautalás Latin-

Amerikába érkezett, közel 13 milliárd dollár. Ez az összes hazautalások 27 százaléka volt.

3. ábra. A nemzetközi hazautalások megoszlása az egyes régiók között, 1995–2002

Forrás: OECD [2003].

Megfigyelhetjük, hogy a közel tíz éves időintervallumban a sorrend nem változott ugyan, de az arányok jelentősen módosultak. Talán Fekete-Afrika kivétel, ez a térség alig részesül a nemzetközi hazautalásokból. Az 1995-ös 2,7 milliárd dollár mindössze 4 milliárd dollárra növekedett. Ez 48 százalékos növekedés, mely a második legkisebb a hat régió közül.

A legérdekesebben Kelet-Ázsia részesedése alakult 1995 és 2002 között. Az 1995 és 1997 között eltelt két évben jelentős 71 százalékos növekedést tapasztalunk, 8,3 milliárd dollárról 14,2 milliárdra növekedett a hazautalás összege. Ezzel Dél-Ázsia mellett a legtöbbet befogadó régióvá vált. 1997-ben azonban változás történt, egy év alatt csökkent a hazautalások nagysága, újra visszaesett az 1995-ös szintre, 8,3 milliárd dollárra. Ez azonban a teljes pénzmennyiség 14 százalékát tette csak ki, szemben az 1995-ös 17 százalékos részesedéssel. A korábbiakban már említettük, hogy ebben az évben az összes hazautalás nagysága, a pénzügyi válsággal összefüggésben, kissé csökkent. Egy évvel később visszaesést észlelhetünk Európa és Közép-Ázsia, valamint az Arab-világ esetében. Ez ugyan sokkal kisebb mértékű, de mutatja a válság továbbgyűrűzését. 1999-re már ismét növekedést tapasztalunk Kelet-Ázsiában, ám ez 2002-re mind részesedésében (14-16%), mind nagyságában (10 milliárd dollár) inkább stagnálást jelentett.

Az ázsiai pénzügyi válság következtében Latin-Amerika részesedése válik a legnagyobb a nemzetközi hazautalásokból (e regionális felosztás alapján). Ennek hátterében nemcsak az arányok módosulása áll, hanem a tényleges növekedés is. 1995 és 1997 között ebben a térségben stagnált a hazautalások mértéke. 12,8 milliárd dollárról 13,6 dollárra növekedett mindössze. Ám 1997-től évente mintegy 17 százalékkal növekedett a hazautalások nagysága, így érte el 2002-re a 25 milliárd dollárt. Ez az 1995-ös értékhez képest 95 százalékos növekedés.

Érdeemes megfigyelni, hogy néhány ország 50 százaléknál is magasabb arányban részesedik a régiójába érkező hazautalásokból. Ilyen például India, a világ legnagyobb hazautalás-fogadó állama, ideérkezik a Dél-Ázsiába címzett pénzek 73 százaléka. Az indiai hazautalás mértéke azzal is összefügg, hogy magasán képzett migránsai nagyobb összeget képesek hazautalni. Ugyancsak kiemelkedik Mexikó Latin-Amerikában 34 százalékos és a Fülöp-szigetek Kelet-Ázsiában 43 százalékos részesedéssel a régiójukba küldött összegeket tekintve. A Fekete-Afrikába folyósított átutalások is egy helyre koncentrálnak, Nigéria területére (65 százalékos részesedés), ez azonban világviszonylatban már sokkal kisebb arányt jelent. Továbbá feltűnő, hogy mindössze 16 ország osztozik a hazautalások globális értékének háromnegyedén.

A teljes hazautalt összegek tekintetében India kiemelkedik a célországok közül, 11,5 milliárd dolláros fogadott összege majd kétszerese a második Mexikóénak (6,5 milliárd dollár), ennek megfelelően kimagasló részesedéssel bír a világ összes hazautalásaiból (15%). Ezen országokon kívül három Európai Unió állam is rajta van a listán, méghozzá előkelő helyeken: Spanyolország (5-dik 3,4 milliárd dollárral), Portugália (6-dik 3,1 milliárd dollárral) és Görögország (12-dik 1,6 milliárd dollárral).

2.2. Kelet-Közép-Európa és Kelet-Európa szerepe a hazautalásban

A IMF becslése szerint 2004-ben a Kelet-európai régióba érkező hazautalás 19 milliárd dollár volt. A hazautalás a korábbi migráció mértékével arányos. 1999 és 2003 között a közel 500 milliós európai lakosságból 24 millió nem rendelkezett ún. uniós állampolgársággal, ebből 17 millió fő az unió országain kívüli térségből érkezett az Unióba. A legnagyobb csoport – minden ötödik fő – a jövőben csatlakozó országokból (Albánia, Horvátország, Bosznia és Hercegovina, Szerbia, Macedón Köztársaság és Törökországból) érkezett, összességében 4,6 millió fő. További közel egy millió fő az, akik Oroszországból érkezettek. Tehát azt mondhatjuk, hogy a bővítési folyamat, és a kiterjesztett szabadkereskedelmi-egyezmények következtében nőtt a hazautalásban résztvevők száma.

Kelet-Európában a hazautalás a külföldi tőkebefektetést követően, a második legfontosabb bevételi forrás, és a szegény országok jelentős bevételi forrása. A régió hazautalási jellemzői alapvetően eltérnek az Európai Unió régi tagállamaira jellemzőtől. Az eltérés a következőkben összegezhető.

– Bár a régió jelenleg a globális hazautalásnak csak kisebb hányadát (8%) jelenti, mégis (például a GDP arányában mérve) itt találjuk a világon is kiemelkedő arányokat. A GDP százalékában mérve Moldova 27,3, Bosznia és Hercegovina 22,1, Albánia 14,8, Örményország 9,4 százalékos arányt mutatott 2004-ben.

– A Kelet-közép-európai régió országaiban a lakosság jövedelemkülönbségei nagyobbak, mint az EU 15 tagállamai között jellemzők.

– A migránsok nemcsak hazautalnak, de külföldön is törekednek egy anyagi bázis létrehozására, ami akár előkészítése is lehet egy következő bevándorlásnak (*World Bank* [2007] <http://web.worldbank.org>).

– Sajátosan változik a régióban a hazautalás trendje, egyesekbe gyorsan nő a hazautalt pénz nagysága, például Bosznia-Hercegovina, Szerbia-Montenegro megkétszerezte 2001 és 2004 között a hazautalt pénzek mennyiségét összehasonlítva 1995 és 2000 közötti időszakokkal, míg más országokban (Törökország, Albánia, Szlovénia) felére esett vissza pár év alatt.

Az egyértelmű, hogy a hazautalás nagysága összefüggésben van a kiáramló lakosság számával, de az is látható, hogy egy országban a gazdasági stabilizáció eltérő dinamikájú időszakokat mutat. A területi fejlődés és a regionális egyenlőtlenségek összefüggéséből azt feltételezhetjük, hogy Közép-Európában a hazautalás az 1990-es évek elején erősebben volt jelen, mint ahogy ez most a kelet-európai államokban látható, de adataink csak 1995 óta vannak. A hatások a rurális térségekben fokozott mértékben érvényesülnek. Például Albániában a hazautalás 70 százaléka nem városi térségbe érkezik. Túl a családi felhasználáson például találunk kis közösségi hasznosításra is (vízvezeték-építés, iskola létrehozása, útépités).

Számos bizonytalanság jellemzi a hazautaló potenciális sokaság körülhatárolását. A hazautalók körét képezik a korábban kivándoroltak, a más országban munkát végzők. Itt azt lehet mondani, hogy azok a személyek, akik három hónapon túl munkavállalási célból kint tartózkodnak és azok, akik külföldön tartózkodóknak, de nem munkavállalási, hanem például jövedelemszerző vízummal. A hazautalás gyűjtőfogalom: a munkáltató és a munkavállaló keresetének egy részét, valamint egyéni megakarításait foglalja össze.

Ha összefüggést keresünk a kiáramló populáció és a hazautalás mértéke között, akkor a migrációs változó több bizonytalanságot hordoz. A 2. táblázat továbbvezeté-

ses statisztika alapján készült, ami lakcímhivatali-regisztereken alapszik és a jelölt időszak migrációs egyenlegeit közli. Azon országok esetében, ahol a ki és befelé irányuló mozgás számottevő, ott az egyenleg kisebb megbízhatósággal vehető figyelembe. Ezzel arra szeretnék utalni, hogy korlátozott a lehetőséget arra, hogy a kiáramló tömeg és a hazautalás mértéke között szoros összefüggést mutassunk ki.

2. táblázat

A migráció alakulása az 1989 és 2004 közötti népességszám változásában

Ország	Migrációs egyenleg (fő)	Migrációs egyenleg aránya (százalék)
Orosz Federáció	5 769	3,9
Ukrajna	-782	-1,5
Fehér-Oroszország	29	0,3
Moldva	-238	-5,5
Lettország	-199	-7,4
Litvánia	-235	-6,4
Észtország	-153	-9,8
Örményország	-635	-18,4
Azerbajdzsán	-232	-3,3
Grúzia	-1 099	-20,4
Kazahsztán	-3 406	-20,7
Kirgízia	-390	-9,2
Tádzsikisztán	-771	-15,1
Türkmeni	371	10,6
Üzbegisztán	-1 300	-6,5
Lengyelország	-667	-1,8
Cseh Köztársaság	19	0,2
Szlovákia	-53	1,0
Magyarország	26	0,2
<i>Albánia</i>	-780	-23,9
Bulgária	-688	-7,7
Románia	-1 245	-5,4
Szlovénia	-5	-0,2
Horvátország	-18	-0,4
Macedónia	-76	-4,0
Bosznia és Hercegovina	..	..
Szerbia és Montenegró	-182	-1,7

Megjegyzés. A két pont azt jelenti, hogy az adatok nem alkalmasak felhasználásra.

Forrás: UNICEF és TransMONEE database and national statistical office.

3. táblázat

Hazautalás alakulása a fizetési mérlegben
(milliárd dollár)

Ország	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.
	évben									
	Magas (20 százalék feletti) migráció									
Bosznia- Hercegovina	–	–	–	2 048	1 888	1 595	1 521	1 526	1 745	1 824
Albánia	427	551	300	504	407	598	699	734	889	–
Szlovénia	272	279	241	228	226	205	200	214	255	267
Törökország	3 327	3 542	4 197	5 356	4 529	4 560	2 786	1 936	729	804
Örményország	65	84	136	92	95	87	94	131	168	340
Kazahsztán	116	89	60	72	64	122	171	205	148	167
Fehér-Oroszország	29	351	295	315	193	139	149	140	222	244
Grúzia	–	–	284	373	361	274	181	230	239	303
Moldva	1	87	114	124	112	179	243	323	486	–
	Közepes (5 és 20 százalék közötti) migráció									
Észtország	1	2	2	3	2	3	9	17	40	133
Ukrajna	–	6	12	12	18	33	140	207	330	411
Macedónia	–	68	78	63	77	81	73	106	171	–
Horvátország	544	668	617	625	557	641	747	885	1 085	1 222
Lettország	–	41	46	49	49	72	113	138	173	229
Kirgizköztársaság	1	2	3	2	9	9	11	37	78	–
Azerbajdzsán	3	–	–	–	54	57	104	182	171	–
	Alacsony (5 százalék alatti) migráció									
Bulgária	–	42	51	51	43	58	71	72	67	103
Litvánia	1	3	3	3	3	50	79	109	115	308
Orosz Föderáció	2 503	2 771	2 268	1 925	1 292	1 275	1 403	1 359	1 453	2 668
Magyarország	152	169	213	220	213	281	296	279	295	307
Türkmenisztán	–	4	–	–	–	–	–	–	–	–
Lengyelország	724	774	848	1 070	825	1 726	1 995	1 989	2 655	2 709
Szerbia és Monte- negró	–	–	–	–	–	–	–	–	1 397	–
Románia	9	18	16	49	96	96	116	143	124	–
Csehország	191	112	85	350	318	297	257	335	500	–
Szlovákia	26	21	29	24	20	18	–	24	425	–

Forrás: IMF [2007] 124. old.

A 3. táblázat adatai mégis megerősítik azt, hogy nagyobb hazautalás a magas migrációval rendelkező országokban valószínűsíthető. Azt láthatjuk, hogy vannak, ún. magas kiáramlással rendelkező országok, amelyek az elmúlt tizenöt év alatt lakosságuk több mint egy ötödét veszítették el a nemzetközi migrációval. Egy másik jellemző csoportba sorolhatók azok az országok, amelyek 5-20 százalék között voltak és közepes kiáramlással jellemezhetők. Harmadik csoportba azok sorolhatók, amelyek korábban küldő ország voltak, de most kisebb vagy nagyobb mértékben, befogadókká váltak. Az arányok természetesen a lakossághoz viszonyítva abszolút értékben igen eltérnek, ami nem közömbös a hazautalások tekintetében. A migrációs kibocsátás szempontjából csoportosítva a régió országait a hazautalás az 1995 és 2004 közötti időszakra az alábbiakat mutatja.

Látható a 3. és a 4. táblázat adataiból, hogy dinamikus növekedés a jellemző, és a nemzetgazdaság meghatározó része a hazautalt pénz. A növekedés összefüggésben van a migrációs aránnyal, az ott élő lakosság számával és közvetetten a külföldön végzett munkából származó jövedelem nagyságával.

4. táblázat

*A hazautalás összegének viszonyítása a fogadó ország gazdasági adataihoz, 2004
(százalék)*

Ország	Nettó hazautalás/GDP	Bruttó hazautalás/áru és szolgáltatás import	Bruttó hazautalás/FDI*
Potenciális csatlakozók			
Horvátország	5,11	10,50	168,17
Macedónia	14,35	25,04	517,70
Törökország	0,27	0,80	28,34
Albánia	15,58	38,67	368,26
Bosznia-Hercegovina	23,96	31,67	366,35
Európai FÁK			
Örményország	14,06	41,72	288,59
Fehér-Oroszország	1,81	3,32	333,35
Grúzia	8,63	18,99	94,76
Moldova	28,12	38,98	537,43
Oroszország	-0,46	3,14	26,63
Ukrajna	3,62	6,71	142,10

* FDI: közvetlen külföldi tőkebefektetés – Foreign Direct Investment.

Forrás: IMF [2007] 63. old.

Ha a Kelet-európai régiót, beleértve a volt szovjet köztársaságokat is vizsgáljuk, akkor a hazautalásban a következő megoszlást találjuk. (Lásd az 5. táblázatot.) A hazautalt pénzek kétharmada az EU 15-ből érkezik. Ennek fogadói jellemzően az új

tagállamok és a Balkán. Az új tagállamok közötti utalás nem éri el az 5 százalékot. Tehát összegezhetjük, hogy a közepes jövedelemmel rendelkező új független államokban jelentős nemzetgazdasági bevételt jelez a migránsok által hazautalt pénz.

A Világbank becslése szerint Kelet-Közép-Európába 2003-ban közel 7 milliárd dollár hazautalás érkezett. Ennek közel a fele az újonnan csatlakozó országokba az EU 15 tagállamából. Minden ötödik dollár a Balkánra került, és minden hetedik dollár Oroszországból és a természeti erőforrásokban gazdag volt szovjet tagállamokból kerül szegény tagállamokban élőkhez. Az európai gazdasági tér és a földrajzilag közeli és intézményileg fejlett tagállamok között zajlott a pénzmozgás döntő részben. Az 5. táblázatban a jellemző küldő, fogadó kapcsolatokat vastagított szám jelöli.

5. táblázat

A hazautalás régiók szerinti megoszlása 2003-ban
(millió dollár)

Fogadók	Küldők						Összesen
	EU-15	Újonnan csatlakozó országok*	Balkán	Oroszország és a gazdag, volt szovjet tagállamok	Moldva és Ukrajna	Szegény, volt szovjet tagállamok	
Újonnan csatlakozó országok*	2 813	244	1	46	18	36	<i>3 158</i>
Balkán	1 322	168	0,1	2	0,3	2	<i>1 494,4</i>
Oroszország és a gazdag, volt szovjet tagállamok	357	85	1	183	200	61	<i>887</i>
Moldva és Ukrajna	223	23	0,2	165	29	3	<i>443,2</i>
Szegény, volt szovjet tagállamok	428	35	0,4	340	8	54	<i>865,4</i>
<i>Összesen</i>	<i>5 143</i>	<i>555</i>	<i>2,7</i>	<i>736</i>	<i>255,3</i>	<i>156</i>	<i>6 848</i>

* 2003-ban ezen országok kategóriája a Visegrádi országokat és Szlovéniát jelentette.

Forrás: World Bank [2007] <http://web.worldbank.org>.

3. A hazautalás hatásai

A hazautalás *globális hatása*, hogy enyhíteni tud a világ egyenlőtlenségein.¹¹ A hazautalásban részesülő családok életminőségüket képesek ily módon javítani, ezzel viszont környezetükben az egyenlőtlenségeket növelik. Fokozottan jellemző ez azo-

¹¹ A IMF becslése szerint 10 százalékos hazautalás növekedés 2 százalékkal képes csökkenteni az 1 dollár /nap alatt élők arányát a világban.

kon a helyeken, ahol a barátok, rokonok által hozott pénznek nagy szerepe van. Különösen azokban az országok emelhetők ki, ahová a vendégmunkások rendszeresen járnak haza és nemcsak pénzt, de árut is hoznak.

A hazautalt pénz *multiplikátor hatása* alatt azt értjük, hogy a hazautalás javítja az adott ország pénzügyi egyensúlyát azzal, hogy felfelé viszi az átváltási értéket, mérsékli az export versenyképességét azzal, hogy a helyi valuta értéke nő, hozzájárul az áru, a szolgáltatás szabad áramlásához. „A valutaváltási arány egyik meghatározó eleme a hazautalt összeg, ami hatással van a makrogazdasági politikára és a kis nyitott gazdaságok (Albánia, Macedónia, Moldova) döntésére” (Lucas [2005]).

A hazautalt pénz *regionális hatása*, hogy a kedvezményezetteket megtakarításra és befektetésre ösztönözi. A fejlődő országok többségében a lakosság megélhetését nem, vagy csak igen alacsony szinten képes biztosítani a helyi gazdaság. A munkavállalók egy része a fejlett világ országaiban vállal munkát, és keresetének egy részét hazautalja. Ezzel egyrészt segíti otthon maradt családját, másrészt megnövekedett fogyasztást jelent országa számára. A hazautalással kapcsolatos irodalom szerint jellemzően egy utalt dollár négy helyi dollár értékű beruházás elindítását teszi lehetővé. Növeli a helyi fogyasztást, mivel rendszeresen érkező pénzről van szó, nemcsak gazdasági, de morális, értékrendi hatási is kedvezők. Mérsékli a foglalkoztatás iránti igényt. Mások szemében, akik ebben nem részesülnek, kiváltságot jelent. Egyeseket ez a kedvezményezett helyzet, elvándorlásra készítet. A hazautalt pénzek csak kisebb hányada jut helyi fejlesztésre. Amennyiben elegendő pénzmennyiség jut a beruházásra, akkor az hozzájárulást jelent a nemzetgazdasági-növekedéshez.

A hazautalás hatása az otthoni háztartásokra érdekes abból a szempontból, hogy megismerjük, és ebből következtetni tudjunk arra, mennyiben segítik a napi életet. Az állam vajon milyen szerepet vállal ezekben a hazautalásokban? Korábban több kelet-európai országban az állam a hazautalt pénzeket „csatornáztta” azzal, hogy ún. dolláros boltokat üzemeltetett. A valutát konvertálta, ezzel biztonsági szempontból is megfigyelte a hiánygazdálkodásban keresett, vagy luxusnak számító árucikkek vásárolási lehetőségeit, kialakította a szocialista régióban ismert átviteli technikákat. Speciális „bon” ellenében lehetett vásárolni például elektronikai termékeket és luxuscikket (kávé, tea, kakaó). Magyarországon IKKA-, a szomszédos országokban TUZEX-, Kubában és Észtországban is hasonló boltok működtek.

León-Ledesma és *Piracha* [2001] bizonyította tizenegy kelet-európai átmeneti gazdaságú országra elvégzett vizsgálatával, hogy a hazaküldött pénz a foglalkoztatásra és a termelési hatékonyságra pozitív hatást gyakorolt. A kutatók ugyanakkor azt a negatív hatást is említik, hogy a hazautalt pénz egyes esetekben a munkamorált is csökkenti. Azok a családok, akik ebben nem részesülnek a hazaküldött pénz lehetőségét, migrációra történő biztatásként élük meg. Egyharmadát a pénzeknek éllemezésre és ruházatkodásra használják fel. Ezt követi körülbelül 15 százalékkal az oktatás, és az otthoni karbantartásra történő kiadás. Ennél valamivel kevesebb arányt jelöltek

meg a kérdezés során a megtakarításokról és az ingó- és ingatlanvásárlásról; gyógykezelés, üzleti beruházás, családi események finanszírozása, majd az autó és földvásárlás követik ezeket.

*

Végezetül felteszem azt a kérdést, hogy vajon a külföldön letelepedettek, dogozók végzettségükhöz képest milyen munkát vállalnak? Ez a kérdés más megvilágításba kerül akkor, ha ezek az emberek hazájukban megszerzett iskolai végzettséggel más országok gazdaságát segítik. Nem mindegy az, hogy ezt a hazautalt összeget milyen munka árán tudják hazaküldeni. A feltörekvő gazdaságok egyik megoldandó feladata, hogy miként szerezhetnék vissza ezeket az embereket (*Traistaru–Nijkamp–Resmini* [2004]), valamint hogyan válna lehetővé a humán tőke kompenzációja a küldők és a befogadók között. Egyes országok nemcsak nélkülözik emberi erőforrásaikat, hanem jó részük végzettségüknek nem megfelelő tevékenységgel keresik meg ezt a pénzt, ami az erőforrások további egyéni és országos szintű pazarlását jelenti. Azok az országok, amelyek a hazautalásban élenjárók, az egyetemi főiskolai végzettségű migránsaik jellemzően 35 százalékban, Magyarország esetében körülbelül 24 százalékban, alacsony képzettséget igénylő feladatok elvégzésével jutnak a hazautalási összegekhez (Swiss 2000 census), (http://siteresources.worldbank.org/INTECA/Resources/257896-1167856389505/Migration_FullReport.pdf).

A küldők és a befogadók közötti párbeszéd hiánya, nemcsak a küldők veszteségét növeli, de számottevő humántöbbletet, hasznot jelent a célországok számára. Szükséges lenne a nemzeti migrációs stratégia céljainak kialakítása során nemcsak a pénz hazautalásával foglalkozni, de még jobb lenne itthon számukra megfelelő munkát biztosítani. Az áttekintés során közvetetten arra az aktuális kérdésre is választ kaphatunk, hogy például Magyarországra mely országból érkehetnek azok a migránsok, akik munkájukért többet szeretnének kapni. A hazautalásban kiemelten említett országokban, a jelenlegi nyugat-európai jövedelemszint egytizede kereshető!

A IMF törekvéseiben azt összegzi, hogy a gazdaságoknak a jövőben a hazautalással mint gazdaságfejlesztési eszközzel célszerű számolni. Az előrettekintés érdekében lehetővé kell tenni az átláthatóságot, a fogyasztói védelmet, a megbízhatóbb adatszolgáltatást, és az idevonatkozó banki szolgáltatások javasolt rendszerét fejleszteni.

Irodalom

- ADAMS, R. H. – PAGE, J. [2003]: *International migration, remittances in developing countries*. WP 3179. World Bank. Washington DC. www.wds.worldbank.org
- BILSBORROW ET AL. [1997]: Measurement of remittances. In: *International Migration Statistics: Guidelines for Improving Data Collection Systems*. International Labour Office. Geneva.

- BRETSCHGER, L. [2005]: *Taxes, mobile capita, and economic dynamics in a globalising world*. Economics Working Paper Series 05/43. ETH. <http://ssrn.com/abstract=887320>
- IMF [2005]. *Balance of payment*. <http://www.imf.org/external/country/index.htm>
- IMF [2007]. *Migration and remittances*. http://siteresources.worldbank.org/INTECA/Resources/257896-1167856389505/Migration_FullReport.pdf
- KOLOZSVÁRI N. [2003]: *A pénzmosás kapcsolata külkereskedelemmel, különös tekintettel a re-export típusú ügyletekre*. http://elib.kkf.hu/edip/D_9078.pdf
- LEÓN-LEDESMA, M. – PIRACHA, M. [2001]: *International migration and the role of remittances in Eastern Europe*. Studies in Economics 0113. Department of Economics, University of Kent. Kent.
- LUCAS, W. [2001]: *Statistics in focus, EUROSTAT*. <http://forum.europa.eu.int>
- MASSEY, F. [1998]: Consequences of migration and remittances for mexican transnational communities. *Economic Geography*. 74. évf. 1. sz. 26–44. old.
- NIEDRICH, R. W. – SHARMA, S. – WEDELL, D. H. [2001]: Reference price and price perceptions: A comparison of alternative models. *Journal of Consumer Research*. 28. évf. 12. sz. 339–354. old.
- OECD [2002]. *Mobility of highly skilled*. Paris.
- OECD [2003]. *Trends in international migration*. Paris.
- OECD [2005]. *Migration, development and remittances, 2005*. Paris.
- OECD [2006]. *International migration outlook*. Paris.
- RÉDEI M. [2005]: A nemzetközi migráció folyamatának irányítása. *Statistikai Szemle*. 83. évf. 7. sz. 662–680. old.
- RÉDEI M. [2007]: *Mozgásban a világ – A nemzetközi migráció földrajza*. Eötvös Kiadó. Budapest.
- SAPHIER, R. [2007]: Pihent agyak. *Népszabadság*. április 10. www.nol.hu
- SCHIOPIU, I. – SIEGFRIED, N. ECB [2007]. Determinants of workers' remittances: evidence from the European neighbouring region. <http://www.ecb.int/pub/pdf/mobu/mb200701en.pdf>
- LEVITT, S. D. – KUZIEMKO, I. [2001]: *An empirical analysis of imprisoning drug offenders*. National Bureau of Economic Research. Working paper: 8489. <http://ideas.repec.org/a/eee/pubeco/v88y2004i9-10p2043-2066.html>
- TRAISTARU, J. – NIJKAMP, P. – RESMINI, L. [2004/2003]: *The emerging economic geography in EU accession countries*. Coenwall. *TransMONEE 2007 Database*. UNICEF IRC. <http://www.unicef-icdc.org/resources/transmonee.html>

Summary

By Eastern Europe joining to the global migration remittances in this region became an actual topic. Remittances are one of the positive impacts for the sending country, which is able to develop a dialogue between sending and host countries. For most countries in this region, remittances are the second most important source of external financing after foreign assistance and foreign investments.

The situation is substantially different in the new European Union member countries. Income levels are higher cross-country income differentials are lower, and there is less need for workers living abroad to support their families' consumption.

By this overview we can put several scenarios to the actual Hungarian immigration strategy topic, to find out from where the new migrants can be expected. The strong income slope from West to East, is able to take some Central Eastern European countries to a new immigration position. These strategically expectation is different from the early 90thies, when Western Europe was in miss understanding of the cheap labour exodus. And it is a good pattern of potential migrants' for step-by-step familiarisation to new living conditions.

Remittances have a new impact in the local economy. The families who are involved in this process invest to raise the level of their life standards. The impacts are especially strong in the rural area. The transferred money often serves as a key of foreign exchange for the countries in the region.

A fenntartható energiagazdálkodás mutatószámai környezetvédelmi programok tükrében

---

Mészáros Andrea,
a KSH tanácsosa
E-mail: andrea.meszáros@ksh.hu

A tanulmány első részében a szerző összefoglalja azt az összetett és sokrétű fejlődési folyamatot, amely nélkül sem globálisan, sem az Európai Unión belül nem válhatott volna felismertté, hogy a környezetvédelem és a gazdaságpolitikai célok között gyakran meg-húzódó ellentétes érdekviszonyok egyetlen megoldása a fenntartható fejlődés gondolatának elmélyítése és annak maradéktalan megvalósítása. A második részében a fenntartható energiagazdálkodás főbb ismérvei, mutatószámait ismerheti meg az olvasó. Ebben a részben forrásként a Központi Statisztikai Hivatal Környezetstatisztikai osztályának „A fenntartható fejlődés indikátorai Magyarországon” c. kiadványában publikált legfrissebb mutatószámokat és ezek elemzéseit használja fel a szerző (KSH [2007]).

TÁRGYSZÓ:
Környezetstatisztika.

A tanulmányban a nemzetközi és hazai környezeti és energetikai politikák ismertetése és összevetése, valamint az azt követő fejezetben bemutatott energiastatisztikai mutatószámok segítségével körvonalazható, hogy Magyarország energiagazdálkodása mennyire felel meg a fenntartható fejlődés alapelveinek, a kitűzött céloknak, helyes úton, helyes irányba halad-e az ország e stratégiaiilag is igen fontos iparága. Napjainkban számtalanszor hallhatjuk, olvashatjuk, nemkülönben tapasztalhatjuk is (gondoljunk csak a legutóbbi igen enyhe télre) azokat a kedvezőtlen természeti jelenségeket, folyamatokat, amelyek kapcsán mindenkinek el kell gondolkodnia: mik is azok a legfőbb teendők, amelyeket az államnak, illetve az egyes embereknek el kell végezniük ahhoz, hogy – *Ady Endre* (A márciusi naphoz) szavait idézve – „*Mert a világ siet s most kerül dűlőre: Érdemesek legyünk életre s jövőre?*”.

1. Környezeti politikák – Nemzetközi és hazai programok

„Az új évszázad legnagyobb kihívása egy elvontnak látszó eszme, a fenntartható fejlődés, amelyet a világ népeinek kell a gyakorlatba átültetniük” – mondotta 2001. március 14-én *Kofi Annan*, az ENSZ főtitkára (*Pigozzi* [2004]). A megnevezés azonban már jóval korábban, az 1980-as években keletkezett, és valójában ekkor indult el hódító útjára, hiszen egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a Föld és az emberi civilizáció veszélyben van, és főleg lesz, ha a fejlődés az eddigi úton halad tovább.

Az 1987-ben a „Közös jövőnk” címmel megjelent kiadvány volt az első olyan jelentős lépés, amelynek révén a fenntartható fejlődés, a szakmai megbeszélések, és a nemzetközi tárgyalások napirendjének középpontjába került. Ezt követően, 1992-ben a Brazíliában (Rio de Janeiroban) megrendezett ENSZ Környezetvédelem és fejlődés konferenciájának ún. „Föld Csúcs” felrajzolta számunkra a fenntartható fejlődés jövőképét, tíz évvel később pedig Johannesburgban gyűltek össze a világ országainak vezetői, hogy kijelöljék a legfontosabb tennivalókat. A konferencia témája és eredményei az ún. Agenda 21 (Feladatok a XXI. századra) néven ismert akcióprogramban nyert megfogalmazást, amely egész sor, minden részletre kiterjedő irányelvet tartalmazott a kormányok, valamint a fenntartható fejlődés megvalósításáért felelős szervezetek számára. Több mint 170 ország fogadta el az Agenda 21-et és a „Riói Nyilatkozat a Környezetről és fejlődésről” című dokumentumot. Ezek az országok elkötelezték magukat, hogy „...globális partnerséget vállalnak azért, hogy megőriz-

zék, védelmezzék és helyreállítsák a Föld ökoszisztémájának egészségét és integritását...” (Pigozzi [2004]).

A konferencia után eltelt tízéves időszakban számos kezdeményezés született, azonban a kitűzött célok végrehajtása, megvalósítása terén lassú volt az előrehaladás. A világ országainak képviselői (mintegy száz delegáció hetvenezer küldöttel) újra összeültek, hogy áttekintsék a Föld Csúcs addigi eredményeit, konkrét tennivalókat határozzanak meg, és kitűzzék az Agenda 21 további feladatait. A 2002. augusztus 26. és szeptember 4. között megrendezett johannesburgi csúcstalálkozón kiadott politikai nyilatkozatban a fenntartható fejlődés egy sokkal jobban kidolgozott, új paradigmáját fogalmazták meg.

1.1. A fenntartható fejlődés jelentése, ENSZ-programok

A fenntartható fejlődés sokoldalú, dinamikus fogalom, amelyet elsősorban olyan átalakulási folyamatnak kell tekinteni, amely szoros szálakkal kötődik a helyi igényekhez, feltételekhez és prioritásokhoz. *H. Daly* szerint a fenntartható fejlődés nem egyéb, mint a folytonos társadalmi jólét elérése anélkül, hogy környezetünk ökológiai eltartó képességét meghaladó módon növelnénk (*Daly* [1991]). Ma már általánosan elfogadott nézet, hogy a fenntartható fejlődés három alapvető pilléren nyugszik: környezeti, gazdasági és szociális alapokon.

Amíg tehát a legelső, 1972-es stockholmi Föld Csúcson lényegében csak környezetvédelmi kérdések szerepeltek napirenden, Rio de Janeiro-i konferencián már Környezetvédelem és fejlődés címmel rendezték meg, azaz megtörtént a felismerés, miszerint nem elég csupán környezeti problémákkal foglalkozni, a Föld megóvása elképzelhetetlen a gazdaság átalakítása, illetve a gazdasági növekedés korlátozása nélkül. A johannesburgi találkozó újabb előrelépést hozott: a környezeti, a gazdasági és a szociális problémák kölcsönhatását vették számba, tehát a környezeti és a gazdasági kérdések mellett megjelentek a társadalmi és a szociális kérdések is; talán éppen ez az oka annak, hogy Johannesburg, amint az azóta nyilvánosságra került, nem mindenben hozott látványos sikert.

1.2. Az Európai Unió környezetpolitikái

A fenntartható fejlődés elvének, fokozatos megvalósítása az Unió alapvető célkitűzése, az EK (Európai Közösség) – Szerződés többször módosított 2. cikkelye konkrétan rögzíti ezen célokat:

„A Közösség feladata, hogy (...) egész területén előmozdítsa a gazdasági tevékenységek harmonikus, kiegyensúlyozott és fenntartható fejlődését, a foglalkoztatottság és a

szociális védelem magas szintjét, a férfiak és nők egyenlőségét, a fenntartható és inflációt nem gerjesztő növekedést, a gazdasági teljesítmények nagyfokú versenyképességét és konvergenciáját, a környezet minőségének magas szintű védelmét és javítását, az életszínvonal és életminőség emelését, valamint a tagállamok közötti gazdasági és társadalmi kohéziót és szolidaritást.”

Környezetvédelmi Akcióprogramok

1973-ban fogalmazták meg az első Környezetvédelmi Akcióprogramot (Environmental Action Programme – EAP), amelyet 1977-ben követett a második és 1982-ben a harmadik EAP. Amíg az első kettő inkább az úttörés és a folyamatosság biztosítása miatt érdemel említést, addig a harmadik EAP jelentősége abban áll, hogy első alkalommal tűzte ki a környezetvédelmi szempontoknak más Közösségi Politikákba való integrálásának fontosságát. A soron következő, negyedik Akcióprogram annak a legjobban „környezetvédelmi boom” kifejezéssel jellemezhető időszaknak a törekvéseit tükrözi, amely időszak az 1986-ban az Egységes Európai Okmány (Single European Act – SEA) életbelépésével kezdődött. A SEA, valamint az 1987 és 1992 közé tehető időszak fő célkitűzése a „környezetet figyelembe vevő növekedés”, vagyis kiemeli a környezetvédelmi politikát a közös politikák közül, megszüntetné a gazdasági szempontokkal szembeni alárendeltségét. A negyedik EAP alapideológiája a „ökológiai modernizáció” volt, amely azt hirdette, hogy a környezetvédelem nem ellentétes, nem kíván a gazdasági növekedéssel versenyezni, hanem éppen ellenkezőleg, annak előfeltétele, és ezért kiegészítik egymást.

Az Unió környezetvédelmi és a gazdaságpolitikájának ellenérdekeltségét, nem felhőtlen viszonyát éppen a fenntartható fejlődés jegyében legalábbis deklaráció szintjén, sikerült rendezni, nem kis mértékben a 1992-es Maastrichti Szerződés, illetve még ebben az évben megtartott Riói Csúcs és ennek határozatai nyomán. Mindezt nagyban kiegészítette az 1998. évi Cardiffi Csúcs, amely kidolgozta a környezeti szempontoknak az EU szakpolitikáiba integrálása érdekében teendő intézkedések alapjait. Mind-mind együttesen vezettek el a közösségi szintű Fenntartható Fejlődés Stratégiájának (Sustainable Development Strategy – SDS) kidolgozásához, amelyet a 2001. júniusban megtartott Göteborgi Csúcson terjesztettek be elsőként.

Visszatérve az 1992-es Maastrichti Szerződéshez, megállapítjuk, hogy bár a fenntartható fejlődés közösségi szintű elfogadtatása mérföldkőnek számít, nem mehetünk el a környezetvédelmi szakma által kifogásolt olyan tények mellett, miszerint a szerződésben a fenntartható fejlődés mellett két további kifejezés is megfogalmazódott, úgymint a fenntartható növekedés és a fenntartható haladás. A szerződés szerint a fenntartható fejlődés a fejlődő országokra, a fenntartható növekedés pedig inkább az EU-ra értendő. Mindez szakmai berkekben nagy port kavart, több olyan kritika látott napvilágot, mely szerint a többes értelmezés nem a „pongyola” fogalmazás, illetve a

véletlen műve, hiszen a Szerződés megkötését hosszú és alapos előkészítés és tárgyalássorozat előzte meg. Mindemellett olyan kudarcba fulladt kísérletről is hallani lehetett, miszerint a fenntartható növekedést szerették volna alkalmazni a fenntartható fejlődés eredeti terminusa helyett az 1991-es luxemburgi elnökség idején. A fogalmi tisztázatlanság több okból is veszélyeket rejt magában, amelyek nem feltétlen az alapcélkitűzés megvalósítását szorgalmazzák, annál inkább az azzal ellentétes érdekek képviselőinek mozgásterét tágítják, illetve kiskapukat nyitnak számukra (Orbán [2003]).

Bár az ötödik EAP (1992 és 1997 között lépett életbe) a Rio de Janeioban elfogadott alapelvek megvalósítását célozta meg, és alapvetően új dimenzióban tüntette fel a környezetvédelem és a gazdasági fejlődés kapcsolatát, sajnálatos módon (talán mindennek következtében), kevésbé markáns célkitűzéseket fogalmazott meg az Unió számára, hiszen a Föld nyersanyagai felhasználási ütemének csökkentéséről, illetve az akkor már meglévő elosztási problémákról például nem szól. Ugyanakkor a konkrét célkitűzések eredményei ellentmondásosnak tűnnek, és ez az ellentmondás akkor amikor a környezetvédelmi szempontokat be kívánják építeni egyes ágazati politikák tervezési szabályozási döntéseibe. Például az energiaszektorra érintő CO₂/energy tax javaslat az egyeztetések során radikális változtatásokon ment keresztül, oly annyira, hogy később már csak ajánlás maradt az egyes tagországok számára (Orbán [2003]).

Az unióbéli akcióprogramokat összességében tekintve elmondható, hogy mindvégig jelen van a gazdasági növekedés és a környezetvédelem között meghúzódo alapvető érdekellentét, amelynek feloldása nehéz feladatot és terhet ró a döntéshozókra. Mindazonáltal elméletileg, vagyis a deklarációk szintjén, a fenntartható fejlődés érvényesítésének szükségessége napjainkra tisztázottá és kizárólagossá vált, a törekvés annak megvalósítására azonban nem minden esetben egyértelmű.

Az Európai Unió Fenntartható Fejlődési Stratégiája

A Maastrichti Szerződés és az 1998-as Cardiffi Csúcs mellett az ún. cardiffi folyamat újabb állomása az 1999-es Amsterdami Szerződés, amely a Maastrichti Szerződésben már lefektetett alapelveket azzal kívánta megerősíteni, hogy közösségi célkitűzésként fogadta el a fenntartható fejlődés elérését: „A környezetvédelmi követelményeket – különösen a fenntartható fejlődés előmozdítására tekintettel – be kell illeszteni a (...) közösségi politikák és tevékenységek meghatározásába és előmozdításába”. (Az EK Amsterdami Szerződés Módosított Alapító Szerződése.)

Ezt a kedvező fejlődési folyamatot némileg megzavarta a 2000. március 23-24-én megrendezett Lisszaboni Csúcs, ahol az EU döntéshozói tekintettel a kialakult nemzetközi viszonyokra, valamint az EU nemzetközi gazdasági helyzetét érintő kedvezőtlen szakértői jóslatokra olyan stratégiát fogalmaztak meg, melyben csak a szociá-

lis és a gazdasági kérdésekre összpontosítottak. A találkozói eredményeképpen kiadott nyilatkozat szerint: „Az Uniónak a világ legversenyképesebb és legdinamikusabb tudásalapú gazdasággá kell válnia, képesnek kell lennie a fenntartható gazdasági növekedésre, több és jobb munkalehetőséggel és nagyobb társadalmi kohézióval.” (Schmuck [2002]).

Mindezek szellemében léptették életbe a hatodik Környezetvédelmi Akcióprogramot: „Környezet 2010: A jövőnk a mi választásunk” címmel. Kiemelt területei: az éghajlatváltozás, a természeti és biológiai sokféleség megőrzése, a környezet- és egészségvédelem, a fenntartható erőforrás-felhasználás és a hulladékgyűjtés.

A Környezetvédelmi Akcióprogram egyik legfőbb újítása a tematikai stratégiák kidolgozása, a következő öt feladat elvégzése érdekében:

- javítani kell a közösségi jogalkotás végrehajtási mechanizmusán,
- a környezetvédelmi megfontolásokat be kell építeni az Unió ágazati politikáiba,
- együtt kell működni a piaci szférával és a fogyasztókkal,
- jobban és hatékonyabban kell tájékoztatni a fogyasztókat, a lakosságot,
- terjeszteni kell a területrendezési és a területgazdálkodási gyakorlat környezetbarát módszereit.

A Lisszaboni Csúcson elhangzottakat számos környezetvédelmi fórum követte, így jutottunk el az Európai Tanács 2001 júniusában tartott Göteborgi Csúctalálkozó-jára, ahol a hiányzó harmadik dimenzió, a környezetvédelem is beépült a korábbi lisszaboni stratégiai elvekbe, s megszületett az EU Fenntartható Fejlődési Stratégiája. A közösségi politika által kijelölt cselekvési prioritások az integrált környezetpolitikai megközelítést, a természeti erőforrásokkal való felelősebb gazdálkodást, a tiszta energia felhasználását, közlekedési rendszerek és a területgazdálkodás javítását helyezik előtérbe. A göteborgi stratégia egyik fontos funkciója, hogy kezdeményezze hasonló dokumentumok kidolgozását nemzeti szinten, illetve ösztönözze e követelmények megjelenítését az egyes ágazati stratégiákban.

A Európai Unió (korábban Közösség) több évtizede a gazdasági és társadalmi fejlődést szorgalmazza. A gazdasági tevékenységek során alkalmazott technológiák egyre összetettebbek, szinte valamennyi szektorban egyre nagyobbak a kockázatok, illetve a globális kihívások. Az Unió gazdaságstratégiájának előterében több évtizede elsősorban a foglalkoztatási kérdéskör áll, mindazonáltal egyre erősebbé vált az a felismerés, hogy a tartós növekedés csak úgy lehetséges, ha az valójában a fenntartható fejlődés jegyében történik (Gordos–Bartha [2002]).

Vajon megvalósult-e az áttörés, tetten érhetők-e a nemes gondolatok? Az Unió napjainkra olyan modellt megvalósításán dolgozik, amely egy közösségi méretű piac-

gazdaságot (ebben fajsúlyosan szerepeltetve a szociális kérdéseket) kíván létrehozni, ez a modell azonban magában foglalja a környezeti-természeti értékek védelmét is, mint az emberi életminőség javításának kiemelt tényezőjét. Amint a Közösség gazdaságpolitikai célkitűzése alapvetően a tagállamok között megvalósuló együttműködésre épül, úgy a környezetpolitikai célkitűzések megvalósítása is elsősorban a tagállamokat célozza meg. Teszi mindezt abból a célból, hogy a Közösségi Stratégia útmutatásai alapján az egyes tagállamok dolgozzák ki saját, önálló fenntartható fejlődési stratégiájukat.

1.3. Magyarországi környezeti politika

A Magyar Köztársaság Országgyűlése 2003. december 8-i ülésén fogadta el a 2003 és 2008 közötti időszakra szóló második Nemzeti Környezetvédelmi Programot (továbbiakban NKP-II), amelynek egyik alappillére az NKP-I végrehajtása során felhalmozott tapasztalatok alkotják, míg a másik alappillért az Európai Unió 2010-ig szóló, a tagországok számára iránymutatásul szolgáló hatodik Környezetvédelmi Akcióprogramja képezi. Fő céljai:

- az ökoszisztémák védelme,
- a társadalom és a környezet harmonikus kapcsolatának biztosítása,
- a gazdasági fejlődésben a környezeti szempontok érvényesítése,
- a környezet- és természetvédelemmel kapcsolatos ismeretterjesztés, tudatosság és együttműködés fejlesztése.

A magyar szakmai szervezetek részéről sok bírálat, némileg kevesebb dicsérő szó éri a NKP II-t, amint az az Országgyűlés Környezetvédelmi Bizottsága, a Magyar Tudományos Akadémia Elnöksége Környezettudományi Bizottsága, a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, az Országos Környezetvédelmi Tanács és a Magyar Természetvédők Szövetsége által, 2006. december 16-án megrendezett: „A környezetpolitika aktuális kérdései itthon és az Európai Unióban” c. konferencián (továbbiakban a Konferencián) is elhangzott. A Konferencián elhangzott előadások kiemelik, az NKP-II fontosságát, valamint hangsúlyozzák, hogy a program által kitűzött célok jók, reálisak, megvalósításuk azonban elmarad a várakozásoktól. Mindezt négy alapvető oknak tulajdonítják:

- az Európai Unió hatodik Akcióprogramjának jellegzetességei,
- a hazai intézményrendszer,
- a hazai civil szervezetek érdekérvényesítő képessége,
- a hazai fenntartható fejlődési koncepció, stratégia hiánya.

Amint az a Konferencián elhangzott, a hatodik Akcióprogram nem mentesülhet attól, hogy a lisszaboni stratégia életbe lépését követően a versenyképesség érvényesítése előtérbe, míg a főként környezeti szempontok háttérbe szoruljanak, illetve kevésbé fajsúlyosan kerüljenek kifejezésre. A Konferencián részt vevő szakemberek hangsúlyozták, hogy a lisszaboni stratégia felülvizsgálata elkerülhetetlenné vált, hiszen bár igen sokrétű támogatási források léteznek, jelenleg legfeljebb a környezeti ipar kaphat támogatást. Valamennyi támogatási forrást igényelni kell, így szükséges az az intézményrendszer, amelynek feladata a pályázatok elkészítése, elbírálása, közvetítése. Az egyre jobban leépülő hazai intézményrendszer miatt egyre távolabb kerül Magyarország az egyébként meglévő EU-forrásoktól. A kedvezőtlen folyamatok lassításában, megváltoztatásában olykor oly nagy szereppel bíró és felelős civil szféra az elmúlt években-évtizedekben kiépült, de a támogatások, az elismertség, a valós szakmai, illetve társadalmi viták híján egyre szűkülő mozgástér következtében a „zöld mozgalom” napjainkban elszigetelődik, érdekérvényesítő képessége folyamatosan gyengül.

1.4. Energiapolitikák

Az EU energiapolitikáját a Zöld Könyv alapján megfogalmazott ún. Fehér Könyv tartalmazza. Mielőtt azonban annak főbb célkitűzéseit megismernénk, célszerű számba venni azokat a legfőbb feladatokat, amelyekkel az Unió döntéshozóinak a program elkészítésekor szembe kellett nézniük, és amelyek az ellátás biztonságának, valamint az energiapiac versenyképességének biztosítása, a környezetvédelem és a mindenkori bővítés címszavakban foglalhatóak össze. Mindezen tények, valamint annak tudatában, hogy az energetikát állandó változások és válságok tarkítják, kellő rugalmasságot és alkalmazkodó készséget kellett az energetikai program, a döntéshozatal és a szabályozó mechanizmusok kidolgozásánál biztosítani. Az energiapolitika általános céljain kívül a program olyan alapvető célokat is megfogalmaz, amelyek összeegyeztetik a versenyképességet, az ellátás biztonságát és a környezet védelmét. E három pillér köré csoportosítható feladatok között az egyik legfontosabb a biztonságos és hatékony energiaellátás.

A hazai helyzet jellemzése

Az 1990-es évek elején Magyarország egyoldalú és igen nagy arányú energiafüggségben állt az akkori Szovjetunióval. Az 1990. évi rendszerváltozást követő politikai, gazdasági és társadalmi átalakulás energiapolitikánk újragondolását, valamint a piacgazdasági követelményekhez igazítását igényelte. 1993-ban fogadta el a Parlament az akkor még igen haladó szellemiségűnek számító és a mai napig érvényben

lévő energiapolitikai koncepciót (21/1993 (IV.9) OGY. Hat.). Főbb alapelvei között szerepelt az energiaimport-függőség mérséklése, a beszerzési források diverzifikálása, a stratégiai készletek növelése, az energiahatékonysági, energiatakarékosági programok kidolgozása, a környezetvédelmi szempontok érvényesítése, továbbá az energiafogyasztók érdekeit szem előtt tartó piackonform szervezeti rendszer kiépítése (Amon *et al.* [2006]).

Az azóta eltelt több mint egy évtizedben bekövetkezett változások kikényszerítették ennek újragondolását, ami végül a GKI Energiakutató és Tanácsadó Kft. által készített tanulmányban testesült meg. A tanulmányt több oldalról érték elismerések és bírálatok, mindazonáltal nem nemesedett állami, társadalmilag elfogadott, közép- és hosszú távon követendő energiapolitikává (GKI [2005]).

A magyar energiapolitika irányelvei a következőkben összegezhetők.

- Az energiaellátás biztosítása, az ellátás biztonságának megőrzése, fokozása, egyoldalú energiaimport-függés mérséklése, stratégiai készletek, tartalékok növelése.
- Környezetvédelmi szempontok érvényesítése a meglévő energetikai rendszereknél, a jövőbeli fejlesztéseknél.
- Az energiatakarékoság szerepének növelése, az energiahatékonyság javítása, a gazdaság versenyképességének erősítése.
- A legkisebb költség elvének érvényesítése, a nyilvánosság szerepének növelése, az érintett társadalmi környezet véleményének figyelembevétele.
- Nemzetgazdasági szempontok előtérbe helyezése, a szénbányászati helyzetének rendezése.
- Piackonform szervezeti, tulajdonosi, közgazdasági és jogi szabályozási környezet megteremtése, alkalmazkodás az egységes európai energiapiachoz.

2. A fenntartható fejlődés és az energiapolitika

A Göteborgi Csúcson, többek között, az a kérdés is felmerült, hogy mi legyen az energiapolitika viszonya a fenntartható fejlődés stratégiájához. Mint az már említettük, megállapítást nyert, hogy a fenntartható fejlődés stratégiája újabb lehetőségeket és eszközöket nyújt a környezetvédelmi szempontok érvényesítéséhez az energiapolitikában. Göteborgban az Európai Tanács fontos lépést tett akkor, amikor a gazdasági, szociális és környezeti politikák összehangolását mint alapvető célkitűzést meg-

fogalmazta, és felkérte a Tanácsot, hogy ebben az érdeemben fejlessze tovább – többek között – a hatáskörébe tartozó energiapolitikát is. Hat olyan területet jelöltek ki, amelyek fejlődése nem fenntartható, ennek megfelelően a következő területeken kiemelten kell cselekedni. Ezek:

- az éghajlatváltozás, tiszta energiaforrások fokozott bevonása,
- a környezetegészségügy,
- a természeti erőforrások védelme,
- a közlekedési rendszerek, területhasználat,
- a társadalmi kirekesztettség, vagyonosodás,
- az idősödő társadalmi rétegek gazdasági és szociális vonatkozásai.

Mindemellett hangsúlyozták a rendszeres nyomon követést, illetve az ennek eszközkészletül szolgáló indikátorkészlet (Set of Sustainable Development Indicators – SDI) meghatározásának fontosságát is. Nem minden alap nélkül, hiszen az ENSZ Fenntartható Fejlődés Bizottsága (United Nations Commission Development – UNCSD) már 1996-ban elkészítette azt a 134 mutatószámot tartalmazó listát, amely az Agenda 21 ajánlásait követi. Ezt követően egészen Göteborgig több, egymástól gyakran alapjaiban eltérő tartalmú indikátorkészlet látott napvilágot, míg 2001-ben a Statisztikai Program Bizottság (Statistical Programme Committee – SPC) felállította azt a munkacsoportot, amelyben a világ különböző országaiban élő, az e téren komoly tapasztalatokra és érdemekre szert tett statisztikusok, kutatók, csakúgy mint az egyes nemzetek kormányának tagjai és képviselői vettek részt. Munkájuk eredményeképpen megszületett a „Fenntartható fejlődés indikátorai az EU Fenntartható Fejlődés Stratégiájának nyomon követésére” (Sustainable development indicators to monitor the implementation of the EU sustainable development strategy) c. jelentés (továbbiakban Jelentés), amely elnyerte a munkacsoport valamennyi tagjának egyetértését és meghatározta az indikátorlista tematikus kereteit. A Bizottság a Jelentést 2005 februárjában fogadta el.

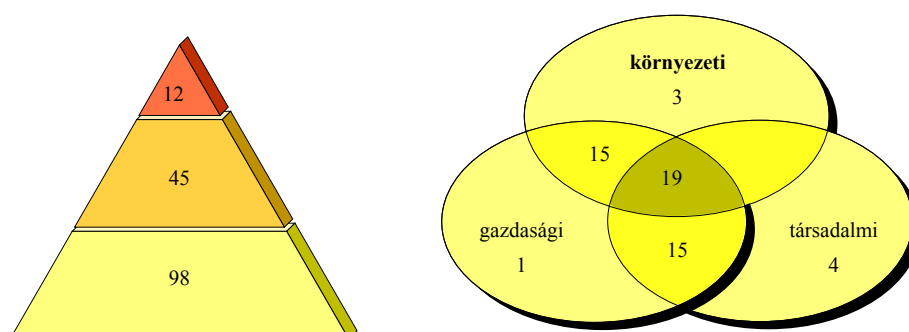
A Jelentés egy olyan hierarchikusan felépített tematikus keretet határoz meg, amely a 2001-es Fenntartható Fejlődés Stratégiája által kijelölt, hat fő prioritású területet összekapcsolja a továbbiakkal és így tíz fő témát jelöl ki, melyek a következők: 1. gazdasági fejlődés, 2. társadalmi kirekesztettség, vagyonosodás, 3. idősödő társadalom, 4. környezetegészségügy, 5. éghajlatváltozás, energetika, 6. termelés és fogyasztás, 7. természeti erőforrások kezelése, 8. közlekedés, 9. kormányzás, 10. globális kapcsolatok.

Az egyes fejezetek alfejezetekre, azok pedig újabb „fontos beszélni róla” fejezetekre oszlanak egy információs piramist alkotva. (Lásd az 1. ábrát.)

A piramis legfelső szintje ún. „headline” fő indikátort (a továbbiakban headline) tartalmaz, amely a fő témák fejlődésének elsődleges vizsgálatát teszi le-

hetővé. A középső szint képezi az egyes témák alfejezeteit, az első szinttel együtt nyomon követik a főbb (headline) célkitűzések megvalósulását. A legalsó szint, amellett, hogy a főbb célkitűzések megvalósulását figyeli, az egyes témák részletesebb vizsgálatát is lehetővé teszi. Az 1. ábra jobb oldali halmazai az indikátorkészlet megoszlását mutatják e a fenntartható fejlődés három pillére (környezeti, gazdasági, társadalmi) tekintetében.

1. ábra. A jelenlegi indikátorkészlet

3. A fenntartható energiagazdálkodás indikátorai

Mára tudományosan elfogadott tény, hogy a szén, az olaj vagy a gáz elégetésével járó tevékenységek során keletkező üvegházhatású anyagok kibocsátása általános felmelegedést okoz a Föld légkörében. Ennek legvalószínűbb velejárója az éghajlatváltozás, de más hatások is felléphetnek a környezet, a gazdaság és a társadalom területén. Változás várható a mezőgazdasági termelésben, a földhasználatban, a járványzónákban, a vízkészletben, és minden bizonnyal a természeti katasztrófák (hőhullámok, elsvatagosodás, árvizek) veszélyének növekedése figyelhető majd meg, s mindez jelentős gazdasági és társadalmi változásokat hoz létre.

Az éghajlatváltozás nagymértékben fenyegeti a fenntartható fejlődés megvalósíthatóságát. Ennek kapcsán a Bizottság felkérte a Göteborgi Csúcsértekezletet, hogy tegye meg azokat a lépéseket amelyek révén elérhető a „tisztá” energiaforrásokra való áttérés, illetve az energiafogyasztás korlátozása, adott esetben csökkentése. A megújuló természeti erőforrásokból megtermelt villamos energia részesedésének, valamint a kapcsolt energiatermelés (a villamos energia és a hasznosítható hőenergia együttes előállítás) növelése a fosszilis erőforrások használatának csökkenéséhez

vezet. Ez fontos része a 48. Európai Klímaváltozás Programnak, amely számba veszi mindazokat az intézkedéseket, amelyek az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentése és a kiotói vállalások elérése érdekében szükségesek.

Mindezek értelmében a Göteborgi Csúcsértekezlet az energetikát érintő következő két főbb célkitűzést fogalmazta meg:

1. az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentése a kiotói vállalásoknak megfelelően,
2. a megújuló energiaforrások arányának 22 százalékra növelése a villamosenergia-termelésben 2010-ig.

Az ezt követő években – 2002-ben Barcelonában, majd 2003-ban Brüsszelben – megtartott csúcsértekezletek mindezt a következőkkel egészítették ki:

- az energiahatékonyság jelentős mértékű növelése 2010-ig;
- a megújuló energiaforrások arányának növelése, közösségi szinten az elsődleges energiaellátásban 12 százalékra, a villamosenergia-termelésben 22 százalékra;
- a bioüzemanyagoknak 2010-ig elérendő 5,75 százalékos részesedésének támogatása.

Az emberi tevékenységből eredő üvegházhatású gázkibocsátás csökkentésének előfeltétele az energiafelhasználás szerkezetének átalakítása, illetve a megújulóenergia-források felhasználási arányának növelése. Ennek értelmében a fenntartható energiagazdálkodás head-line indikátora: a teljes primerenergia-felhasználás (Gross Inland Consumption – GIC) energiaforrások szerint. Az indikátor megmutatja, mennyi egy adott ország végső energiaszükségletének megfelelően felhasznált primer energia összes mennyisége.

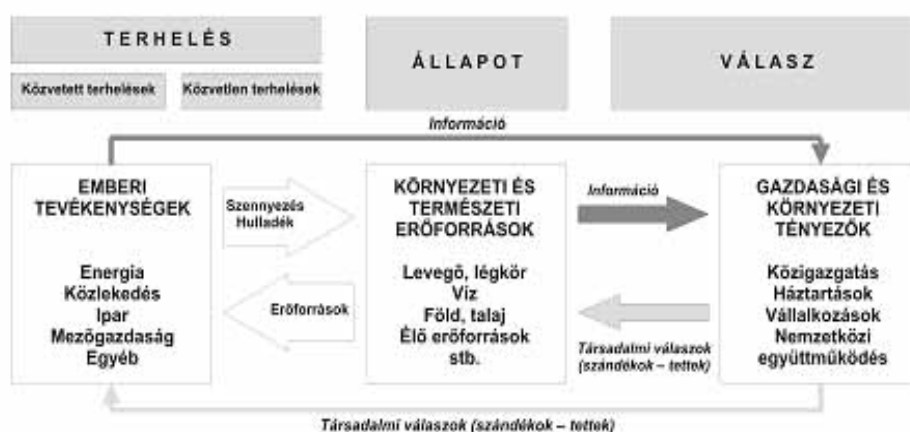
A hazai energiagazdálkodás fenntarthatóságának nyomon követésére a jelenleg elérhető hazai energiastatisztikai adatgyűjtések, adatállományok az 1. ábrában bemutatott piramis középső és legalsó szintjét alkotó indikátorok kidolgozását teszik lehetővé. Ezek a következők:

- a végső energiafelhasználás, ágazatok szerinti bontásban,
- a megtermelt villamos energia mennyisége energiaforrások szerint,
- a háztartások villamosenergia-fogyasztása,
- a megújulóenergia-források aránya a villamosenergia-termelésben,
- energiaintenzitás.

3.1. Teljes primerenergia-felhasználás (GIC) energiaforrások szerint

Az indikátor bemutatja a felhasznált primer energia mennyiségét, azt a mennyiséget, amely szükséges egy adott ország végső energiaigényének kiszolgálására. Az indikátor magában foglalja a nem energetikai céllal történő felhasználást is (ilyen például az acélgyártás során felhasznált szén, illetve a petróleumiparban betáplált petróleum mennyisége). A felhasznált primer energia a villamos energia, a hőenergia és az egyéb rendelkezésre álló energiaforrások formájában felhasznált energia összes mennyiségével egyenlő. Az indikátor figyelembe veszi az elsődleges termelés, behozatal és a készletváltozás nagyságát, de nem tartalmazza az exportált mennyiséget. A mutató valamennyi energiaforrásra egy főre vetített tonna olajegyenértékben (toe, egy tonna olaj 41 868 megajoule nettó fűtőegyenértékkel bír) számolt értékben szerepel.

2. ábra A környezetstatisztikai adatok OECD-alapkészletének szerkezete (DPSIR-modell)

Forrás: OECD [2002].

Az egyik legfontosabb az ún. terhelésindikátor (lásd a 2. ábrát), amely bemutatja a rendelkezésre álló energiaforrásokkal kapcsolatban felmerülő környezetterhelés mértékét. A különböző energiaforrások tudatos és mértéktartó felhasználása fontos lépés a fenntartható gazdaság felé. Napjaink egyre növekvő energiaszükséglete a nem megújuló energiaforrások, úgymint a fosszilis- és a nukleárisenergia-források, mind kiterjedtebb felhasználását igényli, a fosszilisenergia-források révén történő energiatermelés az egyik legfőbb oka az üvegházhatású gázok kibocsátásának. Hosszú távon az energiafelhasználást behatárolja a források elérhetősége, ami azt jelenti, hogy a fosszilisenergia-források felhasználását jelentősen csökkenteni kell.

Nemzetközi összehasonlításban Magyarországon viszonylag alacsony az egy főre jutó energiafelhasználás, az EU valamennyi tagállamában magasabb. A rendszerváltás után az energiafelhasználás visszaesett, az azt követő időszakban mérsékelten nőtt.

Hazánk primerenergia-hordozók tekintetében jelentős importra szorul saját forrásaiknak szűkössége miatt, bár energetikai importfüggőségünk még az EU-átlag alatt van, aránya azonban évről évre nő, abszolút értékben meglehetősen magas: 60 százalék körüli érték. Az energiaellátást biztosító energiaforrások szerkezete világszerte, így hazánkban is jelentős változásokon ment keresztül. Magyarországon az elmúlt években a széntermelés erősen visszafejlődött, a kőolajtermékek felhasználása az utóbbi években visszaesett, a földgáz felhasználása a lakosság körében látványosan nőtt.

A legutolsó rendelkezésre álló évi adatokat tekintve Magyarország primerenergia-felhasználása 2005-ben 1153,2 petajoule-t, millió tonna olajegyenértékben kifejezve 27,54 Mtoe-t tett ki, és 6,0 százalékkal meghaladta a 2004. évi felhasználást (1088,1 PJ). A 2005. évi energiaigény-növekedés hátterében több tényező együttes hatása áll, amelyek a következők:

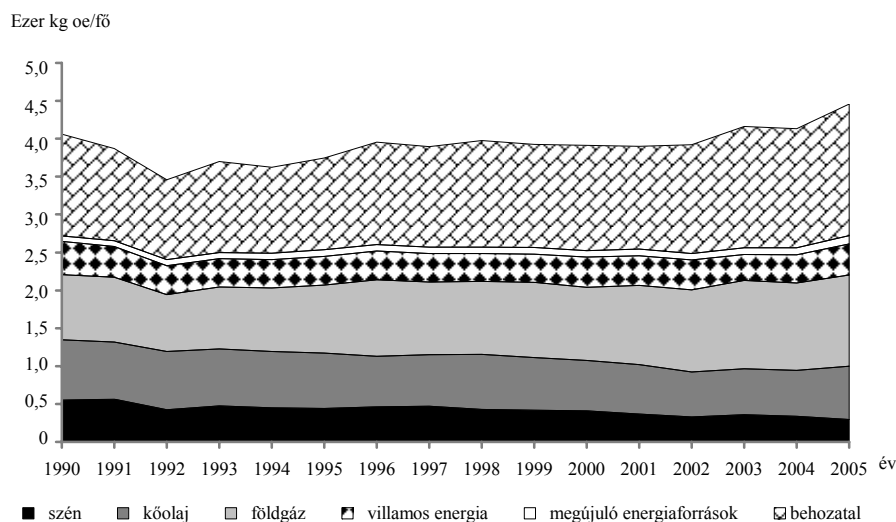
– a fűtési időszakban az átlagos napi középhőmérséklet 1,0 °C-kal volt alacsonyabb az előző évinél, így a fűtésienergia-igény mintegy 6 százalékkal emelkedett.

– az ipar növekedő energiafelhasználása az ipari termelés, azon belül néhány energiaigényes ágazat: az építőanyag-ipar 12,8 százalékos és a vegyipar 7,6 százalékos növekedésével függ össze. Ki kell emelni a vegyipar és az építőipar nem energetikai célú kőolajtermék 36,4 százalékos közel 24 petajoule-os növekedését az egy évvel korábbi értékhez képest (*Energiastatisztikai évkönyv, 2005* [2006]).

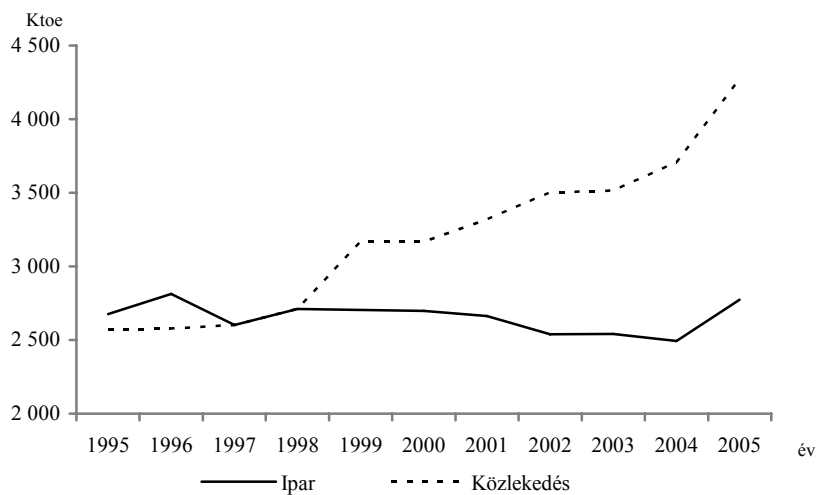
3.2. Végsőenergia-felhasználás ágazatok szerinti bontásban

A végsőenergia-felhasználás számos környezetterheléshez szorosan kapcsolódik, így az egyes fogyasztók energiaigényét bemutató indikátor az egyik legfontosabb ún. hajtóerő-indikátor (lásd a 3. ábrát), amely elsődleges hatással bír a primer energia felhasználásnak, illetve a fosszilisenergia-források termelésének alakulására. A végfelhasználók energiaigénye alakulásának nyomon követése igen fontos azért, hogy az energiabiztonság maximális garantálása mellett meghatározhatók legyenek azok a gazdasági területek, amelyek fejlesztése, illetve fejlődésének biztosítása a fenntarthatóság figyelembevételével alapvető érdek. Az itt bemutatott indikátor mindemellett közvetlen mérőszáma lehet az egyes ágazati intézkedések hatékonyságának bemutatására is.

3. ábra. Primerenergia-felhasználás

4. ábra. Az ipar és a közlekedés közvetlen energiafelhasználásának alakulása

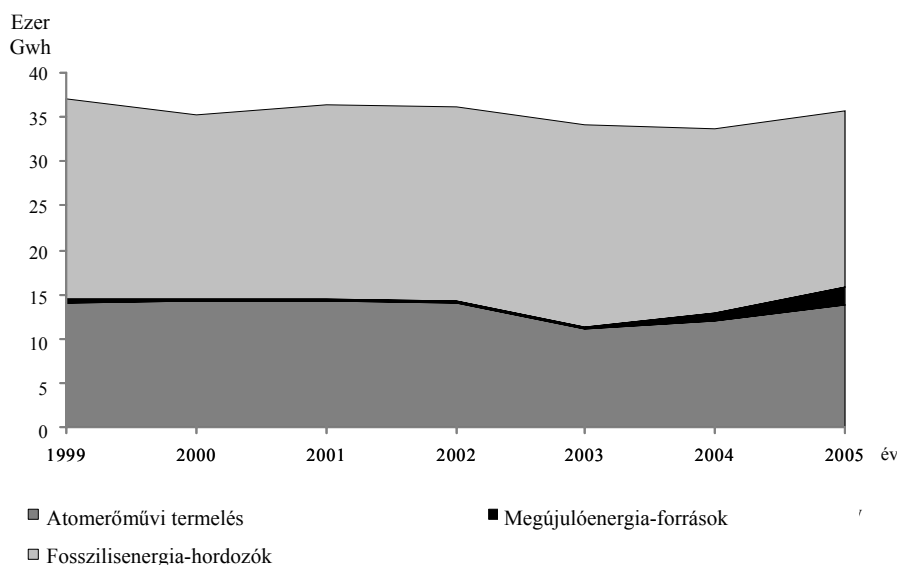
Magyarországon, a rendszerváltozást kísérő gazdasági átalakulás következtében, az energiafelhasználás jelentősen csökkent. Mindez alapvetően az ipari és a mezőgazdasági termelés visszaesése miatt következett be. 1990-ről 2005-re az ipari és a mezőgazdasági termelés több mint egyharmadával (36 százalék és 44 százalék) csökkent, míg a közlekedés energiafelhasználása 40 százalékot meghaladó mérték-

ben nőtt. Amíg az ipari termelés csökkenése (évente átlagosan 5 százalék) az 1990 és 2000 közötti időszakra tehető, 2000-től kezdődően alig változott, a közlekedés energiafelhasználásának hasonló mértékű növekedése (évente átlagosan 6 százalék), inkább a 2000 és 2005 közötti időszakra tehető.

Napjainkban a világ energiafogyasztásának mintegy 90 százaléka fosszilisenergia-forrásokból származik, ugyanakkor hazánkban, az atomenergia nagyobb aránya miatt, ez az érték kisebb, 60 százalék körüli érték. A fosszilisenergia-források aránya, becslések szerint, 2010-ig változatlan marad, a vízi és egyéb megújuló energia aránya viszont a korábbi előrejelzések ellenére kisebb marad. A villamos energia termelése tehát nagymértékű környezetterhelést von maga után, a folyamatosan növekvő energiaigények a fosszilis energiaforrások kimerülését vetítik előre. Környezetünk, a természeti erőforrások védelmének legfőbb záloga a megújuló energiaforrások arányának növelése, avagy az energiaigények csökkentése.

5. ábra. A megtermelt villamos energia mennyisége energiaforrások szerint

Az atomerőművekkel kapcsolatosan az egész világon tapasztalható ellenérzés, valamint a fokozódó felhasználói igények a fosszilis energiaforrások felhasználásának növekedését idézték elő. Hazánkban a kilencvenes évek elején a fosszilis energiahordozók felhasználása az ipari termelés jelentős visszaesése következtében mintegy 6 százalékkal csökkent, 1993-tól lassú növekedésnek indult (1-2 százalék). 2004-ben a fosszilisenergia-források villamosenergia-termelés céljából történő felhasználása közel 70 százalék volt, elsődlegességük várhatóan továbbra is megmarad.

3.3. Háztartások villamosenergia-fogyasztása

A mutató az összes szolgáltatott villamos energiából a háztartások által felhasznált összes ún. hatásos villamos energia mennyiségének változását követi nyomon, azaz nem minősül háztartási fogyasztásnak a nem háztartási árszabással elszámolt ipari, foglalkozási célra vételezett villamos energia mennyisége. Az EU energiafelhasználása az elmúlt évtizedben átlagosan hatékonyabbá vált, de az energiafogyasztás abszolút értékben továbbra sem csökken. Miközben néhány ország megmutatta, hogy elérhető a fenntartható fejlődés egyik legfőbb célkitűzése, nevezetesen a megújulóenergia-fajták arányának növelése, a megújulóenergia-források sikeres elterjedését gátolja az összenergia-felhasználás, különösen a villamosenergia-fogyasztás általános növekedése.

A háztartások környezetterhelésben játszott szerepén gyakran átsiklunk. A rendelkezésre álló jövedelem növekedésével egyidejűleg a fogyasztás mértéke is folyamatosan nő. Elengedhetetlenül fontos a fogyasztók ellátása megfelelő információkkal, a környezettudatos döntéseik elősegítése annak érdekében, hogy a háztartások is megfeleljenek a fenntartható fejlődés követelményeinek.

Hazánkban az elektromos energia éves szinten is jelentősen növekvő fogyasztói ára döntően, a GDP termelésének alakulása kevésbé befolyásolja a hazai háztartások villamosenergia-felhasználásának alakulását. Az Európai Unió tagállamaiban tapasztalható gazdasági növekedés (növekvő GDP) meghatározza és lehetővé teszi a háztartások villamosenergia-felhasználásának növekedését és annak mértékét.

3.4. Megújulóenergia-forrásokból megtermelt villamos energia mennyisége

A mutatószám segítségével a megújuló energiaforrások, úgymint szél, víz, geotermikus források, napenergia, illetve biomassza (tüzifa) és biogáz felhasználása révén megtermelt villamos energia mennyiségét (illetve a teljes primerenergia-felhasználásra vetített százalékos arány) követhetjük nyomon. Környezetünk, a természeti erőforrások védelmének legfőbb záloga a megújuló-energia-források arányának növelése. Felhasználásukhoz számos nemzetgazdasági előny kapcsolódik, felhasználásuk révén például várhatóan jóval kevesebb lesz az üvegházhatású gázki-bocsátás, mint a fosszilisenergia-források esetében az jelenleg tapasztalható.

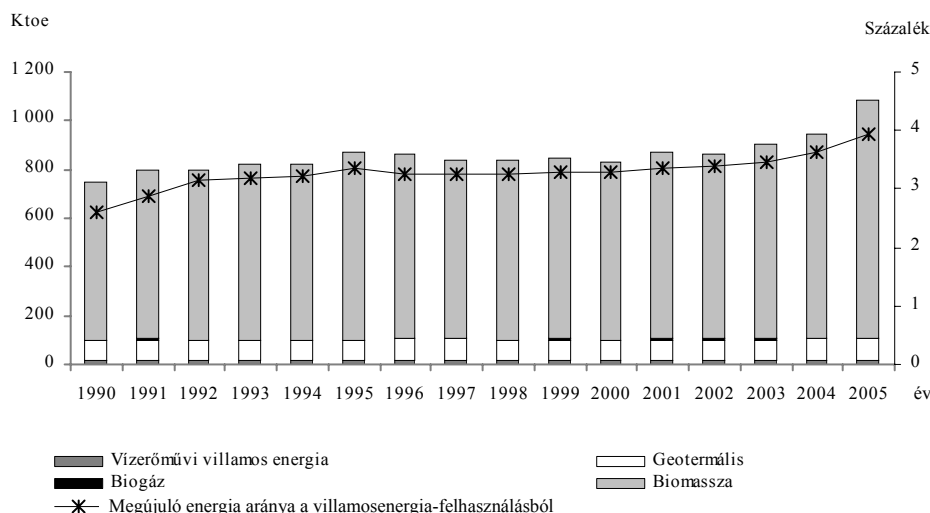
A megújulóenergia-forrásokból megtermelt energia teljes energiafelhasználásra vonatkoztatott arányával kapcsolatban az Unió hazánkkal szemben eddig konkrét kötelezettségvállalást még nem kért, a hazai célkitűzés 6-7 százalékos körüli érték.

A megújulóenergia-forrásokból felhasznált energia mennyisége az EU 25 tagállamaiban az 1991 és 2001 között eltelt tíz évben több mint 35 százalékkal növekedett

(ennél pontosabb adat egyes országok hiányos adatszolgáltatása miatt nem áll rendelkezésre), ennek ellenére 2001-ben a teljes energiafelhasználásra vetített részese-
dés mindössze 6 százalék körül van.

Hazánkban az előbbi tízéves időszakot tekintve a megújulóenergia-források ará-
nya 14 százalékkal, évente átlagosan 1,2 százalékkal növekedett, ezzel 2005-ra 3,9
százalék részese-
dést elérve. A biomassza, mint megújulóenergia-forrás felhaszná-
lása meghatározó, (80 százalékot meghaladó érték), a vízenergia jelentősége jóval
kisebb (2 százalék körüli érték). Meg kell azonban említeni, hogy a megújuló-
energia-forrásokra vonatkozó energiastatisztika nagyrészt szakértői becslésekre
támaszkodik.

6. ábra. A megújulóenergia-forrásokból megtermelt villamos energia mennyisége Magyarországon

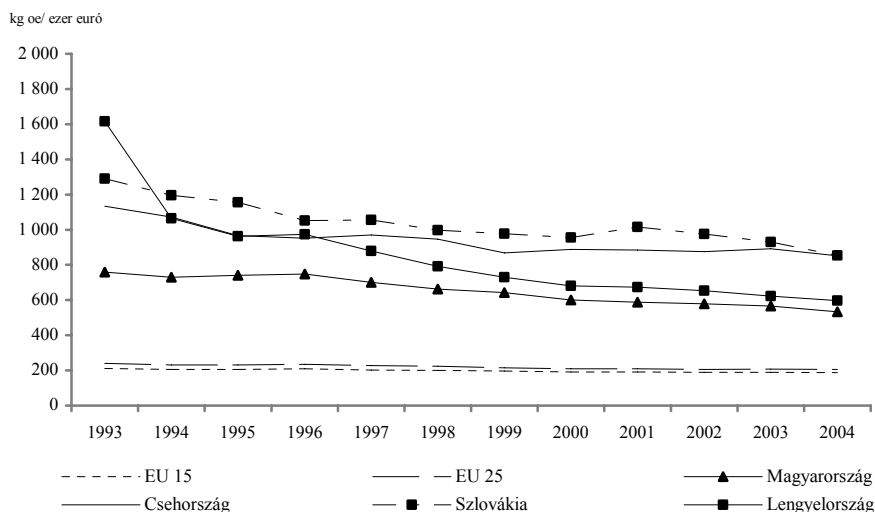
3.5. Energiaintenzitás

Az indikátor az egységnyi megtermelt GDP-hez felhasznált energia mennyiségét mutatja be (az infláció kizárása érdekében a GDP változatlan áron szerepel). Az energiaintenzitás, (az egységnyi GDP megtermeléshez szükséges energia mennyisé-
ge) megmutatja, hogy az energiafelhasználásra (GIC) milyen hatással van a mögöt-
te rejlő gazdasági hajtóerő. Akkor beszélünk gyenge kapcsolatról, ha a GIC növekedése
kisebb mértékű, mint a gazdaságnak, azaz a GDP növekedésének a mértéke. Nemle-
ges kapcsolat állapítható meg változatlan, vagy csökkenő GIC esetében, ha a GDP
nő. Vagylagos, azaz relatív kapcsolat áll fenn aránytalan, de mindkét tényező (GIC
és GDP) növekedése mellett.

Az energiatintenzitás változását a mindenkor energiagigényekre és energiahatékonyságra hatást gyakorló egyéb körülmények (például időjárás) is befolyásolhatják. Az indikátort akkor dolgozták ki (1998), amikor nyilvánvalóvá vált, hogy az indikátor akár 0,1 százalékos csökkenése mögött valós, az energiagazdálkodás terén elért jelentős eredmények állnak.

Az EU 25 tagállamainak energiatintenzitása (egységnyi megtermelt GDP-hez felhasznált energia mennyisége) 1991 és 2001 között csökkent, és ez a csökkenés 1996-tól kezdődően számottevő. Az EU 15 értékeit tekintve hasonló tendencia figyelhető meg, 2001-re egységnyi gazdasági termeléshez 10 százalékkal kevesebb energia szükséges, az energiatintenzitás értéke a legtöbb tagállamnál csökkent. Bár 1991 és 2001 között az energiatintenzitás az új tagállamok esetében javult a legnagyobb mértékben, csak a későbbiekben várható, hogy az az EU fejlett gazdasággal bíró tagállamai által képviselt jóval alacsonyabb értékeket megközelítse.

7. ábra. Az energiatintenzitás változása néhány kelet-közép-európai országban

Az ismertetett időszakban hazánkban az energiatintenzitás – stagnáló energiafelhasználás és a kilencvenes évek közepétől javuló GDP következtében – javult: 2001-re 28 százalékkal csökkent. A legnagyobb mértékű csökkenés 1996 és 2005 között tapasztalható: ebben az időszakban évente átlagosan 4,2 százalékkal csökkent az energiatintenzitás értéke. Számos kormányzati energetikai célkitűzés továbbra is az energiatakarékosság térhódítását, az energiahatékonyabb technológiák és technikák alkalmazásának támogatását helyezi középpontba.

*

A hazánkban jelenleg is érvényben lévő energiapolitikai koncepció (21/1993 (IV.9) OGY. Hat.), nagy hangsúlyt fektet az energiatakarékosságra és energiahatékonyságra. Az azóta eltelt több mint egy évtizedben bekövetkezett változások azonban kikényszerítették ennek újragondolását, ami végül a GKI Energiakutató és Tanácsadó Kft. által elkészített tanulmányban (Az új energiakoncepció alapkérdései, 2004. január) valósult meg. A tanulmányt több oldalról kapott elismeréseket és bírálatokat, mindazonáltal nem nemesedett állami, társadalmilag elfogadott, közép- és hosszú távon követendő energiapolitikává.

Összefoglalásként megállapítható, Magyarország szerényebb adottságaihoz képest nagy mértékben támaszkodik a szén-hidrogén alapú energiahordozókra, nemcsak primer-, de szekunderenergia-hordozókat is importálunk (például benzin, villamos energia). A felhasználás növelésének és a jelenlegi felhasználási módok alternatíváinak kidolgozása halaszthatatlan feladat, mivel az ország importfüggőségének további növelése veszélyeztetheti az ellátás biztonságát is, hiszen jelenleg a földgáz-import diverzifikálásának hosszú távú megoldása is bizonytalan.

Az energiahatékonyság terén, főként az ipari szektorban, Magyarország nemzetközi összehasonlításban is rendelkezik mindazokkal az eszközökkel és forrásokkal, melyek révén növelhető az energiahatékonyság. A közlekedési szektor statisztikai nyomon követése jóval nehezebb feladat, annak komplexitása, dinamikus fejlődése hatalmas kihívás akár a fenntarthatóság, akár az ágazat energiahatékonyságának vizsgálatakor.

A megújulóenergia-források részesedése az energiatermelésben és -felhasználásban az 1980-as évektől 2003-ig számottevően nem változott. Az Európai Unióhoz csatlakozással Magyarország csak a megtermelt villamosenergia tekintetében vállalt kötelezettséget, miszerint 2010-re a megújulók arányát 3,6 százalékra növeli. Magyarország már 2005-ben teljesítette 2010-es vállalását, mindazonáltal amíg a biomassza fogalma több biológiai eredetű forrást foglal magába, addig Magyarországon az jobbára a tűzifa felhasználását jelenti. Hazánkban jelenleg kihasználatlan többek között a biogáz-, vagy a bioüzemanyag-potenciál, továbbá olyan kapcsolt megoldások, mint a bioszolár-, biogeo stb. rendszerek (Ámon *et al.* [2004]).

A fenntartható energiagazdálkodásnak környezeti, gazdasági és társadalmi szempontból is fenntarthatónak kell lennie. Az energiatudatosság önmagában is óriási potenciált rejt magában: naponta hallhatjuk, olvashatjuk mekkora lehetőségek rejlenek benne, elsajátításával, alkalmazásával új munkalehetőségek teremthetők, megóvható a környezet és kialakítható egy élhetőbb és egészségesebb társadalom.

Irodalom

ÁMON, A. ET AL. [2006]: *Magyarországi fenntartható energiastratégia*. Energia Klub Környezetvédő Egyesület. Budapest.

- Az állam szerepe az energetika és a környezetvédelem kapcsolatának alakításában.* [2005] Energia Klub Környezetvédő Egyesület. Budapest.
- DALY, H. E. [1991]: *Steady-state economics*. Island Press. Washington, D.C.
- Energiastatisztikai évkönyv, 2005.* [2006] Energia Központ Kht. Budapest.
- EUROSTAT [2005]. *Measuring progress towards a more sustainable Europe*. Luxemburg.
- GKI [2004]: *Az új energiakoncepció alapkérdései*. GKI Energiakutató és Tanácsadó Kft. Budapest.
- GORDOS Á. – BARTHA P. [2002]: *A fenntartható fejlődés célkitűzéseinek és stratégiai alapjainak elfogadásához vezető folyamat az Európai unióban*. Fenntartható Fejlődés Bizottság. Budapest.
- KSH [2007]: *A fenntartható fejlődés indikátorai Magyarországon*. Budapest.
- OECD [2002]: *Környezeti adattár*. Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium. Budapest.
- ORBÁN A. [2003]: *A fenntartható fejlődés stratégiája az Európai Unióban*. Budapest-Szombathely.
- PIGOZZI M. J. [2004]: Az UNESCO és a fenntartható fejlődésre nevelés nemzetközi évtizede. *Fizikai Szemle*. 54. évf. 6. sz. 185. old.
- SCHMUCK E. [2002]: *Társadalmi vélemény és részvétel az EU-stratégia tervezési folyamatában*. Fenntartható Fejlődés Bizottság. Budapest.

Summary

In the first part of the paper the evolution of the concept of sustainable development with regard to the massive gap between economic development and environmental protection is presented along with the corresponding policies of the European Union, United Nations and Hungary. The second part contains sustainable development indicators and analysis giving an overview of the state of art of energy industry in Hungary based on the paper ‘Sustainable development indicators in Hungary’ published by the the Hungarian Central Statistical Office.

A foglalkoztatáspolitikai követelményei az információrendszerrel szemben

Kutas János,
a Foglalkoztatáspolitikai és
Munkaügyi Minisztérium
ny. vezető-főtanácsosa
E-mail: kutas.janos@szmm.gov.hu

Ez a tanulmány egy, a Foglalkoztatási és Szociális Hivatal által finanszírozott kutatás¹ közbülső fázisának lezárása után készült, amiben a statisztikai szempontból leginkább releváns eredményeket foglaltuk össze. A kiindulópont a foglalkoztatáspolitikai különböző szegmensei igényeinek összegezése volt, amit két módszerrel értünk el. Az egyiket a foglalkoztatáspolitikai különböző területeit művelő szakértőkkel készült interjúk jelentették. A másikat egy önálló, szisztematikus elemző tevékenység.

Arra a következtetésre jutottunk, hogy szükség van a munkaügyi statisztika mai rendszerének megújítására két ok miatt is. Az egyik, hogy még hitelesebb legyen a munkaerő-piaci helyzet bemutatása. A másik, hogy ez, a legális, a bejelentett foglalkoztatás nagyságának elemzését állítsa a középpontba, az államháztartási érdekek, és a széles értelemben vett társadalmi feyelem erősítése céljából. Mindebből az következik, hogy szükség van a hatósági adatoknak a statisztika szolgálatába állítására, mely törekvés egybevágná a statisztika azon céljával is, hogy a különböző cenzusokat a hatósági adatokra is építsük. A felvázolt cél elérése csak egy hosszabb folyamat eredménye lehet, mert jelenleg a hatósági adatok jelentős része számos fontos információt nem tartalmaz (iskolai végzettség, hátrányos helyzet stb.), továbbá szükség lesz ezen adatoknak a statisztikai követelményekre való „áttranszformálására” is. Végezetül több javaslatot adunk az átmenet feladataira.

TÁRGYSZÓ:
Adatgyűjtés, adatkezelés. Felvételek módszerei.
Cenzusok (népszámlálás, mikro-cenzus).

¹ A Humán Erőforrás Operatív Program keretében zajló 1.2.9. számú „Stratégiai (statisztikai) adatbázis, egyéb tervezési költségek” c. projekt.

Minden, információrendszerrel szembeni követelmény megfogalmazásakor az első kézenfekvő kérdésfeltevés, hogy mit igényel az a közeg, amit az adott adatbázisok tömegének ki kell szolgálnia. Ezzel egyidejűleg ugyancsak indokolt a téma aktualitását is felvetni. A foglalkoztatáspolitikának az információrendszerrel szembeni követelményeit egyrészt az érdekelt szakértőkkel elkészített interjúk alapján (*Fóti-Lakatos* [2006]), másrészt a foglalkoztatással összefüggő koncepcionális és operatív tevékenységekből mértük fel.

Az információrendszer korszerűsítési igényeinek aktualitása abból származik, hogy a jelenlegi, döntően a koncepciók kidolgozásakor felhasznált adatok sok esetben ellentmondásosak, helyenként nem tükrözik kellően az adott időpont (időszak) munkaerő-piaci helyzetét. A félreértések elkerülése érdekében leszögezzük: nem arról van szó, hogy a statisztika nem lenne szakszerű, illetve nem alkalmaz objektív mércét a jelenségek bemutatásakor. A gond abból származik, hogy a személyes megkérdezésre épülő felvételek eredményei sok esetben nem egyeznek a hatósági adatokkal, mert az egyének és a megkérdezettek részben bizonytalanok saját maguk, hozzátartozók helyzetében, részben nem válaszolnak őszintén a feltett kérdésekre. Ezt az állításunkat és magukat a tényeket a későbbiekben igazolni fogjuk.

1. A foglalkoztatáspolitikai céljai, feladatai és az ehhez szükséges információigények

Elsőként tekintsük át a foglalkoztatáspolitikai céljait és azt, hogy e célokat milyen feladatok elvégzése révén lehet elérni, milyen főbb területekre terjednek ki. A foglalkoztatáspolitikai főbb céljait, praktikusán és leegyszerűsítve úgy határozhatjuk meg, hogy meg kell felelniük a lisszaboni követelményeknek, s ennek megfelelően minden nemzetgazdaság törekszik arra, hogy uniós szinten 2010-ben elérjék a 15-64 éves népesség 70 százalék körüli foglalkoztatási szintjét.

Egy kicsit árnyaltabban fogalmazva az adott társadalmi-gazdasági helyzet lehetőségeit, adottságait figyelembe véve a cél.

- A gazdasági fejlődéshez szükséges munkaerő-feltételek rendelkezésre álljanak.
- A foglalkoztatás folyamatosan bővüljön, ami természetesen feltételezi a munkaerő felszívására építő társadalmi-gazdasági fejlődést.
- A munkanélküliség és a gazdasági inaktivitás mérséklődjön. Ennek megfelelően az állam gondoskodjon a munkanélküliek, valamint a munkavállalást ambicionáló

inaktívak mielőbbi munkaerőpiacra való beilleszkedésének feltételeiről. E célban benne foglaltatik az is, hogy a pályakezdő fiatalok minél zökkenőmentesebben tudjanak belépni a munkaerőpiacra, a képzés és a foglalkoztatás között minél kisebb mértékű ellentmondás feszüljön.

– A kormányzat a munkaerőpiacról (akárcsak átmenetileg) kiszorult rétegekről (kereső inaktívokról, illetve eltartottakról) oly módon gondoskodjon, hogy megmaradjon motivációjuk a munka világába történő visszatérésre, s eközben a közpénzek kiadását kellő szigorral ellenőrizze.

Mindezt annak érdekében, hogy a népesség megélhetési feltételei biztonságosan javuljanak és a közszolgáltatások fenntartásához szükséges közbevételek (szja, tb) rendelkezésre álljanak. Ugyanis az államháztartás bevételeinek közel 42 százaléka tb-járadékokból és szja-befizetésből származik, melyek döntő többsége a munkavállaláshoz kapcsolódik. E felsorolásból következik, hogy a foglalkoztatáspolitikai célok csak részben mennyiségi jellegűek, fontosak a minőségi paraméterek is. A foglalkoztatás ún. minőségi megközelítése – nagyfokú leegyszerűsítéssel – magában foglalja a foglalkoztatottak biztonságát, jövedelmét, legalitását. A munkanélküliek esetében a minőségi kritériumok az elhelyezkedés tényéhez, esélyéhez kötődnek, amit egyfelől a munkanélküli időszak hosszával, másfelől az egyén adottságait tükröző mutatókkal (iskolai végzettség, kor stb.) lehet mérni.

A foglalkoztatáspolitikai konkrét feladatai két nagy csoportba sorolhatók. Az első az ún. koncepcionális tevékenység, a második az operatív tevékenység.

A koncepcionális tevékenységet háromféle módon folytatják:

1. a törvényi szabályozás megalapozása;
2. a foglalkoztatáspolitikai „önálló” területét képező, az ún. aktív eszközök működési hatékonyságának növeléséhez szükséges, döntéselőkészítő munka; valamint
3. a foglalkoztatáspolitikai kiemelt „társterületeivel” – gazdaság, oktatás, szociális ellátás – összefüggő elemzés és koordináció.

Mindháromféle tevékenységben három feladat ellátása szükséges. Az első a jelenlegi helyzet nagyon alapos ismerete, a változtatás kényszereinek és korlátainak feltárásával. A második – az átfogó helyzetismeretre épülő – prognózisok, várt hatások, azok költségbecslésével együttes kidolgozása. A harmadik a meghozott intézkedések határfokának feltárása a szükséges korrekciók kidolgozása érdekében.

Az operatív tevékenység jórészt konkrét, hatósági döntésekben, államigazgatási határozatokban ölt testet, de része – ingyenes szolgáltatásként – az álláskeresésben való támogatás is. Általánosságban a hatósági döntéseknél két nagy kör különíthető el, amiből az egyik (első) az egyént, a másik a munkaadót érinti. Az *egyénnel* kapcsolatban a következő döntések szülehetnek.

1. A leggyakoribb a munkanélküliek regiszterbe vétele, majd annak eldöntése, hogy az érvényes jogszabályok szerint jár-e részükre járadék. A regisztrációba bekerülhetnek azok a jelenleg gyermekgondozási támogatást élvezők, akik a gyermekgondozási támogatás folyósítását követően munkába szeretnének állni. Ehhez szeretnék igénybe venni a munkaügyi szervezet által támogatott szolgáltatásokat, főként képzést. A regisztrált álláskeresőknek államigazgatási határozat alapján folyósítják a járadékot, a mobilitási és képzési támogatást. Az előbbieknél az egyén, az utóbbinál az oktatási intézmény kapja az állam pénzügyi támogatását.

2. A regisztrált állástalanok kaphatnak – hatósági határozat alapján – vállalkozóvá válásához pénzügyi támogatást.

3. A regisztrált állástalanok részt vehetnek olyan közmunkaprogramokban, amelyeket a munkaügyi szervezet a munkaadók részére segít finanszírozni.

4. Az egyénnel – amennyiben szolgáltatást vesznek igénybe – szerződéses viszony jön létre, amiben rögzítik az egyén kötelezettségeit.

5. Az egyénnel kapcsolatos operatív tevékenységhez tartozik az álláskeresési támogatás, tájékoztatás. Ebben bárki részesülhet, függetlenül attól, hogy aktuálisan munkanélküli-e, sőt képzési tanácsot is kaphat, de magának a képzésnek pénzügyi támogatási lehetősége nem illeti meg a foglalkoztatottakat, illetve a gyedden élöket.

A *munkaadókkal* kapcsolatban is kiemelt szerepe van az államigazgatási határozatoknak, azonban az együttműködés ennél szélesebb körű, s elsősorban a következő területekre terjednek ki.

1. Az átmeneti pénzügyi nehézségekkel küszködő munkaadók kaphatnak pénzügyi támogatást (bérköltségeikre, keresetek közterheire, illetve ezek egy részére) abban az esetben, ha a működési zavar megoldására van „garancia” és ennek megfelelően egy adott munkaerő-állomány továbbdolgoztatását vállalják.

2. Munkaadók munkahelyteremtő beruházásokra pénzügyi támogatásban részesülhetnek, meghatározott feltételek teljesítése esetén. Ez köthető egy „fix” létszámhoz, ami párosulhat regisztráltak foglalkoztatásával is.

3. A munkaügyi szervezetek a csoportos létszámleépítést tervező (erre kényszerülő) vállalkozásokkal való együttműködés keretében, a vállalkozás telephelyén működtethetnek tanácsadó szolgálatot, sőt a leépítendő részesülhetnek átképzésben is.

A felsorolt feladatoknak megfelelően, összefoglalóan, tartalmukat tekintve a következő információkra van szükség.

1. *Demográfiai jellegűekre*, melyek közé sorolhatók: a nem, kor, állampolgárság, lakhely, „bejelentettség” jellege, iskolai végzettség-szakképzettség, hátrányos helyzetű rétegbe tartozás (roma, fogyatékkal élő). Ezek mindegyike a gazdasági aktivitás fontos háttér-, befolyásoló, meghatározó információja. Az iskolai végzettség-szakképzettség jelentős hatást gyakorol a gazdasági aktivitásra, sőt ezen túlmenően a demográfiai folyamatokra is, mert az átlagéletkort is jelentős mértékben befolyásolja. Az iskolai végzettséghez hasonlóan fontos szerepe van a foglalkoztatásban a lakónépesség lakóhely szerinti szerkezetének, amit mutatnak a településnagyságként, megyéenként, kistérségeként eltérő foglalkoztatási ráták. E téma fontos része a területi mobilitás mértéke, melyet az ingázáson túl jellemez az állandó lakhelytől eltérő ideiglenes és bejelentés nélküli lakáshasználat. Egyre nagyobb szerepe van az állampolgárságnak hazánkban, hiszen a migrációs folyamatokat is nagyobb figyelem övez az elmúlt tizenhat évben. Végül kiemeljük a hátrányos helyzetű rétegek (romák és fogyatékosok) fontos szerepét (lényegesen alacsonyabb a foglalkozási aktivitásuk az országos átlaghoz képest). Ezt ki kell egészíteni azzal a ténnyel, hogy a róluk beszerezhető információ nem elégíti ki társadalom- és foglalkoztatáspolitikai igényeket.

2. *A „tisztán” munkaügyi típusúakra*. Ezen információk köre döntően a gazdasági aktivitás meghatározásához kapcsolódik, de a foglalkoztatottakon belül fontos tényező a kereset. A gazdasági aktivitás szempontjából négy alaptípus különíthető el: 1. foglalkoztatottak, 2. munkanélküliek (e kettő együttese a gazdaságilag aktívak), 3. inaktívak és 4. eltartottak. Foglalkoztatottnak tekinthető – az ILO besorolása szerint –, aki a vonatkozó héten, legalább egyórányi, jövedelemmel együtt jár munkát végzett. A munkanélküliek képezik a gazdaságilag aktívak másik csoportját. Ebbe a csoportba azok tartoznak, akik megfelelnek az ILO hármas kritériumának, melyek: 1. az egyén legyen állástalan; 2. aktívan keressen munkalehetőséget; 3. két héten belül foglalja el a neki felkínált álláslehetőséget. Az inaktív keresők döntő hányada két rétegből tevődik össze, az egyik a nyugdíjasok, a másik a gyermekgondozási támogatásban részesülők. Speciális, kis létszámú, nehezen számszerűsíthető csoportot alkotnak azok, akik kapnak pénzbeli munkanélküli ellátást, de az ILO kritériumainak nem felelnek meg, ezért inaktív keresőknek tekinthetők. Az inaktív keresők meghatározása: olyan közpénzbeli támogatásban részesülők, akik – normális körülmények, illetve az adott támogatás kialakításának szándéka szerint – azért kapják ezt az ellátást, támogatást, hogy ennek segítségével kiválhassanak a munkaerőpiacról. E megfogalmazás szerint a saját jogú öregségi és rokkantnyugdíjasok, valamint rendszeres szociális járadékban részesülők alkotják ezt a csoportot, s nem vesszük figyelembe a hozzátartozói alapú (özvegyi, árvaellátás) nyugdíjasokat. Ennek oka, hogy a hozzátartozói nyugdíjasok azért kapják ezt az állami támogatást, mert egyrészt elhunyt hozzátartozójuk már nem kaphat nyugdíjat, miközben életük során jelentős összege-

ket fizettek be, másfelől egy nehéz élethelyzet gondjait enyhíti ez az ellátás. Tehát semmilyen munkaerő-piaci magatartást nem kíván kiváltani ez a juttatás. E mellett mindhárom gyermekgondozási támogatásban (gyes, gyed, gyet) részesülőket szintén az inaktív keresők közé soroljuk. Tisztában vagyunk azzal, hogy az inaktív keresők közé tartozók jelentős része egyben foglalkoztatott is, azaz a jogi, látszólagos inaktivitás nem jár automatikusan együtt a munkaerőpiacról való kilépéssel. Ezért a jogi, illetve a hatósági adatok szerinti kereső inaktívak azon részét, akik munkát végeznek, a foglalkoztatottak közé soroljuk, s ezek alkotják, az ún. kettős státusúakat. Azzal is tisztában vagyunk, hogy ez a kettős státus jórészt kényszer szülte állapot, mert a nyugdíjak és a gyermekgondozási támogatások alacsony színvonala erős motivációt ad a további jövedelmek megszerzésére. Inaktívak, „eltartottak” közé azok tartoznak, akik elfoglaltságuk szerint nappali tagozaton tanulnak, vagy saját vagyonukból élnek, valamint család vagy közületek által eltartottak. Végül tisztán munkaügyi információknak minősülnek a keresetek. Vizsgálatuk több szempontból is megkülönböztetett figyelmet érdemel. Egyrészt az érdekegyeztetés kiemelt témája az átlagkeresetek változásában, illetve a minimálbérekben való megegyezés. Másrészt a munkavállalók, vállalkozók számára az egyik legfontosabb motiváció az elérhető kereset és jövedelem. Harmadrészt az állam számára a keresetek változásában való megállapodás kettős hatású, mert a vállalkozói szféra nagy keresetnövekedése jelentős bevételi többletet eredményez a járulékok és az szja révén, de ez egyben kiadási többletet is jelent az államháztartásban foglalkoztatottak keresetnövekedése miatt. Negyedrész a keresetek részletes elemzése hozzájárul a szürkegazdaság méreteinek becsléséhez. Ötödrész a foglalkozási-iskolai végzettségi (szakképzettségi) jövedelmi megállapodások „új fejezetet nyithatnának” az érdekegyeztetés mai rendszerében.

3. A *gazdaság és foglalkoztatás* kapcsolatának bemutatásához szükséges adatok egyrészt a koncepcionális munkát szolgálják. Másrészt fontos a foglalkoztatás bővítésére irányuló konkrét feladatok megalapozása, például a támogatások nyújtásával kapcsolatos döntés előkészítése, valamint a támogatás megítélése után a vállalatok, illetve a vállalkozások aktuális pénzügyi helyzetének folyamatos ellenőrzése. A koncepcionális munka a nemzetgazdaság, ezen belül a vállalkozások fejlődésének, szerkezeti átalakulásának, foglalkoztatással kapcsolatos elgondolásainak feltárására, befolyásolhatóságának megismerésére irányul. E témakör része az adózó, tb-járulékot fizető foglalkoztatottak számának meghatározása, valamint a szürkefoglalkoztatás nagyságára vonatkozó becslések kidolgozása. Ehhez tartozik az állam által vállalt nagy projektek (Nemzeti Fejlesztési Terv beruházások, autóúthálózat-bővítés stb.) várt hatásainak folyamatos értékelése. A foglalkoztatás bővítését, a szerkezeti átalakulást elősegítő tevékenység magában foglalja a támogatandó vállalkozások (például bértámogatáskor) és projektek értékelését. Továbbá jelentős szerepe lehet annak a szervezési-tájékoztatósi munkának, ami a leendő befektetők tájékoztatására irányul az országos és a lokális munkaerőpiac humán erőforrás-adottságairól. Feladat még a

már működő vállalkozások, intézmények kiszolgálása a helyi képzési bázisok szerkezetének esetlegesen szükségessé váló módosítását célzó előkészítő munka, mindent a munkaadókkal, az oktatási kormányzattal, valamint az önkormányzatokkal való szoros együttműködésben. Az ellenőrzés a támogatott vállalkozások vállalásainak teljesítésére irányul, azzal kiegészítve, hogy nagyobb pénzügyi kihelyezésekkel együtt járó projektek esetében a cégek működésének nyomon követését is meg kell oldani. Az adatigények alapvetően kétirányúak. Az első azoknak a gazdasági adatoknak összessége, ami egyfelől a gazdaság szereplők működését méri vállalkozási és nemzetgazdasági szinten. Másfelől a gazdasági élet szereplői számára nyújtanak tájékoztatást egy-egy terület (ország, régió, megye, kistérség) főbb munkaerő-piaci mutatóiról. Ez utóbbiak a tisztán „munkaügyi” információk, amik kiegészülnek az oktatási jellemzők ismertetésével.

4. Az oktatás és a foglalkoztatás közötti kapcsolat rendkívül sokrétű, ennek megfelelően sokféle adatigényt kell kielégíteni. A 15 éves és idősebb nappali tagozaton tanulók száma, elvileg, mérsékli a munkaerő-kínálatot. A különböző iskolai végzettségeknek, szakképzettségnek mind a munkavállalás ténye, mind a szakemberutánpótlás szempontjából kiemelkedő szerepe van. Az iskolarendszerből általános iskolai végzettség nélkül távozó potenciális ügyfelek a munkaügyi szervezet számára. Ugyanez a helyzet a középfokú végzettség nélkülieknél. A közép- és felsőfokú végzettséggel kilépők jelentik az érdemi munkaerő-piaci utánpótlást, aminél nagy a jelentősége a gazdaság szakmai szerkezetének és az állástalálási folyamat hosszának. Ráadásul a munkaerő-kínálat szerkezetére komoly hatással van az iskolarendszerű és az azon kívüli képzés, tehát lényegesek az ezekről beszerezhető információk is. E területen kiváltképp érdekes a munkaügyi szervezet támogatásával ki- és átképzettek megfelelőségi folyamatának feltárása. Az oktatás-foglalkoztatás kapcsolatának elemzése a jelenlegi helyzet értékelésétől kezdve az előrejelzésekig terjed.

5. A foglalkoztatás és a szociális ellátás kapcsolata feltárásának célja, hogy a munkaerő-piaci helyzetből fakadó társadalmi feszültségek növekedésének/enyhülésének a szociális ellátó rendszerre nehezedő nyomását, az ellátásra szorulóknak nagyságával együtt értékelni lehessen. Ebből a szempontból egyaránt lényeges a kereső inaktívok, illetve az eltartottak mai és jövőbeli számának alakulása, helyzetük szociálpolitikai kezelhetőségével együtt. Ezzel párhuzamosan az is fontos, hogy a szociális ellátás különböző szegmenseinek munkaerőigénye kielégíthető legyen. Ugyanakkor az is feladat, hogy a ma ténylegesen, az ILO-kritériumoknak megfelelő foglalkoztatási formák, amelyek a szociális ellátás területén léteznek lehetőség szerint, munkaviszonnyá alakuljanak. Ebből adódóan, a foglalkoztatás és szociális ellátás kapcsolatában kiemelt téma annak eldöntése, hogy a nyugdíj, a gyermekgondozási és a munkanélküliek támogatása iránti növekvő/csökkenő igények milyen munkaerő-piaci helyzeten alapulnak. Továbbá indokolt feltárni – a 15-64 évesek körében – azt is, hogy mekkora létszámú rétegek szorulnak a klasszikus értelemben vett szociá-

lis támogatásokra (a szociális és egyedi segélyektől a temetkezési támogatásokig). Ezen kívül a szociális biztonsággal és egyben a foglalkoztatással szoros kapcsolatban álló ügy, a táppénz is e témakör része. Végül önálló téma az is, hogy milyen az „eltartottak” belső szerkezete, hiszen e vizsgálat adja meg a választ arra, hogy a szociális ellátást mennyien kívánják igénybe venni. Figyelembe kell venni a saját vagyónukból élők, és a viszonylag jómódú családok által eltartottak körét is. Más oldalról nézve a folyamatokat, ismerve a nyugdíjak, a rendszeres szociális járadékok nagyságát, egyáltalán nem biztos, hogy a tényleges nyugdíj gyes, gyed összege tényleges megoldást jelent az emberek megélhetési gondjaira.

2. A foglalkoztatáspolitikai aktualitásairól

A téma aktualitása több tényezőtől is származik. Ezek közül szerintünk a legfontosabb az a körülmény, hogy ma nagyon nehéz megítélni a munkaerőpiac tényleges állapotát, mert a perdöntőként használt információ, a munkaerő-felvétel (MEF) (ami személyes megkérdezésre épül) és a többi, részben népszámlálási, részben egyéb statisztikai, részben hatósági információk között jelentős ellentmondások húzódnak meg. A második fontos momentum az, hogy a fekete-, szürkegazdasági foglalkoztatás jelentős hazai mértéke miatt előtérbe kerülnek az e jelenséget mérsékelni kívánó kormányzati, vállalkozói és munkavállalói szervezetek együttműködésére építő kezdeményezések. A harmadik kiemelésre méltó körülmény, aktualitás, hogy az egészségbiztosítási reform érdekében átalakuló hatósági adatgyűjtés, amiben jelentős szerepe van a feketefoglalkoztatás méreteinek, kikényszeríti a hatósági adatoknak mainál szisztematikusabb gyűjtését. Végül az információrendszer korszerűsítését igényli a Központi Statisztikai Hivatalnak az a – a statisztikai hivataloknál nemzetközi szinten széles körben is megjelent – törekvése, hogy a népszámlálás egyre nagyobb részét a hatósági adatok beszerzésével oldják meg.

Kezdjük a foglalkoztatottak számának meghatározási bizonytalanságaival. A MEF által kimutatott, s nemzetközileg és itthon perdöntőnek tekintett foglalkoztatottlétszám, több, lényeges részlet tekintetében ellentmondásos más statisztikákkal, hatósági adattal. 2001-re² vonatkozóan ez azt jelenti, hogy a MEF szerint, a 15-64 évesek között, 3850 ezer fő volt a foglalkoztatottak száma, amit számításaink, ténylegesen legalább 400-450 ezer fővel nagyobb a következők miatt.

– A MEF kiinduló népességadata nem tartalmazza, az ún. intézményben élők (kollégium, börtön, idősok otthona stb.) számát (ezek foglalkoztatottságát sem). A

² A 2001-re vonatkozó számítás az indokolja, hogy ebben az évben volt mérhető a nyugdíj melletti adózás mértéke.

2001-es népszámlálás szerint 245 ezer fő volt az intézményben élők száma, akik közül 40 ezer fő volt foglalkoztatott. Ebből következik, hogy a 15-64 éves népességben belül a foglalkoztatottak száma 40 ezer fővel nagyobb, de ez érdemben nem módosítja a foglalkozási rátát, mert a népszámlálás szerinti népességszám meghaladja a MEF-által kimutatottat.

– 2001-ben a MEF 23 ezer fő külföldi állampolgár foglalkoztatását mutatta ki, ezzel szemben a népszámlálás szerint 40 ezer fő volt e körből származó foglalkoztatottak száma. A továbbiakban csak ezzel a 17 ezer fős különbséggel számolunk, miközben feltételezhető, hogy 2001-ben ennél lényegesen több külföldi állampolgár dolgozott hazánkban. Csak 40 ezer főnek volt munkavállalási engedélye, akik nagy része nem tartozott a lakónépességbe, így nem számolhattuk be a foglalkozási rátába. Ezen túl, a különböző migrációs és más szociológiai jellegű kutatásokból kikövetkeztethetően legalább 70 ezer külföldi állampolgár dolgozott hazánkban illegálisan (*Sík* [2006]).

– 2001-ben a MEF közel 120 ezer nyugdíj melletti munkavállalót mutatott ki, 91 ezren alkalmazottak és 28 ezren pedig vállalkozók voltak. Ezzel szemben a nyugdíj melletti foglalkoztatás mértéke – csak a személyi jövedelemadót fizető nem vállalkozók száma – 300 ezer fő volt (*KSH* [2006]). E mellett jelentős foglalkoztatást bővítő tényezők a mezőgazdasági kiegészítő munkát végzők közül azok, akik legalább 90 nap/évnyi munkát jeleznek (ez a népszámlálásból tudható meg), mert többségük – az Általános Mezőgazdasági Összeírás (ÁMÖ) tanúsága szerint – piaci értékesítést is folytat. E két elem együttese alapján kijelenthető, hogy ez a réteg kielégíti az ILO-szerinti foglalkoztatás fogalmát, hiszen kereső tevékenységet végez. Létszámuk a népszámlálás alapján meghatározhatóan 70 ezer fő fölötti, legfeljebb 90 ezer fő, s zömük nyugdíjas. A működő, nyugdíjmelletti egyéni vállalkozók száma a KSH szerint közel 50 ezer fő volt, azaz 22 ezer fővel nagyobb lehetett a tényleges létszám. Végül soron, e három tényezőtől adódóan – személyi jövedelemadót fizetők, mezőgazdasági különmunkát végzők és nyugdíj melletti egyéni vállalkozók – a mi számításunk a MEF 120 ezer fős eredményével szemben 430 – 450 ezer főt eredményezett.

– A MEF 26 ezer fő olyan foglalkoztatottat mutat ki, akik nappali tagozatos tanulás mellett folytatnak kereső tevékenységet. Az oktatásszociológiai vizsgálatok, a felsőfokú intézmények diák-érdekvédelmi szervezetei szerint a felsőfokon tanulóknak minimálisan fele viszonylag folyamatosan dolgozik. Ez – túl a hallgatók valóságos önállóságán – azért fontos számukra, mert elősegíti szakmai fejlődésüket, gyakorlatyszerzésükkel kedvezőbb lehetőségeik nyílnak az elhelyezkedésre a végzés után. Tekintettel arra, hogy 2000/2001-es tanévben a felsőfokú nappali tagozatos hallgatók száma 184 ezer fő volt, így 92 ezer fős tanuló-foglalkoztatott létszámmal lehet számolni.

A felvázolt gondolatmenet eredményeként kijelenthető, hogy a vizsgált évben, a MEF által kimutatott országos foglalkoztatás nagyságával, – a 3850 ezer fővel – szemben legalább 440 ezer fővel nagyobb a foglalkoztatottak száma. Ebből a 40 ezer

fő többlet módszertani különbségből fakad, abból, hogy a MEF vizsgálata nem terjed ki az intézményben lakó népességre. A többire a különböző statisztikákból, például népszámlálás, valamint a hatósági adatok (például az szja-bevallás) tételes elemzéséből lehetett következtetni.

Továbbá azt állítjuk, hogy ez az adat a különbség minimuma, mert e számítások során a következőket hagytuk figyelmen kívül.

– A külföldi állampolgárok hazai foglalkoztatásából nem vettük figyelembe a munkavállalási engedéllyel, illetve az illegálisan hazánkban dolgozók számát. E két tétel legalább 100 ezer főt tesz ki.

– Ugyancsak nem lehetett figyelembe venni azt, hogy a ma legálisan (vagy illegálisan) és tartósan (például 1 évig) külföldön élő magyar állampolgárok benne vannak-e a lakónépességben vagy sem, valamint milyen a gazdasági aktivitásuk külföldön. A munkaerőpiacukat liberalizáló országok (jórészt) rendelkezésünkre bocsátják a magyarok külföldi foglalkoztatásának tényét. Ugyanakkor speciális jogviszony szerint is dolgoznak magyarok külföldön, olyan országokban, melyek nem liberalizálták munkaerőpiacukat, így például Ausztriában és Németországban. Nagyon visszafogott becslés szerint is több tízezerre tehető azoknak a száma, akik ilyen módon dolgoznak külföldön, illetve további ugyancsak több tízezerre tehető azoknak a száma, akik családtagként, vagy egyszerűen tanulmányi céllal élnek külföldön.

– Nem vettük figyelembe az alkalmi munkavállalókat – még az alkalmi munkavállalói (AM-) könyv bármelyik fajtájával rendelkezőket sem –, holott speciális becsléseink szerint ez a kör sem lehet (főállásúként számolva) 200 ezer főnél kevesebb. Az AM-könyvvel rendelkezőket (akik egy lényegesen szűkebb kört képviselnek) azért sem vettük figyelembe, mert nem találtunk módot arra, hogy a nyilvántartásokból levezessünk egy hozzávetőleges foglalkoztatotti létszámot. Erre akkor kerülhet sor, ha az AM-könyv adatlapját, illetve a befizetések személyhez-kötöttségét, a befizető munkaerő-piaci státusával együtt (azaz foglalkoztatott vagy más) figyelembe lehet venni. Csak jelezzük, hogy csak 2006-ban 430 ezernél több AM-könyvet váltottak ki, ami a múlt évből áthozott állománnyal együtt minimálisan félmilliót jelent.

– A feketemunka-vállalás egyéb formáival sem foglalkoztunk. Jóllehet a feketemunka kiterjedhet azokra a területekre is, amelyek túlmutatnak az alkalmi munkavállalások széles hálóján. Valószínűsíthető, hogy az építőiparban nem az alkalmi munkák tömege okozza a feketemunka-vállalás kiugró mértékét. Hasonló a helyzet a kereskedelem meghatározott területein, például az utcai árusok, illetve az ún. „kínai piac” esetében.

– Vannak olyan munkajellegű tevékenységek a szociális szférában, amelyek nem minősülnek munkaviszonynak, de valóságos és pénzkeresettel együtt járó munkák. Ebbe a körbe sorolható a saját családtag ápolása után járó díj, aminek összege alacsony (messze elmarad a minimálbértől), de megfelelő jogszabályi háttérrel vagy

(alacsony díjazású) munkaviszonnyá, vagy nem családtag ápolására kiterjesztve normálisan fizetett foglalkozássá alakítható lehetne.

Összefoglalóan arra a következtetésre lehet jutni, hogy ha a foglalkoztatás szintjét nemcsak tisztán a MEF bázisára alapozva határozzuk meg, hanem a MEF eredményeit kombináljuk egyrészt a folyó statisztikákkal, másrészt a hatósági adatokkal, akkor lényegesen kedvezőbb kép alakul ki a magyar foglalkozási rátáról. Mi támasztja alá e kedvezőbb kép realitását? Erre a kérdésre legalább kétféle válasz is adható, ha a hivatalosan mért aktivitásokból indulunk ki, melyek a következők.

1. Az egyik, hogy a foglalkoztatás főbb mutatóival kapcsolatos nemzetközi összehasonlításban hazánkat egy már-már kirívóan furcsa helyzet jellemzi. A magyar foglalkozási ráta alacsonysága a munkanélküliség alacsony szintje mellett következett be. A megállapítás még a jelenlegi helyzetre is igaz. Ez még akkor is fonák helyzetnek tűnik, ha tudjuk, hogy Magyarországon viszonylag magas a kereső inaktívok száma és aránya. A kereső inaktívok arányát tovább növeli az a körülmény, hogy a nappali tagozaton tanulók száma és aránya is magas, mely kategória ugyan hivatalosan nem tartozik ebbe a körbe, de tudjuk, hogy az oktatási intézmények fenntartása, a tanulók széles körű (de mindig alacsony szintűnek tartott) szociális ellátása jelentős államháztartási kiadásokkal jár együtt. Viszont azt is tudjuk, hogy a kereső inaktív státusra fordított magas államháztartási teher ellenére az emberek rá vannak szorulva a munkajövedelemre is, mert annak nagysága csak alacsony szintű megélhetésre ad lehetőséget.

2. A másik az a tény, hogy hazánkban kirívóan alacsony a gazdasági aktivitás szempontjából legproduktívabb korosztályok gazdasági, ezen belül foglalkozási aktivitása. Ebből a szempontból etalonnak tekinthető a 30-45 éves férfiak foglalkozási rátájának példátlan mértékű visszaesése. Végeztünk ezzel kapcsolatban kontrollszámításokat, hogy megtudjuk az egyébként szintén példátlanul alacsony gazdasági aktivitású, hátrányos helyzetű rétegek (romák, fogyatékosok) számának növekedése magyarázza-e ezt a jelenséget? Számításaink szerint ez a körülmény ugyan valóban rontja a korábbi időszakhoz képest az aktivitást, de legfeljebb a különbségek harmada-fele magyarázható ezzel.

Összefoglalva az előzőekben felsoroltakat, a magyar munkaerőpiac alapmutatói nemzetközi összehasonlításban, s a korábbi adatokhoz képest legalábbis furcsák, logikailag és társadalmilag nehezen magyarázhatók. Sok, speciális körülményt is vizsgálva, arra a következtetésre jutunk, hogy korszerűsíteni kell adatinformációs rendszerünket is. Nem tudjuk e jelenségeket minden oldalról megvizsgálni, de néhány, talán elfogadható magyarázatot próbálunk keresni, melyek a következők.

– A MEF személyes megkérdezésen alapuló felvétel, melyben az ismert statisztikai hibahatárokat meghaladó mértékű torzításokat eredményeznek a politikai közvélemény-kutatások során is tapasztalt anomáliák. A politikai véleményeket torzítja az ismert és tömeges (30-40 százalék körül mozgó) bujkáló, nyíltan szint nem valló magatartás. Ez ebben az esetben a bizonytalan válaszok magas arányában érhető tetten.

– A MEF tekintetében az emberek jelentős része kerüli a kényesnek tetsző témákat. Ennek is betudható, hogy a válaszolók egy része nem „meri” jelezni, ha nyugdíj mellett, vagy nem legalizált módon dolgozik. Ugyancsak nem elhanyagolható mértékű a válaszmegtagadás is, amit ugyan pótolnak, de ez torzíthatja a mintát.

– Más szempontból az torzíthat, ha a megkérdezett alapsokaság megoszlása nem egyezik (bizonyos, hatósági adatokkal alátámasztottan) a ténylegessel. Nem tudjuk, hogy ebben az esetben az Eurostat szakértői engedélyezik-e a minta átsúlyozását, amit politikai közvélemény-kutatásokban legjobb ismereteink szerint megtesznek a kutatók. Talán így a valósághoz közelebb álló eredmények születhetnének.

– Végül azzal is számolni kell, hogy a MEF kérdezőbiztosai családokat keresnek fel, melynek tagjai nincsenek mindig és teljesen tisztában a velük egy háztartásban élők helyzetével.

Mindezekon felül a mai munkaerő-piaci és a gazdasági szerkezet lényegesen eltér a volt szocialista gazdaság szerkezetétől. A korábban kialakult társadalmi beidegződések, melyeknek jelenleg is erős a hatása a társadalmi magatartásokra, tartósan fennmaradnak, s még olyan „ártatlan” témában, mint a foglalkoztatás tényének és körülményének bevallása is megjelennek. Ezért is szükséges az információrendszerrel kapcsolatos „filozófiánk és gyakorlatunk” folyamatos korszerűsítése.

Az információrendszer korszerűsítésének további három aktualitását csak nagyon röviden értelmezzük. A feketegazdaság méreteit már jeleztük. Hasonló, költségvetési kihatásait tekintve még nagyobb méreteket ölt a szürkegazdaság. Ennek nagyságrendjét a különböző méretű és tulajdonú vállalkozások 1 főre jutó GDP- és kereseti adataival lehet megbecsülni. Tehát elemi érdekünk ezen adatok egyértelmű és összehasonlítható nagyságának bemutatása. Az egészségügyi finanszírozás egyértelműen biztosítási alapra helyezése igényli a bejelentetten foglalkoztatottak személyekre vonatkozó azonosíthatóságát, ami egyben alapját képezi a bejelentetten foglalkoztatottak száma meghatározásának is. És itt jutunk el a hatósági adatokból felépített népszámláláshoz, ami elvileg kivitelezhető, ez a törekvés jelentkezik több országban is. Viszont a megvalósításához, a foglalkoztatás oldaláról legalább két tényező meglétére van szükség. Az egyik a feketegazdaság-foglalkoztatás visszaszorítása, mérséklése, a másik az ILO-fogalmaknak megfelelő azonos tartalmú statisztikák kialakítása.

3. A konkrét információs igények, kielégítésük mai lehetőségei

A továbbiakban a konkrét információs igényekről, valamint kielégítésük mai lehetőségeiről szólnunk.

3.1. Az idealizált információs igények megfogalmazása és a jelenlegi helyzet

Az információs igények, melyeket a foglalkoztatáspolitikai feladataiból „levezetünk”, négy síkon jelennek meg, melyből az első kettő makroszintű adatokat tartalmaz, a másik kettő ezeknél mélyebb, elemző típusúak.

Az *első kiindulás az egyén*, mindenekelőtt annak gazdasági aktivitási státusa (foglalkoztatott, munkanélküli, inaktív, eltartott), konkrét megjelöléssel (például nyugdíjas, ezen belül öregségi nyugdíjas). Az egyén jellemzői közé tartozik: a nem, kor, lakóhely, bejelentettség, állampolgárság, iskolai végzettség-szakképzettség, idegennyelv-tudás, hátrányos helyzet (fogyatékoság, roma népességbe való tartozás). A foglalkoztatottak esetében további információs igények jelennek meg: a munkaviszony jellege, a munkaidő hossza, a munkahely, a foglalkozás és kereset stb.. A munkanélküliek esetében fontos az ellátás jellege, összege, munkanélküliség hossza, visszatérő-e stb. Az inaktívakon belül, a nyugdíjasoknál a nyugdíj formája (öregségi, rokkant, járadék), összege, a gyermekgondozási támogatás formája, összege kérdéses. Az „eltartottakon” belül jellemző a nappali tagozatos tanulás szintje, hogy saját vagyonából származó jövedelme van-e, intézményi ellátott, rendelkezik-e közületi pénzügyi támogatással. A *második kiindulás a munkaadók* jellemzőit tárja fel, melyen belül külön réteget képeznek az államháztartásba tartozó intézmények és a vállalkozói szféra (a nonprofit szervezetekkel). Mindkét nagy csoporton belül fontos téma a telephely területi elhelyezkedése, az ágazat, nagyság, export-orientáltság, pénzügyi eredményesség és pénzügyi stabilitás. A *harmadik átfogó témakör* mindkét kiindulópontot érinti, ezek a makroszintre szintetizálható információkon túli, az *egyes csoportokat jellemző* társadalmi-szociológiai jelenségek ok-okozati viszonyait feltáró vizsgálatok rendszerezése. A *negyedik átfogó témakör*, mely döntően a koncepcionális tevékenységhez kötődik, a *nemzetközi összehasonlítások adatai*, a nemzetközi adatok értelmezési kereteinek feltárásával együtt.

1. Az első témakörben, a személyi szinten is megjelenő, vagy egyes effektív, illetve potenciális munkavállalói adatok tekintetében, a makroszintű információkat kéttípusú forrásból lehet meríteni: az egyik a hatósági, a másik a statisztikai. A hatósági információk az állam jövedelem-elosztó funkciójához kötődő bevallásokra, be- és kifizetések nyilvántartásokra épül. Ebbe a körbe tartoznak az Országos Egészségpénztár (OEP), az Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal (APEH), az Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság (ONYF) és a Foglalkoztatási és Szociális Hivatal (FSZH) információi. A statisztikai információknak két megkülönböztetett karaktere van, amiből az első az intézményi (többnyire rendszeres) felvétel, a másik a személyi megkérdezés. Az utóbbi esetében, a foglalkoztatáspolitikát illetően két vizsgálatnak kitüntetett a szerepe, az első a MEF, a második a népszámlálás (cenzus jellegű felvé-

telek). Természetesen ebbe a körbe sorolhatók, az ún. panelvizsgálatok, miközben látható, hogy a minta nagysága eleve korlátozza a főbb arányokra vonatkozó adatok érvényességét, viszont az összefüggések elemzésére jól használható.

Előre kell bocsátani, hogy az ún. makroszintű információk felhasználásának jellege nagymértékben, eltér attól függően, hogy koncepcionális vagy operatív funkciókra használjuk azokat. Az operatív funkció az egyedi (személyre, munkaadóra vonatkozó) információkat, a koncepcionális tevékenység pedig makroszintre (ezen belül területre) összegzett adatokat igényel. Tanulmányunk kereteit szétfeszítené a statisztikai adatforrások tételes elemzése. Célunk, hogy kialakuljon az operatív és a koncepcionális munkára egyaránt használható adatbázis, ezért a következőkben a hatósági adatforrásokat tekintjük át, amelyek az egyének gazdasági aktivitásával foglalkoznak.

A *társadalmi-szociológiai* folyamatok feltárásával foglalkozó kutatások eredményeinek rendszerezése a korábban elkészített dokumentumok „másodelemzését” igényli. Ez a gyűjtőmunka egyben felhívhatja a figyelmet az empirikus kutatások fémér föltjaira, azokra a területekre, melyek mélyebb vizsgálata nem történt meg az elmúlt időszakban. A *nemzetközi összehasonlító* vizsgálatokhoz az elemi információk rendelkezésre állnak. Előrelépést két témában remélünk. Az egyik a keresetekre rakódó közterhek társadalmi-gazdasági háttérére irányítja a figyelmet. A másik a munkaerőpiac két fontos mutatójának, 1. a foglalkoztatottságnak és 2. a munkanélküliségnek az egymástól eltérő adatbázisokban mért, eltérő eredményeit, annak okaival hasonlítja össze nemzetközi szinten.

A keresetek közterheinek bemutatása során azt az eddig nem alkalmazott módszert vezetjük be, ami a munkaadók globális munkaerőköltségeiből indul ki, és azt vizsgálja, hogy a munkavállaló nem pénzbeli költségeit levonva, mekkora a bruttó és nettó kereset egymáshoz viszonyított aránya. Ezt követően, a két tényező együttes nagyságával igyekszünk magyarázni a magas és az alacsony elvonások társadalmi háttérét. Az első a szociális védelemre fordított költségeknek GDP-hez mért aránya. A másik ezen belül az egészségügyi, oktatási és nyugdíjkiadások megoszlása a fizetők között, azaz a társadalom, illetve a magánszemély (vállalkozás) között. Az a várakozásunk, hogy ahol alacsony a keresetek közterhe, ott alacsony a szociális védelmi kiadások és az említett szolgáltatások a közszféra által való finanszírozottsága.

Az Európai Unióban és a fejlett országokban a foglalkoztatottság és a munkanélküliség két, egymástól eltérő adatbázisra épül. Az egyik alapja a MEF, a Labour Force Survey (LFS – munkaerő-felvétel), a másiké a foglalkoztatottak esetében az intézményi statisztika, a munkanélkülieknél pedig a regisztrált munkanélküliek köre. A vizsgálat során azt nézzük, hogy a magyar arányok mennyiben térnek el a nemzetközi tapasztalatoktól és az eltéréseket miként lehet értelmezni, mik az eltérések mögötti okok.

3.2. Az ideális információrendszer kialakításának mai feltételei, a főbb adatforrások értékelése

Ebben a fejezetben előbb a legális foglalkoztatásról, a regisztrált álláskeresőkről (munkanélküliségről), valamint a kereső inaktívakat bemutató hatósági információkról szólnunk. Ezt követően tekintjük át a gazdaság és foglalkoztatás kapcsolatának operatív és koncepcionális feltárását elősegítő adatforrásokat.

Az egyén gazdasági aktivitásának mérését is lehetővé tevő hatósági adatbázisok mellett léteznek a lakossági, személyes megkérdezésre épülő felvételek is. Ezek lényegében minden fontos elemet tartalmaznak, kivéve a kereseteket. Ugyanakkor – az előbb bemutatott foglalkoztatási szinthez hasonlóan – az összes elemet tekintve, kisebb-nagyobb eltérések mutathatók ki a folyó statisztikák és más vizsgálatok eredményeihez képest.

Természetesen, ebben az esetben is az első kiindulási pont a *népesség* egésze, hiszen minden munkaerő-piaci jelzőszámot csak ebben a kontextusban lehet értékelni. Forrása a népesség-nyilvántartás, ami a Magyarországon lakó népességet, személyi azonosításra is alkalmas módon (taj, személyi szám, adószám, nyugdíjas-azonosító) tartalmazza nem, kor, lakóhely és állampolgárság szerint. Tehát nincs adatunk a hátrányos helyzet (roma, fogyatékos), az iskolai végzettség-szakképzettség, az idegennyelvtudás szerinti népességmegoszlásra.

A *munkaerő-piaci jelzőszámokra vonatkozó adatbázisnak a személyekkel* kapcsolatos, az egyes személyekre lebontható részét értelemszerűen csak a hatósági adatbázisban lehet vizsgálni. Ebben más és más feltételekkel mutathatók ki a foglalkoztatottak, a munkanélküliek és a kereső inaktívak. A nappali tagozaton tanulókra és az eltartottakra nincs személyi jellegű adatbázis. A tanulók megfigyelésére nem áll rendelkezésre az oktatási kártya. Az eltartottak bizonyos részei, elvileg, megfigyelhetők hatósági adatbázisból, de átfogóan nem, sőt például szociális segélyben részesülők egy része (a népszámlálás szerint fele) foglalkoztatott. Egyébként is az eltartottak számának és szerkezetének meghatározása egy bonyolult számítási folyamat eredménye lehet.

A *bejelentett foglalkoztatottakat* legteljesebb mértékben az OEP adatbázisára építve lehet bemutatni, de az ideális állapothoz képest a következő információk hiányoznak: iskolai végzettség-szakképzettség, idegennyelvtudás, fogyatékoság, roma népességbe való tartozás, valamint a kereset. Ugyanakkor néhány olyan munkavállalási forma is van, ami még a korábbi, azaz 2006-os adatlaphoz képest jelentős mértékben korszerűsített, új adatlapon sem szerepel. Ebbe tartozik az alkalmi munkavállalás és a szociális jellegű munkavégzés néhány, potenciálisan munkaviszonnyá alakítható válfaja.

A *regisztrált álláskeresők (munkanélküliek)* adatait az FSHZ nyilvántartásai tartalmazzák. E bázisban szerepelnek a demográfiai ismérveken túl az azonosítóira, a

lakóhelyre, az iskolai végzettségre-szakképzettségre, valamint az idegen-nyelv ismeretre vonatkozó információk. A hátrányos helyzetre való utalás azonban nem, miközben jelentős programok próbálják segíteni e rétegek felzárkóztatását. Az állampolgárság jelölése ugyancsak hiányzik. A kezdő kérdőívben túl ismert – amennyiben van ilyen – a pénzügyi támogatás mértéke. Kiemelhető, hogy az iskolai végzettséget okirattal kell igazolni.

Az *inaktív keresők* adatai – függően a típustól – az OEP, az ONYF, illetve a Magyar Államkincstár (MÁK) adatbankjában található. Ezekből hiányzik az állampolgárságra, iskolai végzettségre-szakképzettségre, az idegennyelv-tudásra és a hátrányos helyzet bemutatására alkalmas információk. Viszont a szerepelnek az ellátás összegein túl a lakóhelyre, demográfiai jellemzőkre vonatkozó adatok.

Összefoglalva e rövid körképet, a hatósági adatok és a foglalkoztatáspolitikára számára szükséges információk jelentős mértékben eltérnek egymástól. Ez kétféleképpen jelenik meg, egyfelől adathiányban, másfelől egyes fogalmak tartalmi rendezetlenségében. További ellentmondás forrása az adatgyűjtések rendszere.

Előbb tekintsük át effektív *adathiányokat*. Anélkül, hogy rangsorolnánk a hiányosságokat, ki kell emelni az iskolai végzettség-szakképzettségre, illetve a hátrányos helyzetre vonatkozó adatok kimaradását – szinte mindegyik – hatósági adatbázisból. Az OEP információi között eddig nem szerepelt a kereset. 2007-től megváltozott a helyzet, legalábbis a bejelentőlap tanúsága szerint, és így ellenőrizhetővé vált az egészségügyi biztosítottság ténye, miként a személyi jövedelemadó folyamatos befizetésének ténye is. A hiánylistát még egy, eddig nem említett tény bővíti: az állami támogatások foglalkoztatásra gyakorolt hatásának komplex vizsgálata. Ezzel a kérdéssel a későbbiekben nem kívánunk foglalkozni, mert közvetlen témánktól kissé eltér, tartalmilag teljesen más, de nagyon fontos kérdéseket vet fel. Megállapításunk az, hogy ugyan számos hatásvizsgálat készül az egyes aktív eszközök működési hatékonyságáról, de átfogóan, összefoglalóan nincs beszámolási kötelezettség. Ha lenne is, a mai információs háttérrel csak hézagosan lehetne eme igénynek eleget tenni. Meg kell jegyeznünk, hogy Magyarország nemzetközi összehasonlításban a GDP igen kis hányadát fordítja a munkaerő-piaci anomáliák kiküszöbölésére, az EU 15-öt nézve, csak Angliát előzzük meg. Kedvezőbbé válna a kép, ha komplex vizsgálatra kerülne sor, ugyanis számos olyan tétel „sikkad el”, ami helyzetünket – nemzetközi összehasonlításban is – kedvezőbb színben tüntetné fel. Miután a későbbiekben nem térünk ki e témára, így itt és most nagyon röviden foglaljuk össze tapasztalatainkat, melyek a következők.

– A Munkaerő-piaci Alapból felhasznált összegekről, jórészt hatékonyságukról világos helyzetképet lehet kapni, hiszen minden évben legalább egy beszámolási kötelezettségnek tesz eleget a szaktárca.

– E beszámolók legfőbb hiányossága abból származik, hogy 2007-ig nem állt rendelkezésre, személyre lebontva a foglalkoztatás ténye, mert eddig, az egészség-

ügyi ellátás tényleges biztosítási alapra helyezése előtt, erre nem volt szükség. Az Egységes Magyar Munkaügyi Adatbázis (EMMA) sokat segített volna e témában, de nem volt teljes körű.

– A legnagyobb hiányosságot abban látjuk, hogy a vállalkozások mérlegbeszámolói eleve nem tartalmazzak – jól elkülönített módon – olyan beszámolási kötelezettségeket, amelyek az állami gazdaságpolitika foglalkoztatásra gyakorolt hatásait bemutathatnák. Ennek oka, hogy a közvetlen állami támogatások nem jelennek meg a mérlegben elkülönítetten (az egyéb bevétel részét képezik). Számos adókedvezmény létezik a foglalkoztatáshoz kötődve, de ezek hatásossága sem képezi a vizsgálat tárgyát, mert néhány fontos tényező nem számszerűsíthető.

– Ugyanakkor nincs átfogó vizsgálat az állami nagyberuházások (például autópálya-építés) foglalkoztatásra gyakorolt hatásairól.

Az iskolai végzettségi adatok megjelentetését más úton, legalább a koncepciók kidolgozásához – a későbbiekben ismertetett módon – meg lehet oldani: mind a népesség, mind a foglalkoztatottak, mind a kereső inaktívok tekintetében. Ugyanakkor a hátrányos helyzetű adatok kimaradása már gondot jelent a koncepcionális és az operatív munkában egyaránt. Magyarországon kirívóan alacsony – a népszámlálás adatainak tanúsága szerint – a *hátrányos helyzetű rétegek* (romák és fogyatékosok) gazdasági, illetve foglalkozási aktivitása. Ugyanakkor számos, főként adathiányra visszavezethető bizonytalanságot okoz e rétegek vizsgálata. Véleményünk szerint ennek oka az is, hogy a *romák* esetében túl rigorózus az adatvédelmi törvény, ami miatt a népszámlálások rendszeresen és lényegesen alábecsült roma népességet tüntetnek fel. Ez legalább két ok miatt okoz nehézséget. Az egyik, hogy hajlamossá tesz e téma háttérbe szorítására a politikai döntések meghozatalakor. A másik, hogy spekulatív úton, politikai érdekektől sem mentesen túlértékelhető a roma népesség száma, mely alkalmas eszköz lehet politikai nyomásgyakorlásra. E helyzet azonban mindenképpen tarthatatlan, még akkor is, ha ma jellemző az a nézet, mely ellenzi a pozitív diszkriminációt, a szegregációra is hajló megoldások alkalmazását. Ez a nézet ugyanis a polgárjogi egyenlőség alapján (amire természetesen szükség van), a megoldásokat ötvözni akívánja a szegénység elleni küzdelemmel. Ennek hatékonyságában ugyan mi – legalábbis foglalkoztatási összefüggésben³ – nem hiszünk, de a té-

³ A 2001-es népszámlálás szerint a roma népesség iskolázottsága csak nagyjából felel meg az 1949-es országos adatoknak, azaz – nem számítva a minőségi különbségeket – legalább 50 éves az elmaradás. Ez akkora különbséget jelent, amit nem lehet áthidalni speciális, romák hagyományait figyelembe vevő programok nélkül. Azt is világosan kell látni, hogy a roma gyerekek, fiatalok iskolázottságában való előrelépést jelentős mértékben segítené, ha a családok egyre növekvő részében a munkajövedelem nagyobb szerepet kapna. A roma népesség átfogó „fejlesztési programjának” mielőbbi elkezdését sürgetővé teszi az is, hogy véleményünk szerint miközben nagyjából determinált a népességfogyás egy-másfélmillió mértéke, addig a roma népesség aránya, különösen a fiatal- és munkavállalási korú népességben belül egyre nagyobb lesz (*Hablicsek* [2005a], [2005b] számításai szerint, a 2001-es 5 százalék alattiból 2020-ra már 8 százalék körüli a 15-64 évesek körében), így a helyzet változtatása elemi versenyképességi érdek is.

nyekkel mindenképpen tisztában kellene lenni. Lényegesen egyszerűbb lenne elvi kérdésekről úgy dönteni, hogy a tények minél teljesebb körű ismeretével rendelkezünk. Ehhez viszont – úgy gondoljuk –, hogy szükség lenne egy átfogó romavizsgálat megszervezésére.

Más oka van a *fogyatékos* népességre vonatkozó megbízható tények hiányosságainak. Ezt a témát nem zavarja a szigorú adatvédelem. E téren a gondot a különböző adatforrások közötti eltérések okozzák. A népszámláláson belül a rokkantnyugdíjasok és a fogyatékosok száma nem esik egybe. Ugyancsak más eredményt adnak a nyugdíjas statisztikák. Továbbá a fogyatékosok szervezeteinek független nyilvántartásai, amelyek – bár ezt eddig nem vizsgáltuk – szintén más eredményeket adnak (ez egyértelmű volt az őket képviselő társadalmi szervezetekkel való egyeztetés során). Hiányosságnak tekinthető az is, hogy a fogyatékos emberek megmaradt képességeire építő rehabilitációs szemlélet most kezd uralkodóvá válni. Ennek megfelelően a fogyatékos népességre vonatkozó statisztikai (információs) rendszer kialakítása részben tartalmi fejlesztési feladat, részben az eltérő adatbázisok egybevetetőségét célzó munka kérdése.

A tartalmi jellegű problémák a következők.

– A foglalkoztatás tényének értelmezése, értelmezhetőségének kérdése. A kiindulást e tekintetben a MEF (ILO) fogalmi rendszere jelenti. Ugyanakkor, ezzel ellentétesen a különböző társadalmi ellátási formákból (egészségügy, nyugdíj) való részesedés feltételei nem kötődnek egy az egyben a foglalkoztatás tényéhez. Sőt adózni sem csak a munkajövedelmek után kell. Mindez párosul azzal az ellentmondással, hogy vannak önjáró, e nagy rendszerektől elkülönülő kis alrendszerek. Az alkalmi munkavégzés, a diákszövetkezeten keresztüli munkavállalás ennek tipikus példája.

– A foglalkozás besorolása – ismerve a Foglalkozások Egységes Osztályozási Rendszere (FEOR) problémáit – számos területen nem lehet egyértelmű. Már elindult a FEOR korszerűsítése, de ezzel párhuzamosan, főleg a nagyobb létszámot foglalkoztató munkaadók részére egy kitöltési útmutatót kellene kiadni.

– A kereset, jövedelem fogalma szintén számos tartalmi problémával terhelt. Az egészségbiztosítási járulékok alapja eltér a nyugdíjnál figyelembe vett keresettől. Hasonlóan az előbbihez, más lehet a táppénz alapja, és mindennek betetőzéseként a KSH által számított átlagkereset módszertana eltér az előbbiektől. Ráadásul mindegyiket önálló törvények, illetve a statisztika esetében konvenciók, előírások szabályozzák.

– Az iskolai végzettség besorolását – amit ma csak az FSZH gyűjt – egységesíteni kellene, különben féltő, hogy ahány ház, annyi szokás elvén sokféle kategorizálás lép életbe. A részletekre nem kitérve megjegyezzük, hogy a Képzések Egységes Osztályozási Rendszere (KEOR) is korszerűsítésre szorul.

– A tényleges lakónépesség meghatározásának legalább három problematikus pontja van. Az egyik a bejelentettség viszonylag gyakori elmaradása, ami a tényleges lakónépesség nagyságát, országos átlagban 4 százalékkal rontja. A másik a külföldi

állampolgárok munkavállalási engedélyéhez szükséges előfeltételek pontatlansága. Ebben az esetben meg kellene követelni azt (az egyéves engedélyeknél, a kapcsolódó OEP-bejelentéseknél), hogy a bejelentett, munkavállalási engedéllyel rendelkezők beszámíthatók legyenek a lakónépességbe. A harmadik probléma, hogy a külföldön tartózkodó magyar állampolgárok egy része nem kerül be a nyilvántartásokba.

Az *adatgyűjtés rendszerének* ellentmondásossága a 2006. év végéig abban nyilvánult meg, hogy ugyanazt vagy hasonló adatot, egymástól elkülönítetten több szervezet gyűjtötte és rendszerezte. Tulajdonképpen a foglalkoztatottakat nyilván tartja az OEP, az ONYF és az APEH, mindegyik a saját területük törvényeinek megfelelő tartalommal. Ezen felül, a KSH ugyancsak bekéri a munkaadóktól – most már összevontan, azaz az egyes személyekre nem értelmezhető módon – ugyanazt vagy hasonló információkat. Tehát, legalább négy, egymástól elkülönült szervezet és rendszer gyűjt azonos típusú információkat ugyanazon munkaadói szervezetektől. Úgy gondoljuk, hogy választ kell keresni és találni ezen anomália megszüntetésére.

A *munkaadókra* vonatkozó adatbázist nézetünk szerint alapvetően a versenyszféra vállalkozásaira indokolt leszűkíteni, mert az államháztartásból gazdálkodó intézményekben foglalkoztatottak száma túl sok gazdasági folyamatokon kívüli, ad hoc tényezőtől függ. E téren – legalábbis elvileg – kedvező a helyzet, mert az APEH minden évben, a vállalkozásokra egyedileg gyűjti (kapja) a bevételeket, mely adatokat az APEH ellenőrzi és így válnak elérhetővé. Más kérdés, hogy gyakorlatilag miként lehet biztosítani a munkaügyi szervezetek részére az egyedi adatok elérhetőségét annak érdekében, hogy az adott munkaadó stabilitását meg lehessen ítélni. Két olyan terület van, ahol a vállalatsoros adatok – esetleg – hiányosak. Az egyik terület, a beruházás, amire a KSH negyedévenként végez statisztikai, de vállalatsoros is értékelhető felvételeket, de ez „csak” a legalább 50 főt foglalkoztató vállalkozásokra terjed ki. Ezen anomália elkerülése érdekében célszerű lenne egy olyan módszertant kidolgozni, ami a mérlegadatokból levezethetővé tenné a mikro- és a kisvállalkozások beruházásának becslését. A másik a vállalkozásonkénti létszám, ami a mérlegadatok közül csak tájékoztató jellegű, ezért konzekvencia nélkül (nem büntethető) „eltéveszhető”, ami az egy főre jutó, fajlagos mutatókat torzíthatja.

A munkaadókra vonatkozó adatbázis kialakításának lehetősége szempontjából nincsenek érdemi problémák a jelzett tartalmi kérdéseken túlmenően. Az információrendszer fejlesztésekor ketté kell választani a koncepcionális és a hatósági funkciókat. Jelenleg a koncepcionális tevékenységhez szükséges adatforrások lényegében rendelkezésre állnak. Más a helyzet a hatósági döntések előkészítését illetően. Ebben az esetben elemi, vállalkozássoros adatokra lenne szükség, amit kiegészítené egy olyan módszertan, ami segíti a mérlegekből levonható konzekvenciák kialakítását. Ez viszont az APEH és a Szociális és Munkaügyi Minisztérium közötti megállapodás kérdése, beleértve az adatvédelmi törvény betartatásához szükséges garanciákat.

3.3. Az ideális információrendszer kialakításának feltételei

A bemutatott ellentmondások tompítása, helyenkénti megszüntetése, hosszabb munkafolyamat révén képzelhető el, melynek főbb alkotóelemeit helyenként egymással párhuzamosan kellene változtatni. Előre szeretnénk jelezni három lényeges, a jövő információrendszerére vonatkozó várakozásunkat. Az első az, hogy a jövő információrendszerének meghatározó bázisa a hatósági adatok összegezése, azt egyablakos módszerrel működtetve. Ennek alapvető lépése 2007-ben megvalósult azzal, hogy az APEH személyenként, munkaadót feltüntetve összegezi a tb- és szja-fizetésre kötelezettek, a tb- és szja-fizetés alapját jelentő keresetekkel, s egyéb jövedelmekkel együtt. A második, hogy véleményünk szerint nagyon sok aprólékos munka eredményeként alakítható ki az ideális állapot az egyablakos hatósági felvételtől annak statisztikai hasznosításáig, viszont addig is szükséges a mai adatforrások kombinált felhasználása a minél megbízhatóbb helyzet feltárása érdekében. A harmadik, hogy a személyi megkérdezéses módszer nem iktatható ki az információrendszerből, mert a feketefoglalkoztatás nagyságát nem lehet kikövetkeztetni a bejelentett foglalkozásokat összegező hatósági adatbázisokból. E folyamat főbb elemei a következőkből állnak össze.

1. Az első feladat a tartalmi ügyek tisztázása, amin belül két kérdéskört kell megkülönböztetetten kezelni. Az első a foglalkoztatottak, a második a keresetek, jövedelmek tisztázása, egységes elvek szerinti értelmezési keretek kialakításával.

2. A második fázis a hiányzó láncszemek, adatok pótlására vonatkozó lehetőségek kidolgozása, a végrehajtás munkaprogramjával együtt.

A tartalmi kérdések tisztázása a foglalkoztatás mérése tekintetében a következő tevékenységekből áll.

– Az OEP által nem figyelt, de a bejelentetten foglalkoztatottak körébe tartozó foglalkozási viszonyok tisztázása azok kötelezettségeivel, illetve kihatásaival együtt (például nyugdíjszerző idő és jövedelem). Várakozásaink szerint az OEP nyilvántartásához képest kiegészül a munkaviszony listája az AM-könyves munkavállalással, az iskolaszövetkezeti munkavégzéssel, valamint a szociális törvény adta néhány további lehetőséggel. E tekintetben külön gondot jelentett az a tény 2007 áprilisáig, hogy az AM-könyvvel dolgozókat megilleti az egészségbiztosítás (táppénz nélkül), de ez nincs jelölve az OEP regiszterében, sőt az AM-könyvesek „évenkénti elszámoltatási rendje” miatt ez nem is volt lehetséges. Mára megszűnt az AM-könyvesek egészségbiztosítása, amit felválthat az egyszerűsített, a minimálbérhez kötött, havonként fizetendő tb-járulék, de ezzel még nem lesz vizsgálható folyamatában az AM-könyvvel dolgozók száma.

– Fontos rész annak feltérképezése, hogy a foglalkoztatáson kívül, milyen ellátások, élethelyzetek eredményeznek egészségügyi biztosítottságot, illetve tekinthetők nyugdíjszerző munkaviszonynak. E munka célja az, hogy a munkavállalási

kényszer mértékét „be tudjuk mérni”, a kényszer alóli kibújás anyagi kihatásaival együtt.

– A bejelentetten dolgozók által képviselt foglalkoztatási szint méréséhez szükséges, különböző „átváltások” kidolgozása. A cél, hogy minden egyes munkaviszonyt ki lehessen fejezni egyrészt a MEF létszám-kategóriájában, illetve ennek egy szűkebb körét (főként az alkalmazottakét) az átlagos állományi létszámnak megfelelően. A MEF-szerinti foglalkoztatás tartalmi kritériumát már összegeztük. A feladat egyfelől az, hogy az OEP-bejelentés alapján mért foglalkoztatást kifejezzük a MEF-szerinti kategóriában. Például az OEP-nél nem foglalkoztatotként bejelentett az, aki betegállományban, vagy fizetés nélküli szabadságon van, ugyanez a MEF esetében csak három hónapig tartó betegállomány, vagy fizetés nélküli szabadság esetében érvényes. Csak kiegészítésül jegyezzük meg, hogy az átlagos állományi létszámból azok „esnek ki”, akik 1 hónapon túli betegállományon, fizetés nélküli szabadságon vannak. A szülési szabadságra távozók azonnal kikerülnek a foglalkoztatottak köréből az átlagos állományi létszám tekintetében, valamint a gyes, gyed elkezdése után. A MEF, e támogatások élvezőit nem veszi figyelembe a foglalkoztatásban, viszont a szülési szabadságosokat 3 hónapig foglalkoztatottnak tekinti. Teljesen más jellegű feladat azon munkavállalók figyelembe vétele, akik alkalmi jellegű vagy megbízásos munkát végeznek. Ebben az esetben a kérdést úgy lehet feltenni, hogy az esetszámból (tehát mennyiszor végezték ezt havonta, évente), vagy a jövedelemből induljunk ki. Az alkalmi jellegű megbízási szerződéssel dolgozóknál egyszerűbb, ha a jövedelemből indulunk ki, s azokat számítjuk egy teljes főnek, akiknek éves nettó jövedelme eléri a minimálbér után járó nettó keresetet. Ugyanilyen „egyenértékes” kialakítására van szükség az alkalmi munkakönyvvvel dolgozók esetében is, de ez csak akkor lehetséges, ha a közteherjegyekkel való évenkénti elszámolási kötelezettség havi elszámolásra szűkülne. Külön téma az östermelők figyelembe vétele. Esetükben az egészségügyi biztosítottság ténye még nem perdöntő, hiszen a mezőgazdasági külföldmunkát végzőknek csak töredékét tekintettük foglalkoztatottnak, ugyanis jelentős részük nem dolgozik évente, legalább 90 napot. E dilemma megoldására még nem találtuk meg a választ, ennek megoldásába be kell vonni mezőgazdasági szakembereket. Végül ugyancsak választ igényel a legalisan foglalkoztatott vállalkozók számának meghatározása. A MEF által diktált kritériumnak csak az felel meg, aki folyamatosan dolgozik. Ennek megfelelően a folyamatosan fizetett tb- (egészségügyi, nyugdíj-) járadék lehet a mérce abban az esetben, ha ez megjelenne az szja-bevallásban is, mely tényszerűen nem áll fenn. Ha változatlanul jelentős lesz kettő között az eltérés, akkor külön kell választani az adót és a tb-járadék fizetése szerinti legalis foglalkoztatást, ami egyébként felhívhatja az adóhatóság figyelmét az ellentmondásra.

– A vizsgálat azt is kimutatta, hogy néhány munkavégzést megszakító eset és munkavállalást felfüggesztő, megszakító jogcím nem szerepel valamennyi adatgyűjtő szervezetnél. Néhány példát emelünk ki. A MEF nem jeleníti meg a fizetés nélküli

szabadságot, a tartalékos katonaságot, az állásból való felfüggesztést és még néhány esetet, melyeket egyébként az átlagos állományi létszám kiszámításakor vizsgálnak. Ez azért nem okoz gondot, mert a besorolásuk a MEF logikája alapján egyértelmű. Az már kevésbé érthető, hogy az OEP egy-két bizonytalanul megítélhető helyzet kódolásáról nem gondoskodik. Mi a fizetés nélküli szabadságon levők jogállása? Valószínűleg kikerülnek a biztosítottak köréből, de ekkor figyelmeztetni kell a munkavállalót, hogy önálló biztosítást kössön, illetve – esetleg – legyen lehetősége személyes befizetéssel az eredeti munkaviszonynak megfelelő helyzet fenntartására. Ugyancsak kérdéses, hogy mi van az átmenetileg nem foglalkoztatott bedolgozókkal, azokkal a felfüggesztés alatt álló munkavállalókkal, akik jogorvoslati kérvényt nyújtottak be. Még egy, ugyancsak kis létszámú esetet említünk: az osztalékért dolgozó menedzserét, aki nem lehet biztosított, mert nincs, vagy jelképesen nagyon alacsony a keresete. Nem soroljuk tovább a kétes szituációkat, csak azt a következtetést kívánjuk levonni, hogy a tartalmi kérdések tisztázása visszanyúlhat a jogi szabályozás, statisztikai kódutatisítás újragondolásához.

– Az új, 2007 óta érvényes OEP-bejelentő adatlap jelentős előrelépést hozott a különböző munkavállalói csoportok bemutatása érdekében, de ezzel néhány bizonytalansági elem is bekerült, illetve egy-két további finomításra is szükség lehet. Előbb az egyszerűbbre, a finomításra vonatkozó észrevételünket tesszük meg. A megbízási jogviszony alapján történő kifizetések két nagy csoportba sorolhatók. Az egyik huzamos ideig tartó munkavégzéssel jár együtt, aminek formája lehet adott időtartam és kereset kikötése. A másik egy rövid időre szól (például előadás megtartására, eseti művészeti produkcióra, tanulmány írására). Indokolt lenne e két forma kettéválasztása. A megbízási jogviszonyhoz hasonló a helyzet a felhasználási szerződés esetében, azzal a különbséggel, hogy itt nem két-, hanem háromfélének kellene elkülöníteni, melyből a harmadik az utólagos hasznosítás, amikor nem történik munkavégzés a kereset megszerzése érdekében. A bizonytalanság a különböző kettős státusúak (sőt esetenként többes státusúak) beépítéséből következhet. A munkaerőpiacon valóban el kell különíteni a nappali tagozaton történő tanulást, a gyermekgondozási támogatást, valamint a nyugdíj melletti foglalkoztatást. Sőt, végső soron különbséget kellene tenni a fő- és mellékállású munkavégzés között is. A kérdés csak az, hogy e fontos információkat miként kell megszerezni. Az új adatlap azt a filozófiát követi, hogy direkt módon kell válaszolni a zárt kérdésekre, azaz elkülöníti a nyugdíj stb. melletti munkaviszonyokat. Ez kitöltési kockázatot jelenthet, hiszen a tanulói státuson kívül mindenre van hatósági információ. Talán kisebb lenne a kockázat, ha a különböző adatbázisok „összegzésével” határoznák meg a kettős státusúakat. Ugyanakkor az adatbázis nem kezeli a főállású munka mellett végzett egyéb munkákat. Ennek a hiányosságnak is betudható, hogy kiemelt foglalkozásúak (pedagógusok, orvosok) kereseti anomáliáit nem lehet világosan, tisztán bemutatni. Holott e foglalkozások esetében, valószínűleg gyakori eset a sokat emlegetett hálapénzen túl, hogy ugyanazért a

munkáért több forrásból szereznek jövedelmet. Ennél lényegesen nagyobb gondot jelenthet, hogy – talán – emiatt az OEP adatbázisából nagyobb mértékű foglalkoztatás származik, mintha „csak” az szja-alap utáni adózókat vesszük figyelembe. A 2001-es adatok felhasználásával készített számításaink szerint az adót fizetők átlagos állományi létszáma 3,2-3,4 millió fő körülire volt becsülhető, miközben az OEP legalább 3,7 millió fő foglalkoztatottat jelzett. A különbség nagyobb része a vállalkozók számánál jelentkezett, de az alkalmazotti állomány nagyságában is volt 100 ezer fős eltérés. Tehát indokolt lenne vagy egy kettős foglalkoztatást (munkaviszonyt) feltáró programot kidolgozni, vagy az szja-adatokkal együtt tekinteni át a közterhet fizetők számát. Ez utóbbi módszer mellett szólna az, hogy az adózási fejelem kézzel fogható bizonyítékát adná, ha pontosan kimutatható lenne az adót és a tb-járulékot fizetők száma, vagy a tb- és adóalap nagysága közötti különbség.

A foglalkoztatás tartalmi ellentmondásainak vizsgálata azt a célt szolgálja, hogy olyan munkaadói létszámbevallási rendszer (adatlapok) kidolgozását lehetne előkészíteni, amelyek segítségével egyidejűleg elégíthető ki a statisztikai és a hatósági adatigény.

A keresetekkel kapcsolatos tartalmi ellentmondások kiküszöbölése tulajdonképpen egy területen szükséges. Ez a tb- (ezen belül kiemelten) nyugdíjalapot képező, valamint az szja-fizetésre kötelezett jövedelemszámításának koordinálása a statisztikai igényekkel (mely az átlagkeresethez kötődik). Szándékosan nem hangsúlyozzuk a harmonizálást, mert azt tudomásul kell venni, hogy ugyan csak kis mértékben, de törvényileg szabályozottan különböző összegek jelentik a nyugdíj ettől is eltérő a tb-járulék alapját, és más előírások vonatkoznak az átlagkereset számításokra. Az eltérések főbb jellemzői a következők.

– A nyugdíjalap tekintetében mindig élt egy felső korlát, ami a 2006-os rendeletek tekintetében, éves szinten 6 325 450 forint, amit napi munkajövedelemre lebontva (ha csak törvényt dolgozott a munkavállaló) 17 330 ezer forintot jelentett. Az utóbbi években ez a felső korlát egyre bővült, hiszen az ezredfordulón legfeljebb 2 millió forint volt. Ilyen felső korlát nem volt sem a tb-járulék, sem az átlagkereset-számításánál. Sőt, tb-járulék-köteles volt néhány a munkaadó rezsijét terhelő kiadás (gépkocsi használat egy része, reprezentációs költség).

– Az szja- és a tb-fizetés alapja, és az átlagkereset tartalmi egybevetése ugyan csak számos eltérést eredményez. Az első, hogy az átlagkereset számításakor a főállású és teljes munkaidejű alkalmazottak kereseteit veszik figyelembe. A második, hogy az átlagkereset-számítás – nevéből adódóan – a kereseti elemekre szorítkozik, így az alapléteket, bérpótlékokat, kiegészítő fizetéseket, prémiumokat, jutalmakat, valamint a 13. havi és további fizetéseket veszi figyelembe. Az szja és a tb befizetésekor figyelembe vesznek a többes munkaviszonyon kívül több, szociális kiadást. Ezek többek között a következők: gyed, gyermekágyi segély, táppénz (valószínűleg e tételek akkor érdekesek, ha a munkaadó tb-kifizetőhely, de ezt nem egyértelmű az

szja-törvényből). Ugyanakkor az alkalmi munkavállalás meghatározott bevétel felett (2006-ban 750 000 forint felett) adó-, de nem tb-köteles jövedelmet képez.

– Még egyszer hangsúlyozni kell azt, hogy a nyugdíjalap és a tb-köteles jövedelem alapja döntően azonos elemekből áll, tartalmi összehangolási feladat érdemben nincs.

Az egységes adatbázis kialakításának az elemi adatok szintjén felmerülő hiányait (a lakóhelyi bejelentések „hézagait”, az iskolai végzettség-szakképzettség hiányát, a romák, fogyatékosok jelölétlenségét) a következő módon lehet kezelni, ki-küszöbölni:

– A bejelentések elmaradására – sajnos – nincs orvosság. Ezt a lakáshasználati formát az adóeltitkolás is lehetővé teszi, nem tudnak ellene tenni, kivéve egy területet. Ez a hazánkban lakó, munkavállalási engedéllyel (regisztrációval) rendelkező külföldi állampolgárok esete, akiknél a lakóhelyi igazolás kényszerével lehet a bejelentés problémáját megoldani.

– Az iskolai végzettség-szakképzettség hiányának pótlása esetében, a már megszűnt EMMA bejegyzései segítettek a legnagyobb mértékben, de ezek is csak a foglalkoztatottakra, azon belül a versenyszférára korlátozódtak. Tulajdonképpen az adatbázis valamilyen formájú továbbfejlesztése lenne a megoldás, még hozzá a népesség-nyilvántartás keretei között. E lépésnek, ami feltételezhetően nagy költséggel járna együtt, akkor lenne értelme igazán, ha ennek folyamatos karbantartását lehetővé tevő oktatási kártyát vezetnének be. A népesség-nyilvántartás keretei között történő adatfelvételnek az lenne az előnye, hogy így nagyobb lenne az esély arra, hogy dokumentumokkal igazolt adatok kerüljenek be az információbázisba, legalább népesség nagy része esetében. E lépésre jó alkalmat szolgálhatna bármelyik választás (népszavazás), amikor a választói névsorba kerülés feltétele lehet az iskolai végzettség megadása, dokumentálása. A másik megoldási lehetőség, a népszámlálás lenne, amikor – 2010-ben – a bevallott adatokat össze lehetne kötni (egyszer és meg nem ismételt módon) valamelyik hatósági adatbázissal. Ennek hátránya az, hogy nem várható el a dokumentált iskolai végzettség begyűjtése.

– A fogyatékos népességre vonatkozóan két adatforrást lehet felhasználni, amit az azonosítók alapján összegezni lehet a népességgel. Az egyik a rokkantnyugdíjasok (rendszeres szociális járadékban) részesülők adattára, ami az ONYF-ben található. Ennek a hátránya az, hogy – valószínűleg – nem tartja számon valamennyi fogyatékos, és nincs meghatározva benne a fogyatékoság jellege (beszédhibás, mozgássérült stb.) sem. A másik a fogyatékos érdekvédelmi szervezetek adattárai, ami ugyancsak nem lehet teljes körű, de legalább a fogyatékoság jellege rendelkezésre áll. Ennek az ismervnek „beszerzése” minden valószínűség szerint igényli az adatvédelmi törvény módosítását, de legalább annak rugalmas alkalmazását. Bármelyik módszert választjuk, az adatbázis folyamatos változásaira nincs érdemi megoldás. A születési rendellenességet nem lehet anyakönyvezni, s ennél is nagyobb gondot jelent az élet-

pálya során bekövetkező fogyatékosná válási folyamatot regisztrálni. A folyamatos-
ságot – talán – azzal lehetne elérni, ha a rokkanttá váláskor annak okát is meg lehetne
jelölni. Továbbá ezt segítené, ha az érdekvédelmi szervezetek lehetőséget kapnának
az adatbázis folyamatos fenntartására.

– A roma népességre vonatkozó adatok „begyűjtése, rendszerbe állítása” jelenti a
legbonyolultabb feladatot. Hatósági információ nincs, s nehezen magyarázható okok
– a jelenlegi szándékok hiánya és az adatvédelmi törvények – gátolják a kivitelezés-
ét, bármilyen módszerrel történjék is az. Tulajdonképpen kétféle megoldás is kínál-
kozna, igaz mindkettő csak egy pillanatnyi helyzetre vonatkozó adatokat tudná be-
gyűjteni. Az egyik a következő népszámlálás idején képzelhető, amikor vagy a helyi
cigányönkormányzat segítségével, vagy a kérdezőbiztos értékítéletére bízva jelenne
meg ez a minősítés. A másik a helyi cigányönkormányzatok segítségével egy roma-
cenzust jelentene. Egyik sem „tökéletes”, még a pillanatfelvétel szempontjából sem.
Több településen élnek romák annál, ahol van önkormányzatuk, s mindez kihat a je-
lenlegi ismeretekre is. Ugyanakkor a foglalkoztatás szempontjából elég lehet a tíz-
évenkénti valós helyzet feltárása időponti létszámmal. Feladatunknak a lényege az,
hogy a jövőben (remélhetőleg) számos roma felzárkózási programot bonyolítanak le,
nagyobbrészt uniós forrásból. Ha nincsenek nagyjából egyértelmű adatok, nem lehet
beszámolni sem a támogatottak előrehaladásáról, sem ennek révén a romák helyzeté-
nek alakulásáról.

4. Következtetések, feladatok

Még egyszer és röviden a hatósági adatokra épített információrendszer céljairól.
Az ideális állapot az lenne, ha a bejelentett foglalkoztatásról (OEP), a munkanélküli-
ségről (Foglalkoztatási és Szociális Hivatal), a nyugdíjban levőkről (ONYF), a kere-
ső inaktívokról (nyugdíj, gyermekgondozási támogatás az OEP és a MÁK révén) és a
keresetekről, munkajövedelmekről (APEH, Nyugdíjbiztosítási Egyéni Nyilvántartó –
NYENYI és remélhetően havonta) rendelkezésre állnának, minden egyes érintett sze-
mélyről az adatok. Az új információrendszer egyben tartalmazná a vállalkozásos
mérlegadatokat is. Ez a rendszer – ha jól működik – kizárná annak a lehetőségét,
hogy munkavállaló munkanélküli járadékot, akár szociális segílyt kapjon. Jobban
megítélhetővé tenné a vállalkozások állami támogatását, benne a
foglalkoztatásbővítési akciók racionalitását. Más oldalról nézve, egyértelműen nyo-
mon követhető lenne az álláskeresők aktív eszközökkel történő támogatásának haté-
konysága, továbbá – megfelelő oktatási kártya birtokában – a pályakezdekők munkába
állási folyamata. Tiszta képet kaphatnánk a gyet, a gyet és a nyugdíj melletti bejelen-

tett foglalkoztatás méreteiről. Végül a vállalászási mérlegadatokhoz megbízható foglalkoztatott létszám volna köthető.

Véleményünk szerint a jelenlegi információrendszer bemutatott ellentmondásai miatt nem lehet rövid időn belül eljutni az általunk ideálisnak tartott adatbázis kialakításához. Szükség van arra, hogy az „átmeneti időszakra” vonatkozóan meghatározzuk azokat a lépéseket, amelyek jól szolgálják az új adatbázis felépítését, s egyben a mai helyzethez képest előrelépést is jelentenek.

Véleményünk szerint, ma a koncepcionális feladatok ellátásához kedvezőbbek a feltételek, mint a hatósági funkciók gyakorlásához, illetve a hatósági adatokkal kiváltható statisztikai rendszer bevezetéséhez. Ezt annak ellenére állítjuk, hogy 2007-ben előrehaladott állapotban van az egészségbiztosítási rendszerre való átállás érdekében az OEP-adatbázis korszerűsítése, mely azt a célt szolgálja, hogy személyre lebontva legyen megállapítható a biztosítottság ténye.

Először a *koncepcionális* témák szempontjából nézzük meg a helyzetet, mely a következő képet mutatja:

– A foglalkoztatási szint mérésére – nem a legegzaktabb módon, de – adottak lehetőségek, az egymástól eltérő adatbázisok egybevetésével. A kettős státusúak számítási módját lényegében kidolgoztuk. Mindössze az a feladat van hátra, hogy a külföldi állampolgárok foglalkoztatási és az alkalmi munkakönyvvel foglalkoztatottak szintje jobb meghatározásának lehetőségét biztosító módszert kidolgozzuk. A munkanélküliség mérése esetében, a létszám tekintetében el kell fogadni a MEF (népszámlálás) és a Foglalkoztatási és Szociális Hivatal által mért eredményeket. Indokolt azonban a két eredmény tételes összehasonlítása annak ellenére, hogy a hatósági adat tartalmilag egyre inkább közelíteni fog az ILO definíciójához, illetve a különbségek (az álláskereső és a rendelkezésre állók tekintetében) egyre inkább egyértelműen kimutathatók lesznek.

– A kereső inaktívok számát meg lehet határozni a hatósági adatbázisból is, s ennek megfelelően lényegében kiszámíthatóvá válik, az ún. eltartottak száma is.

– A gazdasági aktivitás háttértényezői, a koncepciók kidolgozásához szükséges módon kiszámíthatók. A demográfiai ismérvek minden statisztikai és hatósági adatbázisban szerepelnek. Az iskolai végzettség (és a népszámlásból kinyerhető szakképzettség) folyamatosan és időszakosan rendelkezésre áll. Lényegében ugyanez a megállapítás tehető a fogyatékos és a roma népesség esetében is. A területi összefüggések megyei, de főleg regionális mélységben vizsgálhatók a MEF segítségével, illetve a népszámlálás és a MEF kombinációjával. Ugyanez nem állítható kistérségi szinten. Ebben szerepe van annak, hogy kistérségenként gyorsabban következhetnek be radikális változások, amelyek felülírhatják a tízévenkénti (népszámlálás) viszonyítási alap stabilitását. A romák esetében még ennél is nehezebb a helyzet, mert azok az információk, melyek segítségével még lehetett megyei számításokat végezni részben elavulnak (Kertesi Gábor számításai (*Kertesi–Kézdi* [1998])), melyek az egyik legfon-

tosabb kiindulást jelentették a népszámlástól eltérő létszám meghatározásához 1993-ban készültek), részben elfogadhatatlanul kis létszámú mintát jelentenek (Demográfiai Panel).

– A keresetek elemzésére eddig is, viszonylag kedvező feltételek álltak rendelkezésre.

– A foglalkoztatás-gazdaság kapcsolatának elemzésére ugyancsak megfelelőek a mai adatbázisok, megbízhatóságát viszont növelné, ha az OEP adatbázisából lehetne a létszámokat „kinyerni”. E tekintetben minimálprogramként fogalmazható meg, hogy 49 főnél nagyobb létszámot foglalkoztatóknál a KSH átlagos állományi létszámával lehessen egybevetni az adóbevallás létszámadatait.

– A képzés-foglalkoztatás kapcsolatának elemzéséből a pályakezdő fiatalok helyzetére vonatkozóan megfelelő módszerek állnak rendelkezésre addig is, amíg a hatósági adatokat nem lehet e célra hasznosítani. Ugyanakkor az is megállapítható, hogy e módszerek rendkívül költségesek – és a mintavételből fakadó torzítások, a kisebb létszámú szakmák esetében – nem küszöbölhetők ki. Ezzel egyidejűleg az is megállapítható, hogy a magasabb képzettség gazdasági aktivitást elősegítő hatása folyamatosan mérhető. Továbbá a szakmai csoportonkénti különbségek is kimutathatók.

– Konceptcionális szinten a legnehezebben feltárható téma a foglalkoztatás-szociálpolitika kapcsolata, bármily paradoxnak tűnik ez a megállapítás a mai intézményi feltételek között. Természetesen a nyugdíjnak, rokkantnyugdíjnak és a gyermekgondozási támogatásnak foglalkoztatásra gyakorolt hatása vizsgálható, de ez a kereső inaktívok (már jelzetten) információval jól ellátott részére igaz. Az egyéb támogatásoknak munkaerőpiactól távol tartó hatásáról sok a feltételezés, de tudásunk kevés, kézzelfogható információ alapszik. Különösen izgalmas téma lenne annak mélyebb vizsgálata, hogy mi okozza azt, hogy szociális segélyezettek fele – a népszámlálás szerint – foglalkoztatott volt.

A továbbiakban a hatósági funkció teljesülését elősegítő információrendszer kialakításának várható folyamatát azokkal az általánosabb lépésekkel tárgyaljuk együtt, melyek a koncepcionális feladatok ellátását is érintik. Tehát, a mai helyzetben nem lehet megalkotni egy-csapásra egy, az igények teljes körét kielégítő adatbázist. Az átállás a következő lépésekből áll.

1. Az első feladat a jogszabályok áttekintése abból a szempontból, hogy mely munkavégzési formák nem találhatóak meg az OEP adatlapjában. Mindenképpen ide tartozik az alkalmi munkavégzés. Nagy kérdés, hogy az iskolai (diák-) szövetkezeten keresztül végzett munka beletartozik-e a szövetkezeti tagok munkavégzésébe. Továbbá arra is fel kell készülni, hogy a szociális ellátás területén lehetnek olyan munkavégzések, amelyek megfelelnek az ILO kritériumainak, de nincs róluk nyilvántartás.

2. A második a tartalmi, módszertani jellegű feladatok elvégzése egyrészt az összehasonlíthatóság értelmezése, másrészt a majdani egységes, egyablakos adatbázis,

adatifelvétel tartalmának kialakítása érdekében. A tartalmi, módszertani összehangolás alapvető célja az, hogy a munkaadók könyvelési, bérszámfejtési nyilvántartásából közvetlenül lehessen megkapni a hatósági és a statisztikai igényeknek megfelelő adatokat, a szükség szerinti rendszerességgel (valószínűleg havonta, de egyes esetekben a hónapon belül bekövetkezett változások jelzésével együtt).

3. A harmadik feladat, valamennyi adatbázis módszertani áttekintése után, az ún. nem szabályozott területek újraszabályozási követelményének megfogalmazása. Ez alapvetően a mai adatlapokat és a kódolási utasításokat érinti. Ugyanakkor nem tartjuk elképzelhetetlennek azt sem, hogy esetenként célszerű magának a szabályozásnak a módosítása akkor, ha az nem módosítja a költségvetési bevételt. Példaként említjük, hogy az szja- és a tb-köteles kereset nagyjából egybeesik, de az szja-bevallásokban a nyugdíjjárulék-köteles táppénz szerepel az szja munkaviszonyból származó bérjövedelem rovatában. Ha ezt el lehetne különíteni, akkor mindegyik bevallásnál egyértelmű lenne a helyzet.

4. A negyedik az egymástól eltérő adatbázisok eredményeinek egybevetését célzó módszertan kiadása.⁴ Ennek keretében fontos momentum, az első lépésként kidolgozott, az egyes adatbázisokra vonatkozó tartalmi értelmezések átvétele, az egybevetetőség korlátainak bemutatása érdekében. Nem állítjuk, hogy minden egyes eltérő tartalmi változtatási igényre már felhívtuk a figyelmet, de azt igen, hogy annak jelentős része megfogalmazódott, s ha sikeres lesz ennek tételes kidolgozása, akkor az így kapott eredmények révén közelebb fogunk állni a valósághoz, mint korábban. E feladat elvégzése elemi érdek a foglalkoztatáspolitikai koncepciók kidolgozásakor, hiszen a cselekvés lehetőségeit, kényszereit is befolyásolja a kisebb vagy nagyobb foglalkoztatási színvonal. Az egybevetések főbb területei a következők.

– A nyugdíj melletti foglalkoztatás mértéke a hatósági adatbázisokban, amit a MEF eredményeivel kell egybevetni.

– A gyeg, gyed melletti foglalkoztatás mértéke és a MEF eredményeinek összehasonlítása.

– Az alkalmi munkavállalás nagyságrendjének meghatározása (ami eddig nem sikerült) igényli az AM-könyvek információs bázisának vagy felhasználási módjának módosítását is. Ebben az esetben arról van szó, hogy az alkalmi munkavállalói könyv adatbázisa nem tartalmazza az alkalmi munka gazdasági aktivitási státusát, s évente csak egyszer kell elszámolni a munkavégzés gyakoriságát is jelző közteherjegyek számáról és összegéről. Ebből a foglalkoztatási szintre csak áttételesen lehet következtetni. A megoldás egyik módja a munkavállaló adatfelvételi és szolgáltatási kötelezettségének változtatása. A másik a többi hatósági adatbázissal való egybevetés (OEP, ONYF, MÁK).

⁴ Ilyet illusztrációként már bemutatottunk a foglalkoztatás nagyságának meghatározására irányuló munkánk során (*Adám-Kutas* [2004]).

– A MEF adatokat közöl a tanulókról és a kereső inaktívokról is. Ezeket célszerű egybevetni – nemcsak az évenként kidolgozott munkaerő-mérlegek esetében – a hatósági adatokkal.

– Indokolt lenne egybevetni a munkavállalási engedéllyel, regisztrációval foglalkoztatott külföldi állampolgárok adatait a népesség-nyilvántartásával. A különbség ugyanis módosítja a ténylegesen nálunk dolgozó külföldiek számát.

– A fekete- és szürkegazdaság meghatározása területén előrelépést jelenthetne az, ha egybe lehetne vetni a NYENYI alapján foglalkoztatottakat – név, illetve azonosító szerint – a magán- és önkéntes jellegű nyugdíjbiztosításban résztvevőkkel. Érdemes volna megnézni, hogy mennyien nem rendelkeznek „állami” nyugdíjbiztosítással azok közül, akik önkéntes biztosítást kötöttek. Külön vizsgálat tárgya lehetne a mindkét helyen szereplő egyének esetében az összecszerű különbségek kimutatása.

5. Az ötödik egy olyan munkaprogram kidolgozása, ami a hiányzó adatok pótolhatóságának feltételeit tárja fel. Nem ismételnénk el részletesen az eddig leírtakat, csupán jelezzük, hogy az egyes személyek iskolai végzettségéről, hátrányos helyzetéről van szó.

6. Végül, hatodikként jelezzük, hogy kutatásunk szerint is realitás a KSH azon törekvése, hogy (nagy részt) hatósági adatokra épüljön a népszámlálás. Gyakorlatilag, sokféle ok miatt, ez a törekvés még csak egy-két országban valósult meg, bár több európai ország rendelkezik erre konkrét tervekkel. Mi sem gondoljuk, hogy személyi kérdőívek kitöltése nélkül a közeljövőben megvalósulhat ez a cél. Magyarországon ezt külön korlátozza a feketefoglalkoztatás általunk vélt kiterjedt volta. Ugyanakkor az előkészítés inspirálhatja az információrendszer korszerűsítését, ami önmagában véve számos szakmai fejlesztés forrása lehet. Továbbá erősen csökkenhetne a népszámlálás költsége e vegyes rendszer esetében.

Irodalom

- ÁDÁM S. – KUTAS J. [2004]: Foglalkoztatottak számának alakulása a személyi jövedelemadó bevallások alapján. *Munkügyi Szemle*. 48. évf. 4. sz.
- DR. FÓTI J. – DR. LAKATOS M. [2006]: *A foglalkozáspolitikát támogató munkaügyi adatbázisok használatával kapcsolatos tapasztalatok, vélemények, tanácsok*. TEMKA. Budapest.
- HABLICSEK L. [2005a]: *A roma népesség előrejelzése 2001–2021*. Aktív Társadalom Alapítvány. Budapest.
- HABLICSEK L. [2005b]: *A fogyatékos népesség előrejelzése 2001–2021*. Aktív Társadalom Alapítvány. Budapest.
- KERTESI G. – KÉZDI G. [1998]: *A cigány népesség Magyarországon*. Socio-Typo. Budapest.
- KUTAS J.: *A jelenlegi munkaerő-piaci információ-rendszer fejlesztésének főbb kérdései*. TEMKA. Budapest.
- KSH [2006]: *Az egyéni agrárgazdaságokban élők társadalmi rétegződése*. Budapest.
- SÍK E. [2006]: *A román-bolgár EU-csatlakozás magyar munkaerőpiacra gyakorolt várható hatásai*. TÁRKI. Budapest.

Summary

This paper is an outcome of a medium state research sponsored by the Hungarian Public Employment Service which summarises the statistically relevant outputs of this research. The starting point was the summary of different segments of employment policy based on two methods. The first is interviews with professionals of this field. The second is an independent systematic analysis. The consequences of the paper are that the renewal of the employment statistics is necessary because of two reasons. The first is the more confidential introduction of the labour force situation of Hungary. The second is to focus to the analysis of growth of legal employment in order to serve state interests and to strengthen social discipline in the wider sense. It implies public data to be used by statistics which correlates with the effort of statisticians to create public data based census. To achieve this goal requires a longer process as recently the main part of public data does not contain several important information (educational attainment, disadvantages etc.). Furthermore these data needed to be transformed to be fit to statistical requirements. The paper offers some suggestions to this task.

Hírek, események

Módszertani Szakmai Kollégium. 2007. május 23-án megalakult a KSH Módszertani Szakmai Kollégiuma. Az alakuló ülésen *Bagó Eszter*, a KSH elnökhelyettese elnökölt. Az ülés első napirendi pontja a Módszertani Szakmai Kollégium megalakulása, vezetőinek megválasztása volt. A szakmai kollégium elnökévé *dr. Szép Katalint*, a KSH főosztályvezetőjét, titkárává *Földesi Erikát*, a KSH osztályvezetőjét választották. Az ülés második napirendi pontjaként a résztvevők meghatározták a szakmai kollégium működési rendjét, véglegesítették célkitűzéseit. Ezek után a tagok megvitatták a „Minőségi irányelvek a KSH statisztikai munkafolyamatainak egyes szakaszaira” című munkaanyagot, melyet *Mag Kornélia*, a KSH osztályvezetője terjesztett elő.

Statisztikai munkacsoport-ülés az EU-ban. A Tanács mellett működő Statisztikai munkacsoport 2007. május 30-án tartotta ülését Brüsszelben. Az ülésen két témát vitattak meg a résztvevők: a 2010 és 2016 közötti gazdaság szerkezeti összeírásokat (GSZÖ) elrendelő rendelet tervezetét és az akvakultúra-termelés statisztikájára vonatkozó jogszabálytervezetet. A GSZÖ rendelettervezeten a tagországok és a Bizottság képviselői több mint egy éve dolgoznak, ez idő alatt a tervezet a viták keresztjében állt. A tagországok képviselői azt kifogásolták, hogy a tervezet a korábbiaknál nagyobb terheket ró a tagországokra. Az egyre bonyolultabbá váló összeírással nincs arányban a javaslatban közölt EU-támogatás összege, a számítások szerint a javasolt támogatás az összes költségnek körülbelül egynegyedét fedezné. A több mint egy éves munka során ugyan születtek kompromisz-

sumok is, de még mindig vannak nyitott kérdések (definíciók, lefedettség, mutatólista, reprezentatív megfigyelésbe vonható mutatócsoportok, pontossági kritériumok). Lényegesen kevesebb vitát váltott ki az akvakultúra-termelés statisztikájára vonatkozó rendelettervezet; a tervvel a tagországok többsége már előzetesen is egyetértett. A nyitott kérdések között fogalmak, meghatározások tisztázása, pontosítások várnak a tagországok és a Bizottság képviselőire. Az ülésen *Laczkó Sándorné dr.*, főosztályvezető képviselte a KSH-t.

Eurostat Nemzeti Számlás munkaértekezlet. 2007. május 15. és 16. között tartották az Eurostat Nemzeti Számlás munkaértekezletét Luxembourgban. Az értekezlet témái a nemzeti számlák aktuális módszertani kérdéseinek áttekintése (különös tekintettel az SNA- és NACE-revizióval kapcsolatos közös európai álláspont kialakítására) a különböző módszertani kérdésekre létrehozott Task Force-ok megvitatása, valamint az Eurostat és a nemzeti hivatalok adatközléseinek harmonizálása voltak. A munkaértekezlet részben az SNA és a NACE revíziója, valamint a Nemzeti Számlákra vonatkozó egységes adattovábbítási rend megvitatása közben felmerült, tisztázásra váró módszertani kérdésekkel foglalkozott. Az értekezleten kiemelt téma volt az idősor-visszavezetés. A KSH részéről *Ligeti Csák*, főosztályvezető vett részt a megbeszélésen.

A KSH Népeségtudományi Kutatóintézet „Népesedési folyamatok a XX. század második felében, a XXI. század elején” címmel ünnepi konferenciát tartott 2007. június 5-

én a KSH Keleti Károly-termében az 50 éves *Demográfia* folyóirat tiszteletére. A konferenciát *dr. Bagó Eszter*, a KSH elnökhelyettese nyitotta meg. A Család és házasodás c. szekcióban *Tóth Olga* és *Dupcsik Csaba*, az MTA Szociológiai Kutatóintézetének kutatói: „Családok és formák. Ami változott és ami változatlan az elmúlt ötven év során”, valamint *Pongrácz Tiborné*, a KSH NKI kutatója: „Párkapcsolati formák változó népszerűsége” címmel tartottak előadást. A Termékenység c. szekcióban *Gál Róbert*, a Tárki munkatársa: „Az integrációs transzfer termékenységi hatásai”, valamint *Spéder Zsolt*, a KSH NKI igazgatója és *Kapitány Balázs* a KSH NKI kutatója: „Gyermekvállalás – tendenciák és magyarázatok” címmel tartották meg előadásukat. A Halandóság c. szekcióban *Daróczi Etelka* a KSH NKI kutatója: „A halandóság különbségei idős korban” címmel adott elő. Az Migráció c. szekcióban *Dövényi Zoltán*, az MTA Földrajztudományi Kutatóintézete kutatója: „A belső vándorlás területi aspektusai” és *Tóth Pál Péter*, a KSH NKI kutatója: „A nemzetközi vándorlás 1990 előtt és után” címmel tartottak előadást. A Népesedés-előreszámítás-szekcióban *Kiss Tamás* az RMDSZ Demográfiai Munkacsoportjának munkatársa: „Népesedési perspektívák. A magyar népesség előre-számítása Erdélyben”, valamint *Hablicsek László* a KSH NKI igazgatóhelyettese: „Magyarország népessége a XXI. század első felében a demográfiai előre-számítások alapján” címmel adtak elő. Az előadásokat hozzászólások és élénk vita követte. A konferencia részletes ismertetésére a későbbiekben visszatérünk.

Az MTA Statisztikai Bizottságának 2007. május 15-i ülését az Oktatási albizottság szervezte, célja a felsőoktatás szakmai műhelyeinek bemutatása volt. *Hunyadi László* egyetemi tanár előadásában a bolognai folyamathoz

csatlakozó statisztikai tankönyv háttérét, tematikáját ismertette. A tankönyv célja, hogy rövidebb legyen a korábban oktatott általános statisztika tananyagánál: emiatt a korábbihoz képest bizonyos témakörök kimaradtak. A tankönyv egyszerűsödött, valamint észrevehető az elmozdulás a gyakorlat felé.

A következő előadó, *Dobossy Imre*, a KSH főosztályvezető-helyettese a KSH oktatási tevékenységét mint a felsőoktatás statisztikai képzésének kiegészítését mutatta be, majd *Ferenczi Zoltán*, a Széchenyi István Egyetem docense a statisztikai munka ismertségének gondjaival foglalkozott. *Besenyei Lajos*, a Statisztikai Bizottság elnöke utalt az elitkiválasztás és -képzés nehézségeire. Javasolta, hogy a Bizottság vállaljon szerepet a felsőoktatás minőségbiztosításában. Elnöki összefoglalójában az előadásokat igen értékesnek találta, úgy vélte, a készülő tankönyv tartalmának ismertetése megnyugtatta a résztvevőket. Értékesnek minősítette a KSH-képzést és újra hangsúlyozta a Bizottság-honlap megalkotásának fontosságát.

Együtműködési megállapodást kötött a Központi Statisztikai Hivatal és a Magyar Statisztikai Társaság. A megállapodásban az MST vállalja, hogy többek között őrzi és ápolja a statisztika történeti emlékeit és hagyományait, elősegíti a statisztika elméleti és gyakorlati fejlesztését, tudományos művelését, fórumot teremt a statisztika elméleti és gyakorlati kérdéseinek megvitatására, szükség esetén állást foglal szakmai (módszertani) kérdésekben, tájékoztatást ad közérdekű statisztikai kérdésekről, plenáris és szakosztályi rendezvényeket, fórumokat szervez, melyek a szakma legaktuálisabb témaköreit fogják át. A KSH vállalja, hogy 2007-ben támogatásként saját forrásból keretösszeggel támogatja az MST-t, valamint az MST aláírásra jogosult vezetőinek (elnök, főtítkárr) írásbeli igénylése alapján az MST-rendezvényekhez szükséges terméket munka-

időn kívül, a Területi Statisztikai Szakosztály rendezvényeihez szükséges termeket pedig munkaidőben is térítésmentesen az MST rendelkezésére bocsátja.

Az MST Területi Statisztikai Szakosztálya „Területi egyenlőtlenségek” címmel tartotta konferenciáját, valamint tisztújító közgyűlését a KSH Keleti Károly-termében 2007. június 6-án. A tanácskozáson a következő előadások hangzottak el: *dr. Sára János*, az Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium főosztályvezetője: „A területi különbségek mérséklését szolgáló állami intézkedések”; *dr. Szirmai Viktória*, az MTA doktora, az MTA Szociológiai Kutatóintézet kutatója és *Szép-völgyi Ákos* PhD-hallgató, az MTA RKK Nyugat-magyarországi Tudományos Intézet Közép-dunántúli Kutatócsoportjának tudományos segédmunkatársa: „Nagyvárosi térségek térbeli, társadalmi egyenlőtlenségei”; *dr. Nemes Nagy József*, az MTA doktora, dékánhelyettes, az ELTE Regionális Földrajzi Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára: „Hazai egyenlőtlenségi trendek nemzetközi tükrökben”; *Novák Géza* és *Papdi Ákos*, a KSH Debreceni Igazgatóság tanácsosai: „Gazdasági egyenlőtlenségek a kibővült Európai Unióban”; valamint *Bálint Lajos*, a KSH Pécsi Igazgatóság tanácsosa: „A halandóság területi egyenlőtlenségei”. *Szűcs Anna*, a KSH Szegedi

Igazgatóság osztályvezetője szövegezte a KSH területi igazgatóságaihoz tartozó, területi egyenlőtlenségekről szóló regionális elemzések előkészítő munkálatairól. A szakosztály tisztújító közgyűlésén a szakosztály elnökévé választották *Sándor Istvánt*, a KSH Debreceni Igazgatóság igazgatóját, a két alelnök *Végh Zoltán*, a Szegedi Igazgatóság igazgatója és *Szemes Mária*, a Veszprémi Igazgatóság igazgatója lettek. A szakosztály titkárává *Juhászné dr. Hantos Évát*, a KSH vezető főtanácsosát választották.

Az MST Statisztikatörténeti Szakosztályának szakmai üléssel egybekötött tisztújító közgyűlését 2007. június 7-én tartották a KSH Keleti Károly-termében. A tanácskozás szakmai programjában két előadás hangzott el: *dr. Hubai László*, a Politikatörténeti Intézet tudományos főmunkatársa: „A magyar parlamenti választások 1920–1939” címmel; *Bocz János*, a KSH vezető főtanácsosa: „Önkormányzati és parlamenti választások Magyarországon 1990–2006” címmel tartott előadást. Ezek után *dr. Faragó Tamás* elnök beszámolt a szakosztály elmúlt háromévi munkájáról, majd megtartották a szakosztály tisztújító közgyűlését. A szakosztály elnökévé *dr. Faragó Tamást*, a BCE tanszékvezető egyetemi tanárát, titkárává *Kasza Jánosné*t, a KSH főtanácsosát választották. A tanácskozás részletes ismertetésére a későbbiekben visszatérünk.

Könyvszemle

Pintér József – Ács Pongrác:

Bevezetés a sportstatisztikába

Dialóg Campus Kiadó. 2007. Budapest–Pécs.
164 old.

Érdekes és régen várt könyvet tart kezében az Olvasó, hiszen a statisztika igen szerteágazó alkalmazási területei között a sport mindig előkelő helyet foglalt el, ugyanakkor erről mindezidáig magyar nyelven nagyon keveset olvashattunk. A könyv módszerorientáltan közelíti meg a témát: a statisztika módszereinek logikájára építve, a kézikönyvekben szokásos gondolatmenetet követve vezet végig az egyszerűbb leíró eljárásoktól a statisztikai modellezés alapjáiig. Terjedelme, de koncepciója sem engedi meg, hogy túlságosan mélyre ásson a módszerekben, de ez nem is baj: az egyszerűbb módszerek pontos és szakszerű alkalmazása esetenként többet ér, mint esetlegesen bonyolult módszerek nem megfelelő bemutatása. Csak egyet lehet érteni *Ács Pongráccal* és az időközben elhunyt kiváló statisztikus, pedagógus *Pintér Józseffel*, hogy bölcs önmérséklettel jórészt megmaradtak a módszertannak azon szintjénél, amit a figyelmes, ám matematikailag nem kellően képzett olvasók és alkalmazók értelmesen el tudnak sajátítani, és helyesen tudnak használni.

A könyv 19 fejezetből áll, amely 19-ből 18 a leíró statisztika elemeit mutatja be, és csak egy foglalkozik a következtetésemélet kérdéseivel, természetesen ez is csak kitekintő jelleggel. A statisztika tárgyát, szerepét alapfogalmainak három fejezet tisztázza, melyek világosak, tömö-

rek, jól érthetők. Ezeket követi az adatokról, a mutatószámokról szóló fejezet, ami szintén megfelelően rövid és tömör, szemléletes példákkal. A bíráló itt talán azt hiányolhatja, hogy a könyv nem tesz említést, nem ad útbaigazítást arra nézve, hogy milyen meglévő adatbázisok állnak rendelkezésre a sportstatisztika terén, jóllehet bizonyára léteznek részben nyilvános (részben persze érthető módon nem publikus) adatforrások, melyek szinte kimeríthetetlen elemzési lehetőséget nyújtanak statisztikusok számára. A következőkben a szerzők a statisztika információ-tömörítő eljárásainak legegyszerűbb módszereit: az osztályozást, csoportosítást, összehasonlítást, sorok és táblák valamint visszonszámok készítését és elemzését mutatják be. Ez nagyon fontos rész, hiszen bármilyen egyszerű eszközök legyenek ezek, egyfelől szinte minden bonyolultabb módszer alapját képezik, másfelől önállóan igen sok értékes következtetésre adnak alapot. Örültem annak, hogy ezeket a módszereket a könyv pontosan és viszonylag részletesen mutatja be, hiszen a gyakorlatban ezeknek az eszközöknek nagyon sok hibás, félreérthető és félrevezető alkalmazásával lehet találkozni. Ha valaki figyelmesen olvassa ezt a könyvet, bizonyára elkerül egy sor, egyszerűnek látszó hibát. Amennyire fontosnak és jónak találtam ezeknek az egyszerű leíró módszereknek a tárgyalását, annyira érthetetlen számomra, hogy a hasonlóan egyszerű, mégis hallatlan népszerű eszköz, a grafikus ábrázolás miért nem kapott helyet a könyvben. A grafikus ábrázolás sok esetben, főként népszerű témáknál (és a sport alighanem ilyen) igen hasznos és látványos eszköz lehet statisztikai állítások megvilágítására, azonban helyes al-

kalmazása avatott vezetést kíván meg. Ez nagyon hiányzik a könyvből.

A következő nagyobb rész (hat fejezet) a mennyiségi ismérvek jellegzetes leíró eseteit tárgyalja. A középértékek, a kvantilisek, a szórádásmutatók és az empirikus eloszlások alakmutatói mellett a koncentráció elemzéséig is eljut. Jól követhető számpéldákon keresztül mutatja be az eloszlások fő jellemzőinek értelmét, tulajdonságait, számításuk módszereit, fontosabb összefüggéseiket. Ebben a részben külön ki szeretném emelni a szórádásmutatók lehetséges értelmezéséről írottakat, ami bár sajnos túl rövid, jól mutatja a sportstatisztika lényegét. Úgy érzem, több ilyen szellemű eszmefuttatás még érdekesebbé és hasznosabbá tette volna a művet. A szerzők gondosságára utal, hogy ebben a részben nem elégszenek meg az egyedi adatokból számított mutatókkal, hanem figyelnek arra is, hogy a gyakorlatban – főként másodlagos adatforrások felhasználásakor – nem ritka az az eset, amikor a felhasználó már nem jut eredeti egyedi adatokhoz, hanem eleve csoportosított (osztályközös) adatokkal kell dolgoznia. Ezért szerencsés, hogy a szerzők egy rövid, ám érdemi fejezetet szentelnek annak, hogy bemutassák, miként lehet a főbb mutatókat csoportosított adatokból is kiszámolni (pontosabban szólva becsülni).

A könyv legérdekesebb része – megítélésem szerint – az ismérvek közötti kapcsolatok fajtáival és szorosságuk mérésével foglalkozó fejezet (Kapcsolatvizsgálatok). Ez a módszer-család talán az, amelyik már elemi szinten is betekintést ad a statisztika igazi szépségeibe. Ugyanakkor módfelett hasznos is, hiszen a sportban is és a napi életben is az egyik legizgalmasabb kérdés, hogy mi mivel függ össze, milyen az összefüggés iránya (ha van), erőssége, hogyan lehet ezt az összefüggést következtetések céljára felhasználni stb. Ezek a kérdések vezetnek el az asszociációs, a vegyes és a

korrelációs kapcsolat útján a regressziószámítás legegyszerűbb modelljéhez.

Az idősorok elemzése a leíró statisztikában szokásos nyomon halad: dekompozíciós modellek, trendszámítás, mozgóátlagolás, szezonális elemzések. A bíráló elgondolkodott azon, hogy az elemi statisztika kétségkívül másik igen érdekes kérdése, az előrejelzés miért nem kapott nagyobb hangsúlyt a könyvben. Ez a téma kétségkívül „feldobta” volna ezt a fejezetet, ám veszélyes is, hiszen kellő szakismeret és statisztikai ismeretek híján az előrejelzés könnyen válhat komoly tévedések és nagy hibák forrásává. Ezért, ha a szerzők erre gondolva kezelték nagyon visszafogottan az előrejelzést, csak dicsérni lehet megfontoltságukat.

Némi meglepetést okoz az indexszámítással foglalkozó fejezet, hiszen az – jóllehet a gazdasági elemzések fontos módszere – a sportstatisztikában még jóindulattal is csak marginális jelentőségűnek tekinthető. Nem meglepő viszont az, hogy a szerzők egy zárófejezetet illesztettek a könyvbe a statisztikai következtetéselméletéről, természetesen csak bevezető céllal. Bár érezhető, hogy ennek a fejezetnek a célja csupán annyi, hogy rámutasson: a statisztikának milyen kis részét sikerült eddig megmutatni, és milyen hatalmas megismerésre váró területek vannak még, a szerzők ebben az esetben – úgy vélem – egy kicsit elrugaszkodtak eddigi megfontolt alapállásukból, és feladták eddigi nagyon alapos, didaktikus módszerüket. Ebben a fejezetben ugyanis szerintem több olyan témát is érintenek, illetve tárgyalnak, amelyek megértése a korábbiaknál jóval magasabb szintű matematikai és statisztika-elméleti felkészültséget igényel. Ennél fogva ez a fejezet, talán túl nehéz, sok pontján érthetetlen lehet az eddigiekhez szokott olvasóknak, és féltő, hogy éppen az induktív statisztika lényegét nehezebben tudják ez alapján megragadni.

Összességében a könyvet kétségtelenül meglevő hiányosságai ellenére igen pozitívan értékelem. Egy bírálónak szóvá tenni azt, hogy szerinte mi az, ami felesleges, illetve mi az ami kimaradt a műből, némiképp sportszerűtlen, hiszen könyv tartalmának kialakítása a szerzők joga és kiváltsága. Mindazonáltal úgy gondolom, meg kell említeni, hogy a könyv felépítése, tartalma túlságosan igazodik a társadalmi-gazdasági elemzésekben megszokott szerkezethez, holott a téma (ne feledjük, sport) ezt nem mindig indokolja. Ezért én kihagyhatónak, sőt kihagyandónak tartottam volna a koncentráció vizsgálatát, az indexszámítást és a becslési módszereket, vagy éppen a kétmintás t -próbát, ugyanakkor szívesen láttam volna a szokásos elemzési eszközök közül a grafikus ábrázolást, a rangstatisztikákat, valamint a mintavétel és a mintából való becslés alapelveinek, az elkövethető hibáknak, valamint a mintavételi-adatszerzési módoknak verbális, illetve példákön keresztül történő bemutatását. Azt is mondhatnánk, hogy a könyv nem kellően sportspecifikus. Tekintve, hogy én sem vagyok gyakorló sportkutató, -elemző, vagy éppen szakember-menedzser, nem tudom, hogy melyek azok a feladatok a sporttal kapcsolatos irányítás és kutatás területén, ahol igazán használhatók statisztikai módszerek, de biztos vagyok benne, hogy bőven vannak ilyenek. (Valóban csak példaként állandóan az motoszkál a fejemben, amit egy-két interjúban *Széchy Tamástól* hallottam, és amiből az derült ki, hogy világraszóló sikerei mögött egy alapos, bár valószínűleg statisztika-módszertani szempontból nem teljesen végiggondolt adatgyűjtés, feldolgozás, és modellezés állt. Amennyire tudom, rengeteg adatot gyűjtött be az ellenfelek és saját tanítványai felkészüléseiről és eredményeiről, és ezeket alighanem fejben rendszerezve jutott el saját felkészítési módszereinek tökéletesítéséig. Az eredmények azt mutatják, hogy ha ez valóban így van, jó volt az

adatgyűjtés és a modell. Szép, de alighanem megvalósíthatatlan feladat lenne ezt statisztikai magyarázatokkal rekonstruálni.)

Az, hogy a könyv címe és témája ellenére számomra nem eléggé sportspecifikus, nem csupán szerkezetéből, de példáiból is adódik. Ezen a területen, ahol az egyszerű tévénező is pillanatok alatt juthat kiválóan elemezhető adatokhoz, az internetről nem is beszélve, egy kicsit többszínű, többsikű, több sportágat megmutató, a valós sportélethez közelebb álló példákat vártam. Itt, ahol valóban rengeteg összehasonlítható, érdekes adat hozzáférhető, kár még a legegyszerűbb példákat is konstruálni, hiszen mindenre bőven van adat. Hálás téma lehetett volna emellett a statisztikát olykor számmisztikává degradáló sportriporterek bírálata szakmai szempontok alapján. Az ezek után már csak személyes ügy, hogy kedvenc sportágam az országúti kerékpározás még a „doppinglistára” sem került fel, holott legalább ezen a téren alighanem vitathatatlan elsőséget élvez.

A könyv mindezek ellenére tetszik, és örülök, hogy megjelent. Érdemei között mindenek előtt azt kell megemlíteni, hogy röviden, tömören, a nem beavatottak számára is többnyire érthetően el tudja magyarázni a statisztika lényegét. Tekintve, hogy a témája népszerű, várható, hogy sokan olyanok is, akik egyébként nem érdeklődnek a statisztika iránt, kézbe veszik ezt a könyvet, és valami „ragad” rájuk a statisztikából, s így a statisztikai kultúra terjesztője is lehet. Ez pedig manapság már nagy eredmény. Azért is jó a könyv, mert egy olyan területen, amely eddig nem tartozott a statisztikusok elsődleges érdeklődési körébe, felveti a statisztikai módszerek alkalmazási lehetőségét, ezáltal segítséget nyújt a sportvezetőknek és a sporttal kapcsolatos kutatóknak a továbblépésre, eddig talán ösztönösen alkalmazott módszereik felülvizsgálatára, javítására. Végül úgy gondolom, hogy amennyiben – részben e könyv kapcsán – a statisztikai módszerek a

sport területén is lassan polgárjogot nyernek, könnyebb lesz a sportvezetésnek értékelni, elhelyezni a magyar sportot a nemzetközi mezőnyben, ami talán hozzásegíthet ahhoz, hogy realisabban ítéljük meg helyünket és lehetőségeinket (például nagy sportversenyek rendezésére) a világban. Ha például komolyan szóba kerül egy olimpia majdani megrendezése Magyarországon, akkor semmi kétség nem férhet ahhoz, hogy a döntés-előkészítésben a statisztika és részeként a sportstatisztika igen komoly szerepet kell, hogy játsszék.

A tartalmi kérdéseken túlmenően néhány szót a formai elemről is ejtsünk. A könyv 164 oldal terjedelemben, ízléses papírkötésben jelent meg. Tipográfiája, táblázatai, ábrái jók,

irodalomjegyzéke kellően visszafogott, ám szinte csak társadalmi-gazdasági, illetve szigorúan módszertani hivatkozásokat tartalmaz. Azt gondolom, a világban azért jelent már meg néhány érdekesebb cikk vagy könyv ebből a témából. A könyvet ajánlani lehet minden sportszeretőnek, aki egy kicsit mélyebben is foglalkozni szeretne kedvenc hobbijával, de emellett bárkinek, aki viszonylag könnyen és gyorsan szeretne minél többet és jól megtudni a statisztikáról. Mert azt hiszem, a könyv fő érdeme az, hogy népszerű és mégis szakszerű.

Hunyadi László

egyetemi tanár

E-mail: lhunyadi@chello.hu

Folyóiratszemele

Frericks, P. – Maier, R. – de Graaf, W.:

A nyugdíjforrások a nők szemszögéből Hollandiában és Dániában

(Shifting the pension mix: consequences for Dutch and Danish women.) – *Social Policy and Administration*. 2006. évi 5. sz. 475–492. old.

Az európai országok főbb gazdasági és társadalmi céljai között egyre sürgetőbb feladatként szerepel a nyugdíjrendszerek átfogó reformja. A Világbank 1994., illetve 2005. évi jelentései, valamint az Európai Unió irányelvein alapuló nemzeti stratégiák lényegében a közösségi forrásokból biztosított, a foglalkoztatásból és a magánbiztosításból származó nyugdíjak optimális kombinációját kívánják kialakítani. További fontos reformcélként tekintik a nyugdíjjogosultságok egyénekenkénti

(individualizált) érvényesítését. A szerzők véleménye szerint a holland és a dán nyugdíjrendszer – a részletmegoldások számos eltérő vonása ellenére – e két szempontból csaknem ideálisnak tekinthető. A nemek szerinti jelentős különbségek folytán azonban az aktuális fejlesztések a nők számára hátrányos következményekkel járhatnak. A nők közül ugyanis viszonylag jóval kevesebben jogosultak foglalkoztatásból eredő nyugdíjra, s a kapott összeg is lényegesen alacsonyabb, mint a férfiak esetében.

Az öregkori szegénység megakadályozása érdekében Dániában és Hollandiában az alapnyugdíj igen fontos forrása az időskorúak jövedelmének. A jogosultnak állandó lakosnak kell lennie (ennek időtartama befolyásolja az alapnyugdíj összegét), de ez a jövedelemforrás lényegében független a munkaerő-piaci rész-

Megjegyzés. A *Folyóiratszemelet* a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár és Levéltára (Rettich Béla) állítja össze.

vételtől. Finanszírozását Dániában az általános adózás terhére oldják meg, míg Hollandiában a háztartások jövedelmétől függően differenciált (egyfős háztartás esetén a minimálbér 70 százalékának, házaspár esetében személyenként 50 százalékának felel meg). A 2002. évi adatok szerint Hollandiában az egy főre jutó havi átlagos alapnyugdíj 663, Dániában 524 euró volt. A dán nyugdíjasok 64 százalékánál ehhez további kiegészítő juttatás járult (átlagosan 153 euró), vagyis az állami forrásból származó átlagos dán nyugdíj 677 eurónak felelt meg. A kiegészítő juttatás azonban nem tekinthető garantátnak, így Dániában a szegénység kockázata az időkorúak körében jóval magasabb, mint a 64 évnél fiatalabb korosztályokban. A 65 évesnél idősebb holland nyugdíjasok kétharmada esetében alapnyugdíjuk csak mintegy felét képviseli összjövedelmüknek. Ez alapján arra lehet következtetni, hogy a holland nyugdíjasok sokkal szélesebb körben gondoskodnak saját jogú kiegészítő bevételekről, mint a hasonló dán korosztályok tagjai.

A népesség öregedésével összefüggő generációs problémáknak is betudható, hogy bár a témában nyilvános támadásokra nem került sor, mégis észlelhető a közösségi forrásokból finanszírozott nyugellátások közvetett korlátozása. Hollandiában például a bruttó bérek százalékában kifejezett alapnyugdíj 25 százalékkal csökkent 1980 és 1998 között, lényegében a reálbérek növekedéséből indexeléssel származtatott minimálbér-számítás technikai eljárásai következtében.

A fő nyugdíjforrások egymás közötti arányainak lényeges változásait jól szemlélteti, hogy míg Hollandiában 1980-ban az alapnyugdíj az összes nyugdíjkifizetések 85-90 százalékát képviselte, addig 2004-ben részesedése már csak 50 százalék körüli, a foglalkoztatásból eredő nyugdíjak 40, a magánbiztosításból származó nyugdíjak pedig mintegy 10 százalékos aránnyal szerepelnek. Egy találó példázat napja-

ink holland nyugdíjrendszerét olyan „kapucsinóhoz” hasonlította, ahol a „kávéből” – az alapnyugdíj formájában – mindenki részesül, „tejet” a dolgozók kaphatnak foglalkoztatásból eredő nyugdíj formájában, míg „kakaó” csak a kiegészítő magánbiztosítással rendelkezőknek juthat. Az alapnyugdíj viszonylagos csökkenése miatti szerkezetváltozás kedvezőtlen hatása főleg a nyugdíjas nőket érinti, hiszen számukra ennek az összetevőnek van meghatározó szerepe. Némi enyhítésként, Hollandiában egy kis „külön kávé” kaphat a nyugdíjas kiegészítő támogatás formájában a fiatalabb – azaz még nem nyugdíjas – partnere után (aki általában nő). Ez a kiegészítő juttatás csak 2015-ig lehet része az alapnyugdíjnak. Az Európai Unió jelentése szerint az özegeyi nyugdíjakkal szintén a minimalizálásra törekcsenek.

Dániában az alapnyugdíj-jogosultság (más kiegészítő szolgáltatásokkal együtt) politikailag elfogadott módon kötődik a magánszektor béreihez. A megállapodások háttérében a dán nyugdíjasok erőteljes érdekérvényesítő (lobby-) tevékenysége figyelhető meg. A legtöbb dán nyugdíjas számára az alapnyugdíj a legfontosabb jövedelmi tényező, amelyben gyakorlatilag valamennyien részesülnek. Mintegy 75 százalékuk kap ugyancsak közösségi forrásból további, korlátozott összegű nyugdíjkiegészítést, ennek éves összege azonban nem haladhatja meg az évenkénti 2410 eurót, tehát nem tekinthető különösebben fontos bevételi forrásnak. Az 1995. évi adatok szerint az összes dán nyugdíjas 15-20 százaléka jutott foglalkoztatásból eredő nyugdíjhoz is, illetve 10-12 százalékuk rendelkezett magánbiztosításból származó nyugdíjjal. A már ismertté vált fejlesztési elképzelések szerint a közösségi forrásból származó nyugdíj-kiegészítés jogosultságát 2015-ig a nyugdíjasok szinte teljes körére (95-98 százalékára) ki kívánják terjeszteni. Azzal is számolnak, hogy ugyanezen időszak végére a foglalkoztatásból eredő nyugdíjat is

kapók aránya az összes nyugdíjas 75-85 százaléka, a magánbiztosításból származó nyugdíjjal is rendelkezőké pedig 25-35 százalékra fog növekedni.

Az alapnyugdíj-jogosultság szinte teljes körűsége folytán sem Dánia, sem Hollandia nem szándékozik a gondozási hiteket igénybe vevők részére megkülönböztető nyugdíjfeltételeket bevezetni. A két országban egyébként eléggé eltérő körülmények várnak azokra a nőkre, akik gyermekszülésre, illetve gyermekgondozásra vállalkoznak. Dániában államilag finanszírozott gyermekintézmények fejlett hálózatára lehet számítani, ahol a várólisták sem elfogadhatatlanul hosszúak. A dán feltételek szerint egy éves kortól már fogadják a gyermekeket, legszívesebben (a 2000-re vonatkozó adatok szerint az esetek 92 százalékában) a 3-5 éves korúakat. (Az otthoni szülői gondozás általánosan igénybe vehető időtartamát egyébként 2002-ben 52 hétről 32 hétre csökkentették.) Az utóbbi években a fiatal anyák mintegy 93 százaléka maradt távol munkahelyétől, leggyakrabban a gyermek hat hónapostól két éves koráig terjedő időszakban. Bár elvileg arra is van lehetőség, hogy a dán családapák vállalják az otthoni gyermekgondozást, de mivel ez anyagilag a munkanélküli segély 32 heti igénybevételét jelentené, e lehetőség szabad választásáról aligha lehet beszélni. Így a valóságban a nők válnak ki a munkából a gyermekgondozáshoz szükséges időre, tehát ennek a döntésnek a nyugdíjat érintő hatásai is náluk jelentkeznek.

Hollandiában jóval korlátozottabbak a gyermekek napközi elhelyezésének lehetőségei, ezért a holland nők főleg a részmunkaidős munkahelyeket részesítik előnyben. Bár a közelmúltban több program látott napvilágot a gyermekgondozási terhek megosztásának igazságosabbá tételéről, érdemleges változást még nem sikerült elérni. Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a nyugdíjszabá-

lyok 40 munkában töltött évre vonatkozó társadalombiztosítást kívánják meg, s ennek a feltételnek a családanyák érthetően nem igen tudnak eleget tenni.

Az utóbbi 20 év során mindkét ország számos intézkedéssel igyekezett csökkenteni a nyugdíjrendszerükben érvényesülő nemek szerinti megkülönböztetés hatásait. Hollandiában inkább törvényi szabályozással próbálták kiküszöbölni az egyenlőtlenségeket, ennek egyik példája a részmunkaidős foglalkoztatás kizárásának 1990. évi megszüntetése. Dániában elsősorban magukat a hátrányokat igyekeztek felszámolni, például a gyermekgondozási lehetőségek kiterjesztése útján.

Az időskori nyugdíjak elbírálásának szabályait eredendően a családnak, mint egységnek a koncepciójára alapozták. Ezek a normák az individualizálás erősödése óta is csak marginálisan változtak. Ismeretes, hogy a 60, illetve 64 éves korban is dolgozók között Dániában a férfiak száma kétszerese a nőkének. Ritkán veszik azonban figyelembe, hogy a nők nagy részénél másodszori munkába lépésről van szó, s ez a hátrány időskorban alig küzdhető le.

A nemek szerinti megkülönböztetések következményeit legvilágosabban a keresetek lényegesen eltérő színvonala tükrözi. A holland nők átlagosan 81 százalékát éri el a férfiak óránkénti bruttó keresetének, a dán nőknél ez az arány csupán 76 százalék. Az arányok a nyugdíjak esetében még kedvezőtlenebbek. Egy holland kutatás számításai szerint, ha az 1970-ben született női korosztály, teljes munkaidővel számolva, ugyanannyi évet dolgozna le, mint e korosztály férfi munkavállalói, átlagos nyugdíjuk akkor is csak mintegy 69 százalékát érné el a férfiakénak.

A nyugdíj-jogosultsági szabályozások még mindig a férfiak lehetőségeit tartják szem előtt, míg a nőknek – s különösképpen a családanyáknak – nincs mindig lehetőségük arra, hogy megfeleljenek a teljes nyugdíj eléréséhez

szükséges foglalkoztatási követelményeknek. Mindaddig amíg a munkaerőpiac, a munkabérek, a nyugdíj-jogosultsági szabályok és a gyermekgondozási elvárások között fennáll a nemek szerinti megkülönböztetés, az egyéni egyenlőség elve nem érvényesülhet. Az elavult normatívák, illetve a szabályozások nem elégséges mértékű fejlesztése miatt általánosságban is, de az anyák esetében különösen erősen észlelhető a nemek szerinti megkülönböztetés mindkét országban.

Az olyan divatos jelszavak, mint az individualizálás, alapvető változásokat idéznek elő a jóléti rendszerekben, új, hátrányos megkülönböztetésekre adnak módot, s ez a „csendes átalakulás” végső soron közvetett korlátozásokhoz vezet. A személyi felelősséget előtérbe tolvó, az „oldd meg magad” jelszót hangsúlyozó nyugdíjreformok egyértelműen a férfi mentalitáson és lehetőségeken alapulnak s kedvezőtlenül hatnak a nők nyugdíjkiállításaira, annak ellenére, hogy a dán és a holland nyugdíjrendszer a szerzők véleménye szerint vitathatatlanul a legjobbak közé tartozik Európában.

Tűz Lászlóné,

a Központi Statisztikai Hivatal ny. osztályvezetője

Johansson, U.:

Gépek és berendezések gyártása Európában

(Maschinenbau in Europa.) – *Eurostat, Statistik kurz gefasst, Industrie, Handel, und Dienstleistungen*. 2006. évi 10. sz.

Az Eurostat a nem pénzügyi vállalatok éves gazdaságstatisztikai adataira alapozva elemzessorozatot ad ki az egyes nemzetgazdasági ágak, ezen belül a fontosabb ágazatok teljesítményéről, fejlődéséről. A gépek, berendezések gyártása (NACE Rev. 1 szerint a 29 jelű

ágazat) az Európai Unió 25 tagállama feldolgozóiparának 2002. évi hozzáadott értékéből mintegy 10,8 százalékkal részesedett, összesen 165 milliárd euróval. Ez a hozzáadott érték a nem pénzügyi vállalatok összes teljesítményének 3,5 százaléka. A gépek, berendezések gyártásában foglalkoztatott több mint 3,5 millió fő a feldolgozóipar összes árbevételének 10,5 százalékát állította elő, 502 milliárd euró értékben (a nem pénzügyi vállalatok összes teljesítményének 3,0 százalékát).

A szerző a gépgyártó vállalatok 2002., illetve a 2003. évi éves gazdaságstatisztikai mutatóira nemzetközi összehasonlítást közöl, ebben az EU 24 országán túlmenően (az EU 25 országának mutatóiból Görögország adatai hiányoznak) a bolgár, a román, a norvég és a svájci gazdaságra is rendelkezésre állnak adatok. A gép- és gépi berendezés-gyártása adataiban a 2002. évi végleges magyar mutatók a következőkkel szerepelnek:

– működő vállalatok száma az EU országában több mint 162 ezer (a magyar gépgyártó ágazatban 7 259 euró);

– az EU 25 országában az árbevétel összesen, 502 milliárd euró (a magyar ágazaté 3,3 milliárd euró);

– a hozzáadott érték tényező költségen 165 milliárd euró (a magyar ágazaté 833 millió euró);

– a foglalkoztatottak száma 3,53 millió fő (a magyar ágazatban 72,7 ezer fő);

– az átlagos éves munkaerőköltség egy főre 36,6 ezer euró/fő (a magyar ágazatban 8,6 ezer euró/fő);

– a munka termelékenységének viszonyszámát az egy foglalkoztatottra jutó hozzáadott érték jellemzi, ez átlagosan évi 46,7 ezer euró/fő, (a magyar ágazaté 11,5 ezer euró/fő) 16,4 százaléka (a magyar ágazaté 15,4%);

– az egységnyi munkaerőköltségre jutó hozzáadott érték az EU 25 országában 127,7 százalék (a magyar ágazaté 132,6 százalék).

A gépek, berendezések gyártása ágazat és alágazatai termelékenységi és jövedelmezőségi mutatóinak értékelésére a feldolgozóipar megfelelő mutatói adnak összehasonlítási alapot. Az Eurostat elemzői diagrammot közölnek, országok szerinti rangsorral, a gépgyártás aránya alapján, egyrészt a nem pénzügyi vállalatok összes hozzáadott értékéhez, másrészt e szektor foglalkoztatottjainak számához viszonyítva. További diagram szemlélteti a gépek, berendezések gyártása ágazat 2002. évi hozzáadott értékének megoszlását országok szerint. Az EU legnagyobb teljesítményű tagállamai ebben az ágazatban (a gépgyártás megoszlási adatai, csökkenő sorrendben): Németország 37,4, Olaszország 16,9, Egyesült Királyság 10,1, Franciaország 9,9, Spanyolország 4,8, Svédország 3,7 és Ausztria 3,1 százalék. Az EU nem említett többi tagállama gépgyártásának együttes részesedése 14,2 százalék.

A szerző az ágazati szerkezetet a gépgyártó vállalatok hozzáadott értékének százalékos megoszlásával értékeli, alágazatok szerinti bontásban. A kiadvány ezt a megoszlást az EU 17 országára, és a bolgár, a román, valamint a norvég megoszlási mutatók alapján közli. A gépgyártó ágazat (29 ágazat) és a feldolgozóipar hozzáadott értékének a vállalati létszám nagysága szerinti megoszlását (21 ország 2002., illetve 2003. évi mutatóiból számítva) az jellemzi, hogy az 1–9 fős mikrovállalatok részesedése 6 százalék, a 10–49 fős kisvállalatoké 16,4 százalék (15,4%), az 50–249 fős középvállalkozásoké 27,7 százalék (22,3%).

A kiadvány az ipari termékek, szolgáltatások termelésének, értékesítésének adatai alapján elemzi a gépgyártás fontosabb termékeinek kibocsátását. A termelési termékjegyzék (Prodcom) nyolcjegyű kódszámaival azonosíthatók a fontosabb termékcsoportok. A szerző összesen 18 gépgyártási termékcsoport 2004. évi értékesítésének értékesítési adatait közli az EU 25 tagállama termékszerkezetének jellemzé-

sére (egységesen milliárd euróban). Megnevezi a gépgyártás egyes alágazataihoz tartozó három legnagyobb értékesítésű termékcsoportot.

Az EU 25 országa feldolgozóiparának termelési értéke az 1995 és 2004 közötti időszak éveiben összesen 18,6 százalékkal, a gépek, berendezések gyártása ágazatban kisebb mértékben, 12,1 százalékkal nőtt. A szerző kiemeli, hogy az EU 25 országa feldolgozóiparában a foglalkoztatottak száma 2004-ben 8,8 százalékkal kisebb volt, mint 1995-ben, a gépgyártó vállalataiban a csökkenés ennél nagyobb (9,9%). Az elemzés grafikusán is szemlélteti a gépgyártás alágazatainak termelési indexeit az 1995 és 2004 közötti időszak éveire (1995=100), az EU 25 országa együttes ágazati indexével összehasonlítva. A kiadvány országok szerinti is tartalmazza a gépgyártás termelésének indexeit.

Az 1995 és 2004 közötti időszakban a német gépgyártó vállalatok termelése 15,7 százalékkal nőtt, és a francia (15,1%), az olasz (5,5%), a spanyol (20%) ágazat teljesítménye is nagyobb, mint az időszak elején. Ausztriában az ágazat termelésének növekedése (1996–2004 között) 62 százalék. Az ágazat termelése csökkent a brit (6,3%) és a svéd (0,5%) gépgyártásban 1995 és 2004. között.

Az Eurostat a 2004. évi külkereskedelmi adatok alapján elemzi a gépkivitel megoszlási arányait rendeltetési országok szerint.

Az EU 25 országa összes gépkivitelében (csökkenő arányokkal) az Egyesült Államok (19,5%), Kína (10,2%), Oroszország (6,1%), Svájc (5,1%), Törökország (3,9%), Norvégia (2,9%), Japán (2,8%), Irán (2,7%) és Ausztrália (2,5%) jelentős. A többi rendeltetési ország együttes aránya 44,2 százalék. A gépgyártó alágazatokhoz tartozó termékcsoportok szerinti megoszlási arányokat szintén diagram szemlélteti.

A kiadvány grafikonban értékeli az 1999 és 2004 közötti időszak éveire a gépek és be-

rendezések termelésének, valamint behozatalának és kiadásának indexeit.

Nádudvari Zoltán,

a Központi Statisztikai Hivatal főtanácsosa

E-mail: zoltan.nadudvari@ksh.hu

Presser, H. B. – Gornick, J. C.:

**A nők aránya
a hétvégi foglalkoztatásban**

(The female share of weekend employment: a study 16 countries.) – *Monthly Labor Review*. 2005. évi 8. sz. 41–53. old.

A posztindusztriális társadalomban jelentős változások történtek a foglalkoztatásban: az egyes országokon belül, de országok között is nagy változatosságot mutat, hogy egy héten hány órát és adott napon mikor dolgoznak a foglalkoztatottak, illetve a hét mely napjain történik mindez. A hétvégi foglalkoztatás mindaddig kevés figyelmet kapott, pedig a szolgáltató szektorban egyre nagyobb igény mutatkozik a fogyasztók részéről egyes szolgáltatások folyamatos elérésére. Mivel ebben az ágazatban jellemző a nők nagyobb aránya, így a szombati-vasárnapi munkavégzés is őket érinti növekvő mértékben. A jelenség összehasonlító elemzése 15 európai országra és az Egyesült Államokra terjed ki, bár ez utóbbi adatai bizonyos módszertani problémák miatt csak korlátozott mértékben használhatók fel. Az adatok forrása az Eurostat Labour Force Survey adatbázisa, mely négy európai országcsoportra szolgáltatott információkat: az észak-európai országok (Svédország, Norvégia, Finnország, Dánia), a brit szigetek (Egyesült Királyság, Írország), a nyugat-európai országok (Franciaország, Németország, Ausztria, Svájc, Benelux országok), a dél-európai országok (Olaszország, Spanyolország). Ezek a ré-

giók nagyjából hasonló foglalkoztatottsági és szociálpolitikát alkalmaznak, beleértve a nők foglalkoztatását is. A tanulmányban a 25-64 éves korú nem mezőgazdaságban dolgozó bérből és fizetésből élők adatai szerepelnek, melyek szerint az egyes országok különböző számú mintájának tagjai rendszeresen, időnként, vagy soha sem dolgoznak szombaton és vasárnap. A rendszeresen válaszlehetőséget akkor kellett bejelölni, ha az illető a kiválasztott egy hónap hétvégéinek legalább a felében dolgozott. A legtöbb európai országban 1992 és 2001 között végezték el a felméréseket, az Egyesült Államokra vonatkozó adatok az 1997-es és a 2001-es év Current Population Survey-jéből származnak. A nők foglalkoztatásának általános trendje a vizsgált időszakban minden országban emelkedett, az északi országokban, az Egyesült Királyságban és Franciaországban már eleve magas, a többi országban viszonylag alacsonyabb szintről.

Ami a szombati és vasárnapi foglalkoztatottság általános trendjét illeti, a 15 európai ország változatosságot mutat. A legtöbb vizsgált országban a foglalkoztatottak körülbelül egyötöde dolgozik szombaton is. A legalacsonyabb az arány Belgiumban (9,2-ről 11,5 százalékra emelkedett 1992 és 2001 között) és Luxemburgban, ahol 14,2 százalékról 14,0-ra csökkent. Az ellenkező végtel Olaszország és Spanyolország, ahol a szombati foglalkoztatottság a csúcsot jelentő 1993-as 36,1-ről 29,4 százalékra, illetve az 1995-ös 29,1-ről 26,3 százalékra csökkent 2001-ben. A vasárnapi munka jóval kisebb mértékű és sok tekintetben más képet mutat. A legmagasabb arányban Svédországban, Finnországban és Dániában, illetve Franciaországban, Belgiumban, Luxemburgban és Olaszországban dolgoznak a hét hetedik napján is, számuk az összes foglalkoztatott mintegy egyhatoda, és csak Finnországban mérséklődött 1995 és 2001 között. Az emelkedés Franciaországban, Németországban,

Ausztriában, Hollandiában és Spanyolországban volt a legnagyobb. A két hétfői napon dolgozók trendje a vasárnap foglalkoztatottakéhoz hasonló: 2001-ben Svédországban volt a legmagasabb (15,0%) és Luxemburgban a legalacsonyabb (5,2%). Ha azt a kérdést akarjuk megválaszolni, hogy milyen mértékben „nőiesedett el” a hétfői munka, akkor abból kell kiindulni, hogy a nők foglalkoztatottsága a szolgáltatói szektor növekedéséhez kapcsolódik. Mivel a hétfői munka a szolgáltatásokon belül nagyobb arányt képvisel, mint a termelésben, ezért megállapíthatjuk, hogy a nők aránya a hétfői foglalkoztatottságban emelkedő tendenciát mutat. A vizsgált 15 országból hétben (Egyesült Királyság, Írország, Németország, Ausztria, Hollandia, Luxemburg és Spanyolország) 1992-ben még kevés nő dolgozott szombaton, 2001-ben azonban ezekben az államokban is jelentős volt a növekedés. A vasárnapi munkában az előbb említett országokon kívül Finnországban, Norvégiában és Belgiumban is viszonylag jelentős emelkedő tendenciát mutat a nők aránya. Csak két olyan állam van (Svédország és Franciaország), ahol a szombati és vasárnapi foglalkoztatás mutatójának értéke már kezdetben is magas volt és nem változott számottevően, csökkenés pedig egyedül Dániában következett be 1992 és 2001 között. Az Egyesült Államokban 1997-ben a szombaton dolgozók 41,2 százaléka, a vasárnap foglalkoztatottaknak pedig 45,0 százaléka volt nő.

Ha részletesebben megvizsgáljuk a rendelkezésünkre álló adatokat, kiténik, hogy a legtöbb országban a nők aránya a hétfői foglalkoztatásban nagyobb, mind az általános foglalkoztatáson belül. A szombati foglalkoztatottságra vonatkozóan ez az arány az Egyesült Királyság, Írország és az Egyesült Államok kivételével igaz valamennyi vizsgált országra. Ugyanezt a mutatót a vasárnapi munkára számítva Norvégia, Írország, Ausztria, Olaszor-

szág és Spanyolország esetében fordul elő, hogy a hét hetedik napján kevesebb nő dolgozik, mint az összes foglalkoztatottat tekintve. Figyelemre méltó, hogy az Egyesült Államokban sem szombaton, sem vasárnap nem dolgoznak nagyobb arányban nők az összes foglalkoztatotthoz képest. A mutató értéke egyébként Svédországban (szombatra számítva 1,29, vasárnapra pedig 1,27) és Luxemburgban (szombatra 1,31) a legnagyobb. Ha ugyanezeket a számításokat külön a szolgáltatási és az ipari termelési szektorra is elvégezzük, tendenciájában mindenképpen egyértelmű összefüggést kapunk: a nők hétfői foglalkoztatásának aránya a szolgáltatási szektorban nagyobb, mint általában, kivételt csak az Egyesült Királyság, Írország, Németország, Olaszország és Spanyolország jelent. Az ipari szektorokra az összefüggés fordítottja igaz: a hétfégén kevesebb nő dolgozik, mint az egész hetet figyelembe véve. A kivétel ebben az esetben: Franciaország, Svájc és Luxemburg. Újabb szempont lehet a nők hétfői foglalkoztatásában a ledolgozott munkaórák száma. Európában általánosan elfogadott megkülönböztetés, hogy aki hetente 30 óránál többet dolgozik, azt teljes munkaidőben dolgozónak, aki pedig kevesebbet, azt részmunkaidősnek tekintik. Az adatbázis alapján egyértelmű, hogy a nők aránya jóval nagyobb a részmunkaidősökön belül, mint a teljes munkaidőben foglalkoztatottak esetében. Abban viszont nincs komoly eltérés az egyes országok között, hogy a 30 óránál kevesebb munkaidőt munkanapokon vagy hétfégén dolgozzák le. A legnagyobb különbséget, 7 százalékos Svédország mutatja ebben a tekintetben. A teljes munkaidőben dolgozók között markánsan nagyobb a nők aránya a hétfői munkában. Ez alól csak Norvégia, Írország és az Egyesült Államok a kivétel. Ha a 30 óránál többet dolgozókat szektorok szerint vizsgáljuk, akkor a nők aránya a szolgáltatások területén jelentősen nagyobb, az iparban viszont jóval

kisebb, mint a férfiaké. Említésre méltó kivétel Luxemburg ipari negyede, ahol a nők a hétvégén is dolgozók 20 százalékát alkotják.

A nők hétvégi foglalkoztatása nem feltétlenül azokban az államokban emelkedett a huszadik század utolsó évtizedében, ahol eleve magas a nők munkába állásának aránya. Egyes országokban a szombati női munka aránya magas, a vasárnapié pedig alacsony. A felhasznált adatbázis-elemzéséből az is kiderül, hogy bár az összefüggések nem egyértelműek, a nők nagyobb valószínűséggel dolgoznak hétvégén a szolgáltatások területén, mint az iparban, a ledolgozott munkaórákat tekintve pedig a részmunkaidős, 30 óránál kevesebb foglalkoztatás a gyakoribb. Egyrészt több nő részmunkaidős mint ahány férfi, és több nő dolgozik részmunkaidőben mint teljes munkaidőben. Ugyanakkor nem jellemző, hogy hétvégén több nő dolgozna részmunkaidőben, mint munkanapokon. Felvetődik a kérdés: vajon a hétvégi foglalkoztatottság emelkedése gazdaságilag előnyös a nők számára, vagy inkább előnytelen, mint a munkaerőpiac egy nem szokásos formája? Vajon ezzel a munkaformával megszűnik az eddigi munkahét fogalma, amit néhányan a munkásosztály fontos eredményének tartanak? Úgy tűnik, hogy a hétvégi munka hosszú távon nem fogja megnyerni a munkavállalók tetszését és befolyásolni fogja a munkaerőkölcsöt és a termelékenységét, változást idézhet elő a családok időbeosztásában, hatással lesz a háztartási

kapcsolatokra és arra az időre, amit a szülők gyerekeikkel töltenek. Különösen az egyszülős családokban válik fontossá a gyermekintézmények szerepe. A társadalmi-baráti-családi kapcsolatok is korlátokba ütköznek, ha az egyik fél dolgozik az egyébként általános pihenőidőben. Az is lényeges, hogy mennyi plusz munkabérrel honorálják a hétvégi munkát. A vizsgált országok és szektorok nagymértékben különböznek ebben a tekintetben. Egyes vélemények szerint a szolgáltatászektorban nem lehet számottevően többet keresni szombaton és vasárnap, az iparban azonban már jobb a helyzet. Ha ez igaz, akkor a túlnyomórészt a szolgáltatásokban dolgozó nők számára a pihenőnapokon végzett munka gazdaságilag előnytelen a főként az iparban dolgozó férfiakkal szemben. Ennek vizsgálatához a használt adatbázisban levő adatokon kívül szükség van munkabér-adatokra, a szakszervezeti tagság adataira, az emberek preferenciáinak ismeretére és sok egyéb információra is. Ehhez a vizsgálatához valószínűleg célszerűbbek az egyes országokról szóló esettanulmányok, mint a nemzetközi összehasonlítás. Fontos kérdés és vizsgálati témát jelenthetnek a jövőben a hétvégi foglalkoztatás intézményi tényezői és a munkaerő-gazdálkodási politika kérdései a jóléti állam törekvéseivel összefüggésben.

Dévai Péter,

a KSH Könyvtár és Levéltár munkatársa

E-mail: peter.devai@ksh.hu

Kiadók ajánlata

SPIEGELHALTER, D ET AL. [2008]: *Bayesian analysis using BUGS: A practical introduction*. (Bayesi elemzés BUGS használatával. Gyakorlati bevezetés.) Chapman and Hall/CR. London.

Az elmúlt években a bayesi módszerek váltak a leginkább elterjedt statisztikai módszerekké az adatelemzésben és modellezésben. A BUGS világszerte a legnépszerűbb szoftver a bayesi elemzésre. A könyv szerzői, akik a szoftvert kifejlesztői is egyben, gyakorlati bevezetést kínálnak a program megismeréséhez és használatához. A könyv teljes mértékben lefedi a BUGS funkcióit, beleértve az előrejelzést, a hiányzó adatok kezelését, a modellértékelést és az előzetes érzékenységvizsgálatot. Nagyszámú kidolgozott példát mutat be széles körű felhasználásokkal a különböző tudományterületekre és minden fejezetben számos részletezett gyakorlatot.

URBANEK, S. [2008]: *R insights: A developer's guide to R*. (R Insights: Fejlesztői kézikönyv az R-programhoz.) Chapman and Hall. London.

A könyv olyan felhasználókat céloz meg, akik fejleszteni kívánják R-programozói tudásukat és meg szeretnék ismerni a könyvet. A fejlesztői kézikönyv teljes körűen lefedi az R-programozást, beleértve az R grafikus eszközeit, a kódellenőrzést és a kódimportálást a C++ és a Fortran programokból. A munka számos példát tartalmaz, és végigvezeti az olvasót a saját R-csomag építésének lépésein. Kiemel számos módszert az R beillesztésére más programnyelvekbe éppúgy, mint a GUI-k (Graphical User Interface – Grafikus Felhasználói Felület) építésére. Közérthető nyelven, minimális programozói ismerteket feltételezve a könyv olyan kutatók, diákok és gyakorlati

szakemberek számára készült, akik az R-programot bonyolult problémák megoldására szeretnék felhasználni.

CHATFIELD, CH. [2003, 2008]: *The analysis of time series: An introduction*. (Idősorelemzés: bevezetés.) Chapman and Hall. London.

A könyv hatodik kiadása könnyen érthető, teljes körű bevezetést kínál az idősorelemzés elméletébe és gyakorlatába. A témakör számos területével foglalkozik, többek között az ARIMA valószínűségi modellekkel, az előrejelzési módszerekkel, a spektrálanalízissel, a lineáris rendszerekkel, az állapotter-modellekkel és a Kálmán-szűrővel. Bemutatja a nemlineáris, többváltozós modelleket és a hosszúemlékezetű folyamatokat. A korábbi kiadások sikereire építve a hatodik kiadás teljesen átdolgozott és frissített, valamint az összes adat letölthető az Internetről. A témában elérhető könyvek sorából közérthető nyelvezete és átfogó tartalma emeli ki.

SNIEDOVICH, M [2008]: *Dynamic programming*. (Dinamikus programozás.) CRC Press. London.

A könyv célja a dinamikus programozás mint módszertan bemutatása, alkotórészeinek azonosítása, valamint annak ismertetése, hogy a módszer hogyan közelíti meg a problémákat és oldja meg őket. A munka nem gyakorlati segédeszközként mutatja be a témát és nem ismerteti hogyan működik bármely adott szituációban a való világban. A számítások ismertetése, az elmélet bemutatása, valamint néhány optimum leírása várható.

RAVINDRAN, A. R. [2007]: *Operations research and management science handbook*.

(Operációkutatás és menedzsmenttudományok kézikönyve.) CRC Press. London.

Teljes körű mégis tömör forrásként a könyv áttekintést ad a az operációkutatás módszereiről és alkalmazásairól. Nemzetközi szakirodalom felhasználásával a kézikönyv feltérképezi az operációkutatás és a menedzsmenttudomány legfrissebb témáit és megvizsgálja a tudományterület új eredményeit. A könyv széles olvasóközönség számára ajánlott, bárkinek, aki analitikus technikákat használ a döntéshozatalban, hasznos lehet. A sokféle könyvből, amik a témáról szólnak a legtöbb vagy nem elég széleskörű vagy nem elég pontos vagy nem eléggé érthető. Ez a könyv a diákok, a kutatók és a gyakorlati szakemberek számára egyaránt forrásmunka minden operációkutatási technika megismerésére könnyen érthető formában.

MARIN, J.-M. – ROBERT, CH. P. [2007]: *Bayesian core: A practical approach to computational bayesian statistics*. (A számításmos bayesi statisztika gyakorlati megközelítése.) Springer. New York.

Ez a bayesi modellezési könyv gyakorlati szakemberek és alkalmazott statisztikával foglalkozók számára készült, akik a számítógépes bayesi statisztika önálló bemutatását keresik. Standard statisztikai modellekre összpontosítva és valódi, elemzett, a könyv weboldaláról letölthető adatbázisokkal támogatva operációs módszertant biztosít a bayesi leíráshoz. Különös figyelmet fordít az előzetes megoszlások származtatására, és speciális referenciamegoldásokat kínál minden egyes modellhez. A szerzők számítási részleteket dolgoztak ki, hogy elvezessék az olvasót a könyvben ismertetett módszer hatékony programozásához.

Társfolyóiratok

AZ AMERIKAI STATISZTIKAI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA

2005. ÉVI 477. SZÁM

Scheuren, F.: A pro bono statisztikus.

Ghosh, K. – Tiwari, R. C.: Az amerikai rákhalálási számok előrejelzése szemiparaméteres bayesi technikák felhasználásával.

Koopman, S. J. – Ooms, M. – Carnero, A. M.: Periodikus szezonális Reg-ARFIMA-Garch-modellek a villanytelepek napi áráira.

Harville, D. A. – Yashchin, E.: Költség-előrejelzés a technológiai haladás jelenlétében.

Reich, B. J. – Hodges, J. S. – Carlin, B. P.: Periodontális adatok térbeli elemzése a szom-

szédkapcsolatok két osztályával rendelkező feltételelesen autoregresszív priorok használatával.

Jin, C. – Fine, J. P. – Yandell, B. S.: Egyeséges keret mennyiségi kezelés helyi elemzésekhez „tüskés” fenolokra alkalmazva.

Hinich, M. J. – Serletis, A.: Alkalmi nemlineáris esemény jelzése a kanadai árfolyamban.

Rosenbaum, P. R. et al.: Minimális távolságú párosított mintavétel finom egyensúllyal a petefészekrák kezelésének megfigyelési vizsgálataiban.

Bortot, P. – Coles, S. G. – Sisson, S. A.: Következtetés térhatású szélsőségek esetén.

Efron, B.: Korreláció és nagyléptékű szimultán szignifikanciatesztelés.

Wang, H. – He, X.: Differenciál-kifejezések kijelzése génchipmikrotömb-vizsgálatokban: egy kvantilis módszer.

Maity, A. – Ma, Y. – Carroll, R. J.: Sokasági szintű összegzések hatékony becslése általános szemiparaméteres regressziós modellekben.

Grigg, O. – Spiegelhalter, D.: Egy egyszerű kockázattal finomított exponenciálisan súlyozott mozgóátlag.

Chen, Y. Q.: Additív várhatósági regresszió.

Zeng, D. – Lin, D. Y.: Szemiparaméteres transzformációs modellek véletlen hatásokkal rekurzív események esetén.

Liu, W. – Hayter, A. J.: Minimális területű megbízhatósági halmaz optimalitás konfidenciahatárokra egyszerű lineáris regresszióban.

Rosenbaum, P. M.: Egységek közötti következtetés randomizált kísérletekben.

Altman, R. M.: Vegyes rejtett Markov-modellek: a rejtett Markov-modell kiterjesztése longitudinális adatokra.

Zeng, L. – Cook, R. J.: Átmeneti modellek többváltozós longitudinális bináris adatokra.

Timofeyev, Y. – Rosenberger, W. F. – Hu, F.: Optimális allokáció megvalósítása szekvenciális bináris válaszkísérletekben.

Wu, Y. – Boos, D. D. – Stefanski, L. A.: Ellenőrző változó kiválasztása pszeudováltozók hozzáadásával.

Naik, P. A. – Shi, P. – Tsai, C. L.: Az Akaike-féle információs ismérv kiterjesztése vegyes regressziós modellekre.

Li, Y. – Liu, Y. – Zhu, L.: Kvantilis regressziómag Hilbert-terek reprodukálásában.

Mu, Y. – He, X.: Hatványtranszformáció egy lineáris regressziós kvantilis felé.

Gomes, M. Y. – Pestana, D.: Egy erősen torzított extrém kvantilis (VaR) becslés.

Cheng, M. Y. – Peng, L.: Szóráscsökkentés többparaméteres likelihood modellekben.

Liang, F. – Liu, C. – Carroll, R. J.: Sztochasztikus approximáció Monte-Carlo számításban.

Fuentes, M.: Közelítő likelihood nagy, szabálytalan térközű térbeli adatokra.

Stute, W. – Xue, L. – Zhu, L.: Empirikus likelihood következtetés nemlineáris hibás segédváltozójú modellekben adatérvényesítéssel.

Wang, L. – Qu, A.: Robusztus tesztek regressziós modellekben omnibusz alternatívákkal és korlátozott befolyással.

Gneiting, T. – Raftery, A. E.: Szigorúan saját pontszám szabályok, előrejelzés és becslés.

A SZLOVÁK STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

2006. ÉVI 3. SZÁM

Solcanska, H.: Különböző gyakoriságú idősorok konzisztenciáját biztosító módszerek.

Michálek, A.: A szlovák társadalom arculata a családok jövedelmi szintje szerint.

Bernát, L.: Házasságkötések Dubnica nad Váhomban 1668 és 1900 között.

Marencáková, J. – Maronková, B.: A családi termékenység elemzése Szlovákiában a családi termékenységi táblák szerint.

Lukáčová, M.: Termékenységi nagyságrend Szlovákiában.

Haluska, J. – Solcanska, H.: Elemzés a szezonabilitás hatásainak változásairól a GDP-re és használatának több szerkezeti összetevője.

Klacičková, M.: A szlovák Statisztikai Hivatal Közvéleménykutató Intézete.

Marchevsky, P.: A személyes felelősség mértéke a munkanélküliségben a szlovák közvélemény szerint.

Statistical Papers

NEMZETKÖZI ELMÉLETI
ÉS ALKALMAZOTT
STATISZTIKAI FOLYÓIRAT

2007. ÉVI 4. SZÁM

Abdul-Sathar, E. – Suresh, R. P. – Muraleedharan Nair, K. R.: Egy vektorértékű kétváltozós Gini-index trónkölt eloszlásokra.

Fukuda, K.: A többszörös változások szimulált valós idejű jelzése: bizonyíték a japán gazdasági növekedésből.

Li, X. – Qiu, G.: Az NBUC öregedési tulajdonság néhány fenntartásos eredménye alkalmazásokkal.

Ma, S.: Additív kockázati modell esetkohorsz mintavételes jelenállapotú adatokkal.

Tripathi, Y. M. – Kumar, S.: Egy pozitív normális átlag becslése.

Wang, L. – Fu, J. C.: Egy gyakorlati mintavételi módszer bayesi vegyes modellhez ismeretlen számú összetevő esetén.

Ziegler, A.: Szimulált klasszikus tesztek multinomiális probit modellekben.

Chaturvedi, A. – Tiwari, N. – Kumar, S.: Néhány megjegyzés a binomiális és Poisson-eloszlások klasszikus és bayesi megbízhatósági becsléséhez.

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK
MATEMATIKAI STATISZTIKAI INTÉZETÉNEK
FOLYÓIRATA

2006. ÉVI 4. SZÁM

Keller-McNulty, S. – Wilson, A. – Anderson-Cook, C.: Megbízhatóság.

Bedford, T. – Quigley, J. – Walls, L.: Szakértő információnyerés megbízható rendszerteszekhez.

Chambers, J. M. et al.: Hálózati alkalmazások figyelése növekvő kvantilisbecsléssel.

Pena, E. A.: Eseményidőpontok dinamikus modelllézése és statisztikai elemzése.

Lee, M. L. T. – Whitmore, G. A.: Küszöbregresszió túléléselemzéshez: eseményidőpontok modellezése egy határt elérő sztochasztikus folyamattal.

Wilson, A. G. et al.: Fejlemények adatkombinálásban, -elemzésben és -gyűjtésben rendszer-megbízhatósági felmérés esetén.

Lindquist, B. H.: Javítható rendszerek a statisztikai modellezéséről és elemzéséről.

Escobar, L. A. – Meeker, W. Q.: A gyorsított tesztmodellek áttekintése.

Statistische Nachrichten

AZ OSZTRÁK KÖZPONTI STATISZTIKAI
HIVATAL FOLYÓIRATA

2007. ÉVI 5. SZÁM

Az osztrák vállalatok innovációs tevékenységei – nemzetközi összehasonlítás a 2002–2004-es évekre.

Influenza és téli halálozások: szezonális többlethalálozások és halálokok.

Fogyasztói árindex nyugdíjas háztartásokra, 2006.

Az osztrák euró vásárlóereje külföldön 2007-ben.

Szőlőszüret és borkészlet 2006-ban.

Állatállomány-felvétel, 2006. december 1.

Baromfistatisztika, 2006.

Gépjárműállomány, 2006.

Áruszállítás a Dunán, 2006.

A 2004-es jövedelemadó statisztikák.

WIADOMOŚCI STATYSTYCZNE

A LENGYEL STATISZTIKAI FŐHIVATAL
FOLYÓIRATA

2006. ÉVI 7–8. SZÁM

Stefanowicz, B.: A statisztikai információ hatalma.

Pruska, K.: Kiegészítő adatos mintavétel kisterületi felvételekben.

Cierpial-Wolan, M.: Szezonális kiigazítási módszerek.

Szutkowska, J.: Munkaerő-elszámolások az integrált munkaerőstatisztikai-rendszerben.

Prochowicz, R. – *Sleszynski, J.*: A tartós gazdasági jólét mutatói.

Zegar, J. S.: Mezőgazdasági statisztika az új kihívások és feltételek között.

Piekarzewska, M. – *Zajenkowska-Kozłowska, A.*: Egészségügyi felvétel Lengyelországban.

Tokarski, T. – *Stepien, W.* – *Wojnarowski, J.*: A vajdaságok társadalmi-gazdasági fejlettségi szintjének különbözőségei.

Sobieszak, A. – *Szaltys, D.*: A 2010-es népesség- és lakásösszeírás előkészítése.

Turek, D.: A vállalatok információs és telekommunikációs kiadásainak hatékonysága és feltételei.

Zurakowski, A.: Az információtechnológia fejlesztésének 30 éve a vajdaságoknál.

2006. ÉVI 9. SZÁM

Kumor, P.: A bérek és fizetések megoszlásának egyenlőtlensége.

Piekut, M.: Kanonikus elemzés használata az élelmiszerfogyasztási felvételben.

Timofiejuk, I.: Valódi díjazás a költségvetési szférában 2005-ben.

Zuchowski, W.: Idegenforgalmi telepek használata.

Pisula, T.-*Wierzbinska, M.*: A részvénytársaságok kockázatának taxonómiai elemzése a Kárpátaljai régióban.

Bal-Domanska, B.: A helyi önkormányzatok oktatásra fordított kiadásainak modellezése a panelfelvételekre.

Wieczorek, P.: Köztámogatás az EU-országokban.

Gorczyca, M.: Változások a japán lakáshelyzetben.

2006. ÉVI 10. SZÁM

Witkowski, J.: A lengyel állami statisztika minőségének javítása.

Zwirbla, A.: Kísérlet a struktúra és a strukturális változások mértékegységének megalkotása.

Chybalski, F.: A Nyílt Nyugdíjalap befektetési tevékenységeinek hatásaival kapcsolatos értékelés mértékei.

Zegar, J. S.: Biofarmok a magángazdaságokban.

Radziukiewicz, M.: Egyenlőtlenség a háztartási bevételekben.

Markowicz, I. – *Milaszewicz, D.*: Kapcsolat a megtakarítások, beruházások, valamint a monetáris és fiskális állami politika változói között.

Baruk, J.: A piac, mint az innováció hajtóereje.

2006. ÉVI 11. SZÁM

Baranowski, P.: Optimális inflációs probléma a gazdasági növekedés modellezésében.

Zalewski, L.: Mezőgazdasági birtokok 2002 és 2005 között.

Zienkowski, L. – *Zolkiewski, Z.*: A jövedelmek és a szegénységi szféra különbözőségei.

Piekut, M.: Élelmiszerfogyasztás a háztartásokban.

Kruszka, M.: A szolgáltatási szektor a fejlett országok gazdaságában.

Obrebalski, M.: Regionális adatbank az országos és az európai statisztikai információrendszer elemeként.

2006. ÉVI 12. SZÁM

Czopur, W.: Az állami statisztika 2007-es felvételi programja.

Pruska, D.: A legmélyebb regressziós módszer ellenállása a nem tipikus megfigyeléssel szemben: összehasonlító elemzés.

Zalewski, L.: A mezőgazdasági birtokok összehasonlító elemzése.

Dudek, H.: A kiadások ökonometriai modelljeinek használata élelmiszer-megoszlások esetén a társadalomstatisztikában.

Florczak, W.: Az emberi tőke mértékei a társadalmi-gazdasági felvételekben.

Rozpedowska-Matraszek, D.: A munkanélküliségi ráta előrejelzése vajdaságonként.

Obrebalski, M. – *Sobczak, E.*: Az EU-tagországok gazdasági versenyképesség és vonzás szerint.

2007. ÉVI 1. SZÁM

Mlodak, A.: Többváltozós eloszlás aszimmetriája.

Maslowski, A.: A külföldi tőkével rendelkező egységek vezetőségének hatékonysága a szolgáltatási szektorban.

Lira, J. – *Witczak, A.*: Rövid távú előrejelzések mezőgazdasági termékek áraira.

Weziak, D.: Tartós cikkek birtoklásának értékelése a kumulatív Guttman-skála és a Rasch-skála szerint.

Ptaszynska, B.: Költségvetési hiány Lengyelországban 1990 után.

Klosiewicz-Górecka, U.: Üzlethálózati változások a 21. században.

Mikulec, A.: A népességöregedés elemzése a lengyel alrégiókban.

Wieczorek, P.: Az EU-tagállamok földgáz-igénye.

2007. ÉVI 2. SZÁM

Maciag, K.: Az utasszállítás modellezése a légi szállításban.

Guzik, B.: A logisztikai szegmenstendenciák értelmezése a termékéletciklus modelljének becsléséhez.

Ptaszynska, B.: A lengyel adórendszer és a beruházási kiadások dinamikája.

Maleszyk, E.: Kereskedelmiközpont-fejlesztési tendenciák.

Rogalinska, D.: Adminisztratív adatok felhasználása a városi statisztikában.

Sleszynski, P.: Változások a munkanélküliek számában a településeken.

Smolen, M.: Közpénzek régiók szerint a kárpátaljai példára.

Wisniewska, J.: A mezőgazdasági támogatási szint becslési módszerei az OECD-országokban.

2007. ÉVI 3. SZÁM

Kurek, D.: A standard gazdasági osztályozások változása.

Gajewski, M.: A nominális árfolyam havi változásainak modellezése az euró és a dollár között.

Sojka, E.: A lengyel lakosság életlehetőségei.

Piekut, M.: A lengyel lakosság jövedelmi és kiadási struktúrájának modelljei a háztartási költségvetési felvételek szerint.

Krawczyk, G.: Aránytalanságok a lubeli vajdaság településeinek társadalmi-gazdasági fejlődésében.

Ziemiński, J.: A nemzeti jövedelem külföldi tényezői.

Lasek, M.: Az adatbányászás elemzésének támogató szoftvere.